

A magyar mássalhangzó-kapcsolódások rendszerének törvényszerűségeihez

1. Minden nyelvben az egyes mássalhangzók és még inkább a mássalhangzó-fajták terheltsége különböző. Ez utóbbinak két oka is van: egyrészt az egyes fajtákhoz sorolható mássalhangzók különböző száma (pl. pergő 1 van a magyarban, zár-, ill. réshang pedig 8-8 stb.), másrészt az egyes hangok nyelvi frekvenciája között is nagyon jelentősek az eltérések, pl. a *t* a szövegek statisztikája alapján nyelvünkben a *zs*-nél 120-szor gyakoribb mássalhangzó. Az eddigi statisztikai eredmények szerint (NyK LIV, 96 kk.; ALH III, 136 kk., mindkettő további irodalmi utalásokkal) a következő a mássalhangzó-fajták¹ gyakorisági sorrendje:

zárhang	38,1%,	VEENKER szerint:	41,36%
réshang	25,1%		24,28%
orrhang	18,1%		15,14%
laterális	10,1%		10,64%
pergő	7,3%		7,43%
affrikáta	1,3%		1,14%
összes mássalhangzó		100,0%	99,99%

Ennek alapján a mássalhangzók kapcsolódásaiban eleve a zárhangok és a réshangok dominálása várható, affrikáták pedig csak gyéren. Ha az affrikáták száma valamilyen helyzetben akár csak a pergőkét is eléri, az már viszonylag soknak minősítendő, ha pedig vezető helyre kerülnek, az kiugró jelenségnek.

Az egyes mássalhangzók a magyarban terheltségük alapján 4, egymástól jól elhatárolható frekvencia-sávba sorolhatók (NyK LIV, 108—10, ALH III, 136—7), ahol a sávok között a sávok szélességének kb. 10—50%-a az üresség. Fogyó frekvenciával a következő állapítható meg:

1. 8—4,8% közötti frekvenciájú: *t, l, n, k*
2. 4,5—3,3% közötti frekvenciájú: *r, m, s*
3. 2,7—1,3% közötti frekvenciájú: *g, z, d, b, v, sz, h, j, gy*
4. 1%-nál ritkább: *f, p, ny, cs, c, ty, zs, ly, dz, dzs.*

¹ Az *ly, dz, dzs* rendkívüli ritkaságánál fogva nem is fordulhat elő minden statisztikai felmérésben. I. TOLNAI (NyK. 35: 422), TARNÓCZY (NyK. LIII, 119); W. VEENKER cikkének rövid szövegből nyert adatai is alátámasztják a régebbi sokkal terjedelmesebb anyagból kapott eredményeket (I. NyK. 84: 305—48, különösen 3. és 5. tábl. i. h. 312—316).

Az eddigi hangstatisztikai vizsgálatok arra is rávilágítottak, hogy az egyes mássalhangzóknak több mint a kétharmadrésze intervokális helyzetű, vagy pedig szókezdeten magánhangzó előtt, ill. szóvégen magánhangzó mögött található, s csak kevesebb, mint a harmadrésze fordul elő mássalhangzók kapcsolódásában¹ (NyK LIV, 137—8; LV, 140—1 közötti nagy táblázat, ALH III, 145—6 és uo. V. tábl.), az 1%-nál kisebb terheltségű mássalhangzók azért is csak elvétve találhatók mássalhangzó-kapcsolódásokban. Megjegyzendő, hogy a szótári statisztikák eredményei bizonyos fokig eltérők a szövegek alapján nyert eredményektől: a nyelvileg ritka hangok frekvenciája a szótárban többnyire nagyobb, mint a szövegekben, a szótárban a szavak átlagos szótagszáma a címszavak alapján hosszabb, mint a szövegekben (NyK LVI, 222, 225; ALH III, 421, 424). Ehhez a megállapításhoz azonban csak a kiterjedelmű Szófsz. címszavainak feldolgozása áll rendelkezésünkre (NyK LVI, 215—66; ALH III, 411—30; IV, 193—224).

Monográfiájában B. Lőrinczy Éva (A magyar mássalhangzó-kapcsolódások rendszere és törvényszerűségei 1979) az egyes mássalhangzókat és a mássalhangzó-fajtákat úgy kezeli, mintha a kapcsolódásokban mindegyiktől eleve azonos gyakorisággal való részvétel volna várható. Azt ugyan sehol sem mondja ki, hogy 6 mássalhangzó-fajta elvben $\frac{100}{6}$, azaz 16-17% gyakorisággal oszlana meg egyenletesen a vizsgált anyagban, de arra sem utal egyszer sem, hogy a pergők, laterálisok, affrikáták kis száma miatt még egyenletes hangelosztás mellett is (amit egyetlen nyelvben sem lehet tapasztalni!) kisebb lenne a zár- és réshangokénál. Az összehasonlításaiban hallgatólagosan alapul vett tárgyalási mód okozza, hogy eredményeit gyakran máshogy értékelem, noha anyagát kitűnően rendszerezte és mikrofilológiai részleteket is alaposan megtárgyalt. A következőkben az ő anyaga és rendszerezése alapján, de az eddigi hangstatisztikai és fonotaktikai vizsgálatok szem előtt tartásával tekintem át anyagát.

2. A példaanyagra való hivatkozásokban B. Lőrinczy Éva terminológiáját, jelöléseit a l t a l á b a n követem, kisebb módosításokra azonban elméleti és gyakorlati megfontolásokból szükség van. Kitűnő, szemléletes képleteit természetesen megtartom, a kny. és a nyj. jelölését azonban többnyire elhagyom, hiszen e könyv ismerői számára nyilvánvaló, hogy a példaanyagban a kny. adat található a ferde vonal előtt, a nyj. pedig mögötte. A torlódások jelölésére CC, CCC, CCCC helyett a kapcsolódásokban lévő mássalhangzók számát együtthatóként írom ki. Ily módon pl. kny.CCCC/nyj.CC helyett röviden 4C/2C. fog a következőkben szerepelni. A mássalhangzók sorrendjének bemutatására a szemléletes indexezést (C₁C₂C₃) nemcsak megtartandónak tartom, hanem még tovább is fejleszhetőnek, s ezzel rövidíthető és szemléletesebbé tehető a függelékekbe sorolt, ill. sorolható szembenállások jelölése (erről részletesebben 7.2.-ben).

A szembenállások kategóriáinak további jelölését az ábécé nagy- és kisbetűivel

¹ Az eddigi felmérések a vizsgálatok módszere miatt kettőnél több elem kapcsolódását nem mutathatták ki.

feleslegesnek, sőt bizonyos fokig zavarónak találom. Felesleges A és B-vel arra utalni, hogy a nyelvjárási adatokban több, ill. kevesebb a mássalhangzók száma, mint a köznyelvben, hiszen ez éppúgy kiviláglik a képletből, mint az, hogy a különbség 1 vagy 2 hang (amire a könyvben a nagybetűt követő a, ill. b mutat rá pleonasztikusan).

Nemcsak az első nagy és az azt követő kis betűt, hanem még többet is tartalmaz a képlet, hiszen szám szerint látható belőle, hogy hány kny. mássalhangzó fordul elő a szembenállásban.¹ Ha elhagyjuk az egy nagy + két kis betűvel való tipizálást, a 2C/3C, 4C/2C stb. -féle képletek ezek nélkül is teljesen egyértelműen jelölik és jellemzik a szembenállás-csoportokat (vö. i. m.).

A könyvben az alcsoportok, típusok és altípusok decimálrendszere számomra ugyancsak meglehetősen áttekinthetetlen (a csoportokban 3, az alcsoportokban 4, a függelékben több vagy kevesebb számjegyűek), a számok „helyi értéke” a példanyag teljessége, ill. hiányossága szerint változtatja jelentését. Néhány tévesen besorolt példának a helyrerakása következtében (l. 4.) pedig az adott anyagnak sem felel meg (vö. 4.1.).

A sok visszakeresést szükségessé tevő és támadható decimális rendszer helyett a mássalhangzófajták rövidítését használtam feljegyzéseim készítésekor és táblázataim összeállításakor is, tehát:

z = zárhang	r = réshang
o = orrhang	l = laterális
p = pergő	a = affrikáta

Ily módon pl. $z+r+z/z+z$ véleményem szerint egyértelműbben mutatja, hogy a $C_1C_2C_3/C_1C_3$ szembenállás-csoporton belül milyen fajta mássalhangzók szembenállásáról van szó, mint ha 3.1.2.1. található előtte (i. m. 351), melyhez a „B.a.b.” kategóriajelzést a 317. lapon, a „B.a.b.3.” csoport jelzést pedig csak a 384-en találtam meg (nem is könnyen). Ugyanez a decimális szám máshol a $C_1C_2C_3/C_3$ csoportban (melynek B.b.b.3. a pleonasztikus jelzete) $o+l+z/z$ szembenállásra utal (429). Ezzel a példával egyúttal azt is illusztráltam, hogy z, r stb. ebben az új, általam alkalmazott jelölésrendszerben b á r m e l y zárhangot, réshangot s.i.t. jelölhet, felesleges az indexezése; az első és a 3. helyen a fent idézett $z+r+z$ esetében különböző két zárhang (k, t) áll (*textus [teksztus]* i. h.), de másutt, pl. $r+z+r$ egyik példájában (*sztsz/szsz: keresztszámra*) azonosak a réshangok. Ha táblázataimban helyhiány miatt csak a hosszabb, torlódásos formát van módomban felírni, akkor, a függelékek példáinál z_r, r_f stb. jelöléssel utalok arra, ha a torlódás egyik eleme a szembenállásban a mássalhangzó saját fajtáján belül megváltozik (pl. t -ből d , m -ből ny lesz stb.), másfajta változásra pedig az új hangfajta rövidítésével, az indexben, pl. r_a utal sz he-

¹ Teljesen felesleges tehát (sőt számomra zavaró), hogy az A.a. mögött következő betű (a, b, vagy c) kny. 1, 2, 3 hangra utal az A.b. mögötti a-nak 0, ill. b-nek (úgy mint előbb) 2 kny. hangra kell utalnia, a B.a. és B.b. kezdetet követően a, b, c, viszont 2, 3, 4 kny. hangot jelöl (43—5, itt és a következőkben minden, a forrás megadása nélküli lapszám B. Lőrinczy Éva szóban forgó könyvére utal.

Ilyett álló *c*, ill. a képletekben C_{1r} , alkalmazás a fajtán belüli változásra, C_{1v} -vel a hangfajta megváltozására.

3. Széljegyzetekben nem szokásos nagy táblázatok készítéséhez akkor fogtam, amikor a szembenállás-csoportok jellemzésekor (64—6, 94—7 stb.), jellegzetességeinek összefoglalásakor nem segítette az áttekintést a könyvben semmi olyan szemléletes ábra, mint amilyent az olvasó az altípusok típusú egyesítésekor látott és megszokott. Amikor pedig az egymás tükörképének tekinthető csoportok, kategóriák szembeállítására kerül sor (elrejtve az utóbb tárgyalt csoport, kategória összefoglalásában, 97—9, 254—9, 305—16, 391—8, 412—6), ezekről jó képet a bennük található kitűnő táblázatos összefoglalások (pl. 308 kk.) ellenére is csak ott kaptam, ahol a csoport, ill. kategória igen kicsiny volta miatt az egész előttem állt, így $3C/4C$ és $4C/3C$ (406—9), $\emptyset/2C$ és $2C/\emptyset$ (421—3), $2C/4C$ és $4C/2C$ (436—8) valamint $x/x+2$ és $x/x-2$ (440—1) esetében. De a nyelviileg legfontosabb, nagyobb példaszámú kategóriáknál ($C/2C$, $2C/C$, $2C/3C$, $3C/2C$) hiányzott számomra a szemléletes, áttekinthető, az egészet egyszerre egybefogó táblázatos összefoglalás (305—16, 391—8).

4. Több mint 6000 cédula adatainak elrendezésekor óhatatlanul kerülhet néhány téves helyre. Ezeket (mármint, amelyekre rábukkantam) táblázataim készítése előtt meg nem felelő helyükről töröltem és a könyv rendezési elvei szerinti helyre átsoroltam. Több módon is ellenőriztem, nehogy az átsorolások javítás helyett rontások legyenek, pl. d/dr egyetlen példája *eldibol/eldribol* esetében, az előtte látható **2.2.2.** feloldása (479) is egyértelműen szó belsejében, az utótag kezdetén lévő szembenállásra utal, tehát nem szókezdő **dibol/dribol* a példa; ebben az összetett szóban pedig $ld/lldr$ szembenállás látható, vö. $2C/3C$ hasonló példáival: *ananászbarack*, *kelempázmadar*, *szempont*, *szemfedél* stb. melyek az előtag példái lehetnének $C/2C$ szembenállásra, ha az összetett szavakat a szerző nem tekintette volna egységnek; ott azonban a rendezési elvnek megfelelően nem találhatók; vagy igeikötős példa is idézhető $3C/2C$ -re: *kjff/kf*: *bukjffel*, mely ugyancsak az előtag $2C/C$ kategóriájú példája lehetne más rendezési elv esetén. A szerző azonban az összetett szavakat a szembenállások szempontjából 'tömorfémák'-nak (25) vette, éppen úgy mint a toldalékolt szóalakok szembenállásait is, pl. *stn/sn*: *ezüstnél* stb. Az *npr/nr* egyetlen példája, *ködmönpruszlik* is az utótag példája lehetne, ha az elrendezés csak azt a szót vette volna egységnek, melyben a szembenállás található. Lőrinczy Éva azonban csak úgy járhatott el, ahogy elvileg (néhány tévedést nem tekintve) tette, különben pl. az *sth/s* szembenállást (*fűstház*) sehol sem tudta volna a rendszerben elhelyezni. Abból is nyilvánvaló, hogy az általam máshova sorolandó toldalékolt és összetett szavak mostani helye téves, hogy pl. *pókháló*s a rendszerezés értelmében kh/k példájaként található (máshova nem is kerülhetett, h/\emptyset szembenállás nem kerülhetett a címnek megfelelően az anyagba!) a *pókháló* azonban, mely kh/nkh szembenállás példája, tévesen a *pók* szóval együtt k/nk anyagába került: hasonlóképpen *jázmín*ből helyesen nb/b példái között kapott helyet, a *jázmín*bokor azonban nem nb/ntb alatt, hanem *jázmín* társaságában

n/nt példaanyagában van. A kétféle elrendezés indoklására olyan érv sem hozható, hogy a *C/Ø* szembenállások feldolgozása ebből a munkából kimaradt, s ezért többször a szembenállások csak a *pókháló*s, *jázmínból*, stb. szavakat egységnek tekintve helyezhetők el a mássalhangzók kapcsolódásainak szembenállásai között; a $C_1C_2C_3/C_1C_3$, csoport 136 szembenállásának $\frac{2}{3}$ része ugyanis olyan összetett vagy toldalékolt szó, melynek előtagja végén van *2C/C* szembenállás, s a rendezés elvének megfelelően egységnek tekintve, *3C/2C* példaanyagába került, mint ahogy további több mint 60 esetben is egységnek tekintve történt az összetételek besorolása. Ilyen megfontolás alapján végeztem el a következő átsorolásokat:

C/2C-ből *2C/3C*-be:

<i>d/dr</i>	helyett	<i>ld/ldr:</i>	<i>eldíbol</i>
<i>n/nt</i>	helyett	<i>nb/ntb:</i>	<i>jázmínbokor</i>
<i>n/nt</i>	helyett	<i>nk/ntk:</i>	<i>pergamenkörte</i>
<i>n/nt</i>	helyett	<i>nzs/ntzs:</i>	<i>csalánzsák</i>
<i>n/ng</i>	helyett	<i>nv/ngv:</i>	<i>sínvas</i>
<i>ny/nygy</i>	helyett	<i>nyh/nygyh:</i>	<i>aranyhal</i>
<i>k/nk</i>	helyett	<i>kh/nkh:</i>	<i>pókháló</i>
<i>cs/ncs</i>	helyett	<i>csb/ncsb:</i>	<i>székácsbúza</i>
<i>c/rc</i>	helyett	<i>cb/rcb:</i>	<i>akácból, lécből</i>
<i>cs/lcs</i>	helyett	<i>csm/lcsm:</i>	<i>tőcsmadár</i>
<i>m/ng</i>	helyett	<i>mb/ngb:</i>	<i>kosztümben</i>
<i>ny/nd</i>	helyett	<i>nyl/ndl:</i>	<i>köménylé</i>
<i>ny/nd</i>	helyett	<i>nysz/ndsz:</i>	<i>görényszőr</i>
<i>k/ng</i>	helyett	<i>kj/ngj:</i>	<i>selymékje</i>
<i>r/nt</i>	helyett	<i>rk/ntk:</i>	<i>mármurkőkoporsó</i>

2C/3C-ből *3C/4C*-be:

<i>tr/str</i>	helyett	<i>ltr/lstr:</i>	<i>feltrájból</i>
<i>sr/str</i>	helyett	<i>lsr/lstr:</i>	<i>felsrófol</i>

2C/C-ből *3C/2C*-be:

<i>pr/p</i>	helyett	<i>gypr/gyp:</i>	<i>nagypruszli</i>
<i>kv/k</i>	helyett	<i>jkv/jk:</i>	<i>fejkvóta</i>
<i>ck/c</i>	helyett	<i>ckf/cf:</i>	<i>barackfa</i>
<i>ng/g</i>	helyett	<i>ngt/gt:</i>	<i>islingtű</i>
<i>nz/z</i>	helyett	<i>nzb/zb:</i>	<i>pénzből</i>
<i>rs/s</i>	helyett	<i>rsp/sp:</i>	<i>borsporos</i>
<i>rs/s</i>	helyett	<i>rsh/sh:</i>	<i>nyárshordozó</i>
<i>rs/s</i>	helyett	<i>rst/st:</i>	<i>borstörő</i>
<i>sk/k</i>	helyett	<i>nysk/nyk:</i>	<i>aranskatulya</i>
<i>jsz/sz</i>	helyett	<i>jszt/szt:</i>	<i>vejszt (acc.)</i>

2C/Ø-ből 3C/C-be:

lgy/Ø helyett *lgy/f*: *tölgyfa*

3C/2C-ből 4C/3C-be:

<i>spr/pr</i>	helyett	<i>lspr/lpr</i> :	<i>oldalsprajc, felsprajcol, felspriccol</i>
<i>jnk/nk</i>	helyett	<i>jnkr/nkr</i> :	<i>sájnkracjár</i>
<i>jnk/mk</i>	helyett	<i>jnkr/mkr</i> :	<i>sájnkracjár</i>
<i>rpsz/rc</i>	helyett	<i>rpsz/rck</i> :	<i>korpszkommandáns</i>

Táblázatos összeállításaimba nem vettem bele a példák átsorolása után üressé vált szembenállásokat (*d/dr, r/nt, tr/str; jnk/nk, jnk/mk, rpsz/rc*); természetesen azokat sem, melyeket lapalji jegyzettel Lőrinczy törölt (*h/gh, gy/gv, gyg/gy, tb/b* 1. 79, 101, 188, 214), belevettem viszont azokat, melyek az átrendezés után újaként adódtak: *ld/ldr, nb/ntb, nzs/ntzs, nv/ngv, nyh/nygyh, kh/nkh, csl/ncsl, cb/rcb, csm/lcsm, mb/ngb, nyll/ndl, nysz/ndl, kj/ngj, rk/ntk, ltr/lstr, lsr/lstr, gypr/gyp, jkv/jk, ngt/gt, nzb/zb, rsh/sh, rst/st, nysk/nyk, jszt/szt, lgy/f, lspr/lpr, jnkr/nkr, jnkr/mkr, rpsz/rck*. Többször az átsorolások miatt a példák száma megváltozik (*nk/ntk, nyh/nygyh, ckf/cf*).¹

4.1. Az 'átsorolások' elvégzésekor győződhethünk meg arról, hogy az egyes altípusokat növekvő sorrendű decimális számokkal jelölni mennyire célszerűtlen. A $C_1C_2/C_3C_1C_2$ csoportnak pl. a kny. affrikáta kezdetű típusába a könyv eredeti elrendezésében 3 altípus tartozott 1-1 példával, az átrendezés után 6 az altípusok száma, 7 példával.

A 7 példa a következő 6 szembenállási altípust illusztrálja:

A könyvben (150—1)

A.a.b.2.3. altípusai a következő decimális számokkal:

$a+z/o+a+z$	<i>csb/ncsb</i> :	<i>székácsbúza</i>	Ø
$a+z/p+a+z$	<i>cb/rcb</i> :	<i>akácból, lécből</i>	Ø
$a+z/r+a+z$	<i>ck/jck</i> :	<i>puckivacki</i>	2.3.1.1.
$a+z/l+a+z$	<i>csk/lcsk</i> :	<i>ócska</i>	2.3.1.2.
$a+o/p+a+o$	<i>csm/rcsm</i> :	<i>kocsm</i>	2.3.2.
$a+o/l+a+o$	<i>csm/lcsm</i> :	<i>tőcsmadár</i>	Ø

Mint látható, a decimális rendszerben az ide átsorolt első 3, két altípu:ba tartozó példa számára nincs elhelyezési lehetőség, üres hely, az utolsó elhelyezhető lenne, mert az a már amúgy is besoroltak mögé kerülne, de még annak a behelyezése is csak 2.3.2.-nek 2.3.2.1. való módosításával volna 2.3.2.2. decimális számmal lehetséges.

4.2. Nemcsak a mássalhangzó-fajtákra utaló decimális számok, hanem csoportokra utaló pleonasztikus betű és számkombinációk sem maradnak változatlanok az

¹ Az eddigi lelőhelyek a morfématar (453—68) és a szembenállások ábécérendben közölt tára (30—42) alapján is megtalálhatók, közlésüket ezért mellőzöm.

átsorolás után. Azzal, hogy a *mármurkőkoporsó* *r/nt* helyett *rk/ntk* szembenállással sorolandó át, s így *C/2C* helyett *2C/3C* kategóriába tartozik, ott egy újabb csoport létesül: az első három soktagú (összesen 100 körüli tagszámú) csoporton kívül, melyekben a nyelvjárási adatban csak többlet van, változás azonban a köznyelvben is meglévő hangokban nincs, eddig csak egy példa (*hurca/hurdsza*) igényelt külön csoportot, melyet $C_1C_2/C_1C_3C_4$ képlet szemléltet, a most idesorolt szembenállás számára a $C_1C_2/C_3C_4C_2$ csoport bevezetése szükséges, azaz a „A.a.b” kategóriában ezek szerint, nem 1.—4.-ig, hanem 5.-ig számozandók a csoportok!

5. A mássalhangzók számát illető téves besorolásokat helyesbítettem összefoglaló táblázataim készítésekor, ezért az egyes csoportokba tartozó szembenállások és példák száma helyenként kis mértékben eltér a Lőrinczy Évánál közöltektől. Néhány más probléma esetén nem változtattam a könyv besorolását, noha több esetben elvi kérdés a besorolás, mert pl. az *nr/r*, vagy az *nj/j* szembenállás egyetlen példája *közepébenrezgős/közepiberezgős* (226), *közbenjáró/közbejáró* (227) esetében talán nem hangtani szembenállásról van szó, hanem nyj. *-ban*, *-ben* és *-ba*, *-be* egybeeséséről. A nyelvjárási hovatarozás ismerete nélkül azonban a pontos helyzet fáradságos megállapítása helyett az ilyen példákat is bevettem a táblázatokba, hiszen egyetlen előfordulás úgyis csak a lehetséges, nem pedig a szokásos esetek számába tartozik.¹

Szerintem azokat a szembenállásokat is felesleges hangtani jelenségként számon tartani, melyeket csak egy olyan példa igazol, ahol a kny. alak nem valóságosan létező, hanem kikövetkeztetett. A köznyelvinek aligha, vagy csak fenntartással tekinthető szavak egyenkénti felülvizsgálata és elbírálása helyett azonban az anyagot inkább úgy tekintettem át, ahogy Lőrinczy könyve tartalmazza.

A könyvben számomra zavaróan „törmorféma” néven összeszámlált adatokhoz a képző- és ragmorfémák számát hozzáadtam; a táblázatokba így a könyv több szembenállásban részt vevő szavai többször, ill. az adatok összege került bele a fenti (4) kis korrekcióval. A *ly* és *j* kny./nyj. ingadozó viszonya miatt többször csak a réshangok és laterálisok összege azonos két különböző szempontú, de azonos anyagot szemléltető táblázatomban.

6. A következőkben mindenütt hang-, nem pedig fonémakapcsolatokról beszélek. Ennek egyik oka, hogy a köznyelvi fonémakapcsolatokkal szembenálló mássalhangzó-kapcsolatok megállapíthatatlan számú nyelvjárásból valók, ezek fonémarendszeréről semmi közelebbi ismeretünk sem lehet; másik oka, hogy néhány szembenállás közlésekor aligha lenne eldönthető a kétféleképpen megadott nyj. hang fonematikus hovatarozása, pl. *n/lj [jj]* (121), *v/lj [jj]* (123), *c/zsz [ssz]* (125), *rc/rdsz [rtsz]* (166), *mfl/nf [mf]* (326), *ngl/ngy [nygy]* (325) stb., ezek az ÚMTSz. betűkapcsolatai.

¹ Kálmán Béla figyelmeztetett rá, hogy a NyA valamennyi kutatópontján *n* nélkül mondják a *hol* kérdésre felelő belső helyhatározó ragot! Ezek szerint ezek törlendők a hangtani szembenállások közül.

7. A C_1/C_1C_2 szembenállás-csoport példaanyagát (47—64) az I. táblázat, C_1/C_2C_1 adatait (66—94) a II. tábl., az ezek tükörképét alkotó C_1C_2/C_1 (188—212) és C_1C_2/C_2 (214—52) két szembenállás-csoportét egyesítve a III. tábl. tartalmazza. A nyelvileg nagyon ritka, igen kis megterheltségű *dz* és *dzs* hangot — a táblázatok terjedelmének csökkentése miatt — csak akkor jelöltem bennük, ha előfordul a példaanyagban.

Az I. táblázatban a vízszintes sorokban a köznyelvi hangok, a függőleges oszlopokban a nyelvjárási többlethangok találhatók, a sorok és az oszlopok találkozásában a szembenállások realizációinak a száma, pl. az *n* sorban a *t* oszlopban a 20-as az *n/nt* szembenállás 20 esetére utal. Lényeges különbség az I. és a II. tábl. felépítésében, hogy a II. tábl. esetében az oszlopok tartalmazzák a köznyelvi hangokat, a sorok pedig a nyelvjárási többletet, vagyis a *t* oszlop (C_1) elé C_2 -ként *n* 9-szer járul, 9 *t/nt* szembenállást regisztrálva a Lőrinczy Éva által feldolgozott anyagban.

Szinkrón szempontból a $C/2C$ kategóriában nyj. többletről $2C/C$ esetében viszont hiányról beszélhetünk, ugyanakkor természetesen a nyelvjárási többlethang gyakran, ahogy Lőrinczy objektívan utal rá, archaizmus (71, 73, 77 stb.), sőt pl. a *j* mely az *l* mellett a nyelvjárásokban gyakran archaikus, máskor anorganikus járulékhang (83). A számadatok egybevetése azonban csak a szinkrón állapotokat hasonlíthatja össze és csak *r e n d s z e r h e z*, azaz a köznyelvihez viszonyíthatók a *k ü l ö n b ő z ő* helyről való népnyelvi adatok.

A III. táblázat egyesítve szemlélteti a $2C/C$ kategória azon szembenállás-csoportjait, melyekben a *kny.* elem a nyj. adatban változatlanul megtalálható. A ferde vonal fölötti (szinte számlálóként felírt) kurzív számok a C_1C_2/C_1 csoport adatai, így az utolsó oszlopban lévő kurzív számok a C_1C_2/C_1 szembenállásoknak a nyj. adatokban is meglévő C_1 elemeit adják meg, az utolsó sorként közölt összegsor kurzív számai pedig a népnyelvi hiányokat (C_2) tartalmazzák. A C_1C_2/C_2 adatai szemléltető (nevező-szerűen közölt) antikva számoknál pedig éppen fordítva, az utolsó sorban lévő számok, az oszlopok összegei mutatják a megőrzött hangok (C_2) összegét, a sorok összegeit tartalmazó utolsó oszlop az nyj. adatokból hiányzó (C_1) hangokat. Az oszlopok és sorok találkozásában, pl. az *s* sorában és *t* oszlopában a 8-as az *st/s*, a ferde vonal alatti 16-os az *st/t* szembenállások számát adja meg, melyek 200, ill. 414 példából *v i s z o n y l a g* azonos gyakoriságra utalnak. Érdekes módon különben többnyire csak ott 'azonos' a kétféle szembenállás megterheltsége, ahol mindegyikre csak egy példa van. A $200/414 \approx 1/2$ értéket pl. *rt*-nél $8/9$ nem közelíti meg; a legtöbb esetben, ahol az egyik csoportban kiugróan sok esetet regisztráltak, a másikon egy sincs, vagy csak 1-2. Az I—III. tábl. anyagából látható, hogy az *el v i l e g* lehetséges mássalhangzó találkozások közül aránylag kevésnél regisztrálható egy és két hang közötti szembenállás, noha a hangtalálkozások zöme a magyarban nemcsak elvileg lehetséges, hanem legtöbbjük meg is valósul (I. KASSAI, Magyar Fonetikai Füzetek¹ 8:74—6).

¹ Erre a munkájára Kassai Ilona volt szíves a figyelmemet felhívni, ezúton mondok érte köszönetet.

Az I. és a II. táblázat csoportjainak egyesítésére egy táblázatban a C/2C kategóriában a nyj. többlethangok különböző sorrendje miatt nem került sor (a két csoport adataihoz más fejléc kellene az oszlopoknál és a soroknál, így nehéz lenne az adatok tévedés nélküli olvasása). A két táblázat egybevetéséből azonban látható, hogy a keletkező nyj. hangkapcsolódások terheltsége ebben a két csoportban is a III. táblázatban egyesített két csoporthoz hasonlóan nagyon különböző, alig akad olyan eset, az I. és a II.-ban mint *lt*, melyre 6 *l/lt* és 8 *t/lt* példa van a 192, ill. 285-ből, (I. I., II. tábl.), ill. csak az 1-1 adattal vannak képviselve (*rd, szk, kl* stb. stb. I. I., II. tábl.) egyformán vannak terhelve. A kiugró értékeknél (20 *n/nt*, 11 *k/nk*) a másik csoportban sokkal kevesebb a példa (9 *t/nt*, 2 *n/nk*), vagy nincs is (6 *sz/szt*, 6 *r/rj*, 5 *r/rh*, 10 *d/dl*, 11 *sz/jsz*, 12 *z/jz* stb., ill. *Øt/szt*, *Øj/rj*, 1 *h/rh*, *Øl/ld*, *Øj/jsz*, *Øj/jz*). Csak látszólag közeleli megterheltségű a 19 *n/ng* és a 17 *g/ng*, hiszen a 19 a C₁/C₁C₂ csoport eseteinek 9,9; a 17 előfordulás pedig a maga csoportjában csak 5,9%-ot képvisel.

Bár az I. és a II. táblázatból is látható mindegyik szembenállás-csoportban a C₁, ill. C₂-ként feljegyzett hangok száma és az egyes szembenállások előfordulási gyakorisága, ezeket fogyó sorrendben a IV. tábl. is tartalmazza, így ez a C₁/C₁C₂ és a C₁/C₂C₁ számadatainak összefoglalását (64—5, ill. 94—6) és a két szembenállás-csoport számadatainak egybevetését (97—9) is szemlélteti. Az egyes csoportok gyakori vagy hiányzó kny., ill. nyj. hangjait, valamint a leggyakoribb szembenállásokat egyaránt megadja. Minthogy a C/2C példáinak csaknem 85%-a benne van az I. és a II. tábl. anyagában, így a IV. tábl. lényegileg mindazt szemlélteti, amit C/2C összefoglalásában a C₁, ill. C₂ helyzetben gyakori, ritka vagy egyikként gyakori, a másik-ként ritka hangokból LŐRINCZY megállapított (130—3).

Az V. tábl. a III. tábl. két csoportját mutatja be ugyanolyan szempontokból, mint ahogy a IV. tábl. az I. és a II.-at.

Az egymással szemben elhelyezett IV. és V. táblázat egyrészt C₁/C₁C₂ és C₁C₂/C₁ másrészt C₁/C₂C₁ és C₁C₂/C₂ egybevetésére is módot ad. A C₁/C₁C₂ és C₁C₂/C₁ tükörképekben pl. C₂-ként nincs *z, zs, c, cs*, mindkettőben a leggyakoribb a *t* és a *h*, *r* is a leggyakoribbak közé tartozik, C₁-ként pedig mindegyikben *r, n, s, k, p* stb. gyakori, *ty, h* pedig hiányzik. A C₁/C₂C₁ és C₁C₂/C₂ 'tükörképekben' közösen gyakori C₂ hang az *l* (mindkettőben a 3. a gyakorisági sorrendben), a *zs* pedig egyikben sem szerepel, itt C₁ egybevetésénél még kisebb a hasonlóság, a C₁/C₂C₁-ben C₁-ként elő sem fordul *j*, a tükörképben a második leggyakoribb!

7.1. Fent (7) hivatkoztam már arra a 8 *st/s* és a 16 *st/t* szembenállással kapcsolatosan, hogy *st* kétféle egyszerűsödési módja saját csoportján belül kb. azonos terheltségű. Lőrinczy Éva a III. tábl. anyagával kapcsolatosan az e „két csoport körébe tartozó tórmorfémák számában tapasztalható jelentős különbség” (255) létezését hangsúlyozandónak tartja. Különböző számú példát tartalmazó csoportok, kategóriák egybevetésekor a következtetéseket ezért többször fenntartással vonja le (255, 305—6). Ha százalékokat hasonlítottunk össze (mint fent 7., *n/ng, g/ng* esetében), akkor „az egybevetés . . az érintett tórmorfémák nagy számbeli különbsége” (395) el-

lenére is akadálytalan, de kissé kényelmetlen. Az azonban kétségtelen, hogy pl. a IV. tábl. kiugró adatainál C_1 és C_2 -nél a kiugrások, ill. az azt követő esések nagyságáról, a két csoport egybevetéséről más képet nyerünk, ha a százalékokat kiszámoljuk (l. VI. tábl.).

A százalékszámítás elkerülhető, ha azonos nagyságrendűre 'nagyítjuk' a csoportokat, ha rendszeresnek tekintjük az összefüggéseket, akkor arányos nagyítás vagy kicsinyítés esetén a rendszer jellegzetes tulajdonságai változatlanok maradnak. Az eddig szemlélt 4 csoport szembenállásait 400-as nagyságrendűvé alakítva a csoportok szembenállásai a VII. tábl. veti egybe. Az összehasonlítások így könnyen elvégezhetőek. Más kérdés azonban, hogy nyelviileg hogyan értékelhetőek, mert pl. a *t/jt* szembenállás a maga csoportjában csak a 14. a gyakorisági sorrendben, minthogy azonban a feljegyzések nagyobbik fele toldalék-morfémán lévő szembenállás (a 7-ből 2 képző és 2 rag), a képzőknek és a ragoknak az egyes szavaknál sokkal gyakoribb a használata, ezért ezek a szövegekben sokkal gyakrabban fordulnak elő, mint a csak egyes szavakban megfigyelt szembenállások.

A gyakoriságok egybevetésének másik, s számítás útján ki nem küszöbölhető nehézsége, sőt akadálya, hogy az egyes számadatoknak különböző a 'súlya'. A „(. . . *tücsök trücsök* változata, és a *tüszköl trüszköl* formája) sok előfordulással nagy területi elterjedtséget mutat” (48), s hasonló földrajzi helymeghatározásokból (vö. 66, 200 stb.) látható, hogy számos példa több helyről is adatolható. Ezek inter-dialektálisan más értékűek, mint a hapax feljegyzések (vö. IMRE, MNy. 76:371). Minthogy az adatok mellett Lőrinczy Éva nem közölte a feljegyzési helyeket, így az adatokat megfelelő súlypontozással csak az ÚMTSz. anyagából lehetne ellátni.

Nyelvi szempontból szerintem nem az a legérdekesebb kérdés, hogy egy bizonyos hangkapcsolódás (pl. *nt*) hányszor keletkezik egyik vagy másik módon (*n/nt*, *t/nt*) egyes vidékeken, vagy hogyan egyszerűsödik (*nt/n*, *nt/t*), hanem, hogy a szembenállásokban szereplő mássalhangzó-kapcsolódások a nyelvhasználatban gyakoriak-e vagy ritkák. Eddig a hangkapcsolódások egymáshoz viszonyított gyakoriságának vizsgálatára mindössze egyszer került sor Veres Péter prózája alapján, ezért ezeket az adatokat összehasonlítás céljából csak Veres Péter nyelvezetéből idézhetem. Az ezt bemutató táblázatnak (NyK LV, a 140. és a 141. lap közötti nagy tábl. ALH III, V. tábl.) a mássalhangzó-kapcsolódásokra vonatkozó részét itt közlöm (XXIX. tábl.). A 10 000 hangra számított kapcsolódásban még 1000-szer sincs mássalhangzók találkozása (tehát 10% alatti), a csillagok a 10 000 hangnál 0,25-nél kisebb valószínűségű, de regisztrált kapcsolódásokra utalnak. A XXX. tábl. mássalhangzó-fajták szerint összesíti a XXIX. tábl. adatait.

A VII. táblázatból látható, hogy *nt* mely *n/nt* és *nt/n* szembenállással a saját csoportjában a leggyakoribb, a *t/nt* és *nt/t* esetében is a 8., ill. a 12.—14., Veres Péternél is a 6. a sorrendben. Az ugyancsak kiemelkedően gyakori *ng* az *n/ng* és *g/ng* esetében (a nyj. többségnél mindkét helyt 2. a csoportjában), a hiányoknál *ng/n* a 15., *ng/g* az 5. helyen áll, s Veresnél is a 14.—15. A következők, az *st* és az *rl* már sokkal ritkább (*s/st*, *st/s*, *st/t*, ill. *rl/r*, *l/rl*, *rl/l* csak három csoportban tartozik a leggyakoribbak közé

a 15., 5., 4., ill. 8., 12., 3.) s ezek közül pl. csak *st* szerepel Veresnél a gyakoribbak között, a 7., *rl* pedig éppen csak megtalálható Veresnél is. A Veresnél leggyakoribb *rt* és *lt* viszont a szembenállásokban a Veresnél csak ritka *pr*- és *rj*-vel kb. azonosan gyakori (ill. ritka). További összehasonlítások helyett talán inkább az a konklúzió vonható le a szembenállások és az íronál felmért gyakoriságok egybevetéséből, hogy többnyire csak a beszédben gyakori torlódások jönnek létre, ill. bomlanak fel, s ezekben is a nyelvileg erősen megterhelt hangok (pl. *t, l, n, k* stb.) szerepelnek.

A VIII. tábl. az I—VII. táblázatot mintegy egyesíti, minthogy ezek realizációit szám szerint adja meg. Ebből is világosan látható, hogy *tr, pr, nt, ng, rt, rd, st, lt* stb. mind a négy csoportban megtalálható; a ritka, hiányos vagy az ÚMTSz.-ből nem adatolt szembenállások mássalhangzó-kapcsolódásai áttekinthetők, ill. megállapíthatók ebből az egyesítésből.

7.2. Mint fent (2.) már jeleztem, több alcsoportot tartok függelékebe helyezhetőnek, sőt helyezendőnek, mint Lőrinczy Éva. A C_1/C_2C_3 és a C_1C_2/C_3 alcsoportjai közül 2-2 szerintem a $C/2C$ és a $2C/C$ kategória eddig tárgyalt, *c s a k k é t k ü l ö n b ö z ő* indexszámot igénylő alcsoportjának ugyanolyan függeléke, mint ahogyan a kettőnél több tagú kapcsolódásoknál jó indoklással függelékebe kerültek szembenállások, melyeknél a szembenállás mindkét oldalán meglévő egyik hang nem azonos, hanem módosult (saját mássalhangzó fajtáján belül, vagy akár a képzés módját is megváltoztatva). Ilyeneknél Lőrinczy Éva a C_{1a} mássalhangzónak „némiképpen eltérő formában található” C_{1b} -vel jelezhető megfelelőjét tartalmazó szembenállásról beszél (152¹). Szerintem ez a $C/2C$ és $2C/C$ kategória csoportjainál is járható út. A következőkben (IX. tábl.) megadok néhány a $2C/3C, 3C/2C, 4C/3C, 4C/2C$ kategória valamelyik csoportjának a függelékében található szembenállást, C/C_f , ill. C/C_v alatt kiemelem belőle a függelékebe kerülést okozó egymásnak megfeleltethető, de nem azonos mássalhangzókat, majd közlöm C_1/C_2C_3 , ill. C_1C_2/C_3 -ból a hasonló hangváltozást mutató szembenállásokat. A lelőhelyek megadása a szembenállások jó visszakereshetősége miatt (30—42) az áttekinthetőség érdekében elmaradt. Ha a *b/p, t/d* stb., azaz mássalhangzó-fajtán belüli változás, ill. a *p/f, r/l* stb.-féle módosulások (IX. táblázatban az előttük közölt szembenállásokban) a függelékebe helyezést teszik lehetővé, akkor ugyanezek $C/2C$ és $2C/C$ esetében is hasonló eljárást indokolnak. A nagyobb számú mássalhangzót tartalmazó torlódások függelékeiben csak *spr/tr, str/kr* és *zsn/rsn* olyan szembenállás, melyhez hasonló nem akad a kevesebb eleműek között, s *rsny/szn, kszpl/spr* pedig olyanok, melyeknek megfelelője, azaz egyszerre két megváltozás, nem is akadhat 1 és 2 mássalhangzó közötti szembenállások esetén. Ez utóbbi szembenállások sokkal nagyobb száma akkora, hogy ezeknél viszont sok olyan mássalhangzófajtán belüli módosulásos szembenállás van, melyhez hasonló több mássalhangzó torlódásakor nincs az anyagban, így elsősorban *k/g, g/k, d/t* és *p/b* módosulásos megfelelés látható több szembenállásban (*k/gr, k/ng, kt/g, kv/g, kl/g, nk/g, lk/g; gr/k, gl/k, ng/k, lg/k, jg/k; d/nt, d/st, d/lt, ld/t; p/br,*

¹ Dupla indexezés található még a 162., 344., 377. lapon és valószínűleg sajtóhibával a 325-en.

pl/b); egyéb zárhangok közötti változásra is van több példa: *rt/k*, *rt/g*, *d/nygy*, *ldlgy*, *jd/gy*, *ty/nt*, *ly/t*, *ty/kj*, *k/th*. Több szembenállásban réshangok váltják fel egymást: *f/lkh*, *lv/j*, *v/lj*, *szt/z*, *z/jsz*, *gz/s*, *zh/sz*, *z/sz*, *rs/j*, *zs/jz*, van azonban lateraliszon belüli változás is: *ly/gl*, *ly/rl*. Vannak még olyan szembenállások is, melyeknél a képzés módja változik meg *rgy/cs*, *rt/j*, *rs/j*, *zs/jc*, *st/cs*, *rs/cs*, *jsz/cs*, *c/nt*, *c/szk*, *s* a dezaffrikálódást és az affrikálódást mindet ide lehetne sorolni: *c/tsz*, *c/dsz*, *c/zsz*, *cs/dsz*, *rc/rdsz*, *szty/cs*.

Azon az alapon, ahogyan meggyőző indoklással könyve 152. lapjától kezdve Lőrinczy Éva függelékebe helyez „formailag” más alcsoportba, „*t a r t a l m i l a g*” azonban „bizonyos összefüggések” (268) alapján másképpen megítélhető szembenállásokat, a következőkben a C_1/C_2C_3 és a C_1C_2/C_3 alcsoportjai és az ennél többtagú kapcsolódások hasonló csoportjainál én is hasonló módon cselekszem, C helyett a szembenállás másik oldalán C_f jelöléssel az ugyanazon mássalhangzó-fajtán belüli (a zöngéállapot vagy a képzés helye szerint különbséget mutató) két mássalhangzót jelölöm, C helyett a szembenállás másik oldalán C_v -vel pedig a képzés módjában különböző, de valamilyen meg gondolás alapján egymásnak megfeleltethető két hangot adom meg (tehát olyat, mely világosan nem többelhang, hanem „megváltozott” mássalhangzó). Ily módon a X. tábl. 'átjelölései' jönnek létre.

Az utolsó két sorban közölt egyszerűbb jelölés az előző 8 következtében válik lehetővé. A C_1 és C_{1f} -féle mássalhangzók közötti változásokra tulajdonképpen a C_1C_2/C_1 csoportokba sorolt anyagban Lőrinczy Éva maga is ad példákat, l. *tűzhely*, példa a „*zh [szh]/z*” és a „*zh [szh]/sz*” (205) szembenállásra is, az utóbbi tulajdonképpen már C_1C_2/C_{1f} alá lenne sorolandó!

Mínt hogy a képzés módjának megtartásával egy zárhang és egy réshang elvben 7 másik azonos hangfajtájú mássalhangzóvá változhat, az orrhangnak 2, a lateralisnak 1 változási lehetősége van, az affrikátának elvben 3, így a szembenállások képe ezekben a szembenállásokban tarkább, mint az eddig bemutatottaknál, ezért a XI. táblázatban az egész szembenállást meg kell adnom, nem elég csak a hosszabb tagot a csoport jelölésével, mint pl. C_1/C_1C_2 esetében, ahol *nt* egyértelműen csak *n/nt* szembenállásra utalhat.

A XI. és a XII. táblázatba sorolt szembenállásokat Lőrinczy is tulajdonképpen így ítéli meg, ahogy én itt tettem, erre vall, hogy egyszer az itt C_1/C_2C_{1f} és a C_1/C_2C_{1v} jelöléssel összefoglaltakról azt írja: „általában a kny. $C_1/nyj.C_2C_1$ csoport valamelyik altípusába tartozó szembenállások alternánsai” (120). Másik figyelmet érdemlő körülmény, hogy a C_1/C_2C_3 három alcsoportja eredményeinek összesítésére szerinte „lehetőség sincsen” (128), ill. C_1C_2/C_3 esetében pedig „nem látszik célszerűnek” (298) szerinte az összefoglalás.

Ily módon a XI. és a XII. tábl. példáinak kiemelése és másutt történő elhelyezése után mindegyik csoportban csak a legjelentéktelenebb, a 3. alcsoport marad, azaz C_1/C_2C_3 máshova függelékként át nem tehető szembenállásai: *n/jg* (alak-tani háttérű; l. 120), *?n/lj [jj]*, *r/nd*, *r/ng* („résztint etimológiai, résztint alaktani okokból magyarázható”, 122), *v/mb* („népetimológiával keletkezett”, 122), *j/nk*, *v/lj [jj]*

(hangcsere, szóalak-keveredés, 123), $?l/jh$, $?cs/mp$, c/zsz és néhány dezaffrikáció: c/tsz , $2c/dsz$, cs/dsz [tsz], azaz maximum 14, de kevesebbnek is ítéltető. Még jelentéktelenebb a C_1C_2/C_3 máshova nem sorolható példaanyaga, mert nt/sz (különböző átvétel, s így „hangtani szempontból érdektelen”) (295), rt/n (morfológiai, szembenállás), lyt/n és lyt/ny „egyértelműen morfológia arculatú” (296), ezek után itt csak $szty/cs^1$ marad, ha rgy/cs (291) is idesorolandó, akkor is 2 és 6 között állapítható meg az idesorolt szembenállások száma. A $C/2C$, $2C/C$ összesítésekor a C_1/C_2C_3 és a C_1C_2/C_3 figyelmen kívül hagyása nem befolyásolhatja az összképet.

A mindössze 145 szembenállást bemutató XI. tábl. szembetűnő vonása az orrhangok közötti változások dominálása (különösen zárhangok előtt szembeszökően nagyszámú), mert a $22 o/o_f + z$ szembenállás a $C_1/C_{1f}C_2$ alcsoport $\frac{2}{3}$ anyaga; de a $15 o + z/o_f$ is 40%-nál több a maga alcsoportjában. A C_1C_2/C_{2f} és a C_1/C_2C_{1f} példaanyagában megváltozó zárhangokat a szembenállásoknak $t \text{ ö b b}$ mint a fele tartalmaz, mindkettőben főként orrhangok, ill. laterálisok mögött, $2C/C$ típusú szembenállásban még gyakori a laterálisnak a nyj . hiánya a megmaradó (megváltozott) zárhang mellől.

A XII. tábl. 32 szembenállása annyira szórványos, hogy 4, ill. 3 realizáció csak sz/nc , jsz/c esetében található és 2-re is csak cs/st , pr/f , rt/j esetében akad példa.

7.3. A XIII. tábl. mássalhangzó-fajták szerinti áttekintésben foglalja össze a $C/2C$ és a $2C/C$ kategória teljes anyagát. Az A- és B-negyed, azaz a tábl. felső fele $C/2C$, az alsó fele (C-, D-negyede) pedig $2C/C$ adatait tartalmazza; az összeállítás bal fele (azaz az A- és a C-negyed) a nem változó első tagú csoportokat (C_1/C_1C_2 , C_1C_2/C_1), a jobb fele (B-, D-negyed) a stabil hangot második tagként tartalmazó (C_1/C_2C_1 , C_1C_2/C_2) szembenállások regisztrált eseteit összegzi, s így ezek egybevetését szemlélteti. A- és B-negyed megfelelő adatai összeadva és C meg D ugyancsak egyesített adataival $C/2C$ és $2C/C$ egybevetését teszik lehetővé. A nagyobb számjegyek olyan szembenállások adatai, melyekben a kny . és a nyj . adatban i s meglévő mássalhangzó teljesen azonos (I. I—VIII. tábl.), az alattuk lévő kisebb számok szembenállásaiban a közös kny . és nyj . hang a képzés helyét vagy zöngésségét illetően módosult (a XI. tábl. anyaga), a zárjelbe tett kisebb számok pedig olyan kételemű nyj . hangkapcsolatra utalnak a $C/2C$ kategóriában, ill. kny . kapcsolatra $2C/C$ példaanyagában, amelyeknél a szembenállás egytagú része a képzés módját illetően különbözik a neki megfeleltethető mássalhangzótól a kéttagú kapcsolatban (I. XII. tábl. mindössze csak 32 adat). A nagyobb és a kisebb szám(ok) összege adja meg a négy csoport mindegyik adatánál a lehetséges alcsoportban talált esetek számát, ill. pl. $192 + 33 + (4) = 229$, azaz a C_1/C_1C_2 , $C_1/C_{1f}C_2$, $C_1/C_{1v}C_2$ alcsoportok példaanyagának számát. Az összegek megadását a tábl. áttekinthetősége érdekében mellőztem, külön-

¹ Az $szty/cs$ szembenállást Lőrinczy a „ kny . C_1C_2/nyj . C_3 ($\leftrightarrow \emptyset$)” alcsoportba helyezte (296), egy másik, ugyancsak $r + z/a$ altípusú szembenállást (st/cs) viszont „ kny . C_1C_2/nyj . C_3 ($\leftrightarrow kny$. C_1C_2/nyj . C_1) alá. A C_1C_2/C_{1v} képlet vagy C_1C_2/C_{2v} bevezetésével akár $r \rightarrow a$, akár $z \rightarrow a$ változást regisztrálva a két példa egy altípusba sorolható, nem pedig két különböző alcsoportba.

ben is — az adott példánál maradva $C_1/C_{1f}C_2$ és $C_1/C_{1v}C_2$ 33+4 adata a C_1/C_1C_2 192 adatából nyert eredményeket lényegesen, az arányokat illetően sehol sem módosítja. A nagyobb számok az amúgy is kiemelkedőkhöz járulnak, a kicsik pedig a közepes vagy kis terheltségű kapcsolódásokhoz, mindössze az o/o_r+a szembenállásnál említésre méltó talán, hogy annak 2 adata egy a csoportban máshol nem talált szembenállást illusztrál; ilyen 'üres helyet' megszüntető adat csak még egy akad az egész anyagban: $z+o/z_f$ egyetlen, kérdőjeles példája. A nagyobb számok az A-negyedben C_1/C_1C_2 (64—5), B-negyedben C_1/C_2C_1 (94—6), C-ben C_1C_2/C_1 (212—3), D-ben C_1C_2/C_2 (252—3) összefoglalását szemléltetik. A és B, ill. C és D megfelelő adatai a két-két csoport egybevetését (97—9, ill. 255—8) teszik könnyebbé. Ha viszont a kisebb számokat sem hagyjuk figyelmen kívül, akkor az A- és B-negyed $C/2C$ (129—33), a C- és D-negyed $2C/C$ (298—305), ill. a felső fél és az alsó fél (A+B együtt, ill. C+D együtt) a $C/2C$ és a $2C/C$ kategória egybevetését (305—16) teszi könnyebbé. A XIII. tábl. tehát csak a fent közölt átrendezés (X. tábl.) utáni C_1/C_2C_3 , ill. C_1C_2/C_3 képletű néhány szembenállást nem tartalmazza. Az itt egybefoglalt:

	A	B	C	D	
C-s	192	285	200	414	= 1091
C_f -es	33	24	36	52	= 145
C_v -s	4	9	9	10	= 32
	229 + 318 + 245 + 476 = 1268				

Összesen 1268 adatból levonható tanulságokon 20-nál mindenképpen kevesebb atipikus eset elhagyása nyilván semmit sem változtat.

A XIII. tábl. négy mezejét (elsősorban a felső kettőt), különböző módon kell 'olvasni'. Az A-negyedben a mássalhangzó-fajták sorai a kny., oszlopai pedig a kny. hangok mögé kerülő nyj. mássalhangzók fajtáiról adnak képet. Ily módon a példaanyagba való visszalapozás nélkül világos, hogy 96 (ill. 123) esetben, azaz a C_1/C_1C_2 szembenállások nagyobbik felében nyj. többlethangként zárhang található, orrhang csak 5-ször, réshang pedig csaknem minden 4. példában. A többlethang előtt viszont, mint ahogy a C_1 -et tartalmazó sorok mutatják, a csak 3 hangot tartalmazó orrhangfajta a maga 63+24 példájával még a 8-8 tagú zár- és réshangoknál is gyakoribb ezekben a szembenállásokban.

A B-negyedben — azért, hogy itt is baloldali oszlopban fejlécként szereplő hangfajtája mögé kelljen a felső sor fejlécében megadott hangfajta olvasni, a kny. C_1 hangok itt (és csak itt!) az oszlopokban található, s a sorok adják a nyj. C_2 többlethangjait, azaz pl. az r sor és o oszlop találkozásában lévő 6 azt jelenti, hogy 6 $o/r+o$ szembenállás van az ÚMTSz.-ban. A nyj. többlethangok közül itt a 93+12+5 orrhang a 285+24+9 példának könnyen megállapíthatóan az $1/3$ része körüli mennyiség, s az is jól látható, hogy a réshangok 79+4+2 adata is jóval $1/4$ feletti előfordulásra vall. A kny. hangfajta oszlopainál pedig a zárhangok 128+15+1-es gyakori-

ságukkal szembeszökően kiugranak (45%), mint olyan hangok, melyek elé a nyj. többlehangok kerülni szoktak.

A C-negyedben a $79+6+3$ réshangról és $60+18+4$ zárhangról mint nyj. hiányhangról nagyobb matematikai felkészültség nélkül is könnyen látható, hogy a $200+36+9$ C_1C_2/C_1 típusú példának kb. 40%-át, ill. 30%-át teszik ki; a változatlanul maradó C_1 sorok esetében a mássalhangzó-fajták megoszlása nyelvhasználatbeli gyakoriságuktól (I) csak az orrhangok kicsit nagyobb és a pergők nagy megterheltségével tér el. A D-negyedben kiugróan magas szám a megmaradó zárhangok oszlopának az összege $195+30$ zárhang, azaz $414+52+10$ -nek, C_1C_2/C_2 példának csaknem a felében zárhang, s csaknem a negyedében ($101+7+5$) réshang van a kny. és nyj. adatokban is, a nyj. hiányok pedig a negyedrésznél több esetben ($110+8+4$) réshang, s csaknem minden 4. esetben orr- ($100+7+1$), ill. csaknem minden 5. esetben zárhang ($79+10+2$).

A nyelvileg igen kis terheltségű affrikáták jelentéktelen szereplése (kivéve az o+z kapcsolatokban!) ugyancsak szembetűnő a XIII. tábl. közlésmódjából, sőt az is nyilvánvaló, hogy meg nem változó elemű szembenállásokban (nagyobb számok) affrikáta sem többlet-, sem pedig hiányhangként nem fordul elő.

A XIII. táblázatból és némi spekulációval az is világos, hogy minden mássalhangzó-fajta mindegyikkel kapcsolódhat, affrikáta affrikátával talán csak összetételben (*tánc csoport*). A C_1C_2/C_2 mindenre ad első elemű affrikáta-kapcsolódáson kívül köznyelvi példát ($p+p$, $l+l$ kimaradt a vizsgálatból!). Azt viszont könnyű belátni, hogy agglutináló nyelvben, ahol névszó végződhet affrikátára, ahhoz bármilyen mássalhangzó-fajtájú toldalék kerülhet, tehát affrikáta mögé is, pl. *akácból, akácnak, akácról, akáchoz*; a +l kapcsolódásra a köznyelvben már nehezebb példát találni, inkább csak összetett szavakban: *tánclépés, páclé, kulcslyuk* stb., de vö. még *cucli, fecli, pracli* s még több német eredetű idegen-jövevényezésben.

Feltűnő a XIII. táblázatot szemlélve, hogy o+z kapcsolat mind a négy negyedben kimagaslóan, de különböző módon nagy frekvenciájú (C_1/C_1C_2 példának kb. a harmada, C_1/C_2C_1 -nél csaknem az ötödrész, $2C/C$ -nél 10%-nál több o+z kapcsolótú!). A négy csoportban az o+z kapcsolódásnál csak a C_1C_2/C_2 -ben az r+z/z szembenállásainak a száma nagyobb. Ez annál figyelemre méltóbb jelenség, mert o+z csak 24-féle hangkapcsolat alapján realizálódhat, z+r és r+z esetében 64-féle módon kapcsolódhatnak a mássalhangzók, de r+r és z+z is 56-56 módon lehetséges, ha az azonos hangok kapcsolódásaira nem vagyunk tekintettel.

A mássalhangzófajták kapcsolódásának gyakorisági sorrendjét a XIV. tábl. mutatja.

Mint látható a C/2C kategóriában a nyj. o+z a többihez képest is kiugró gyakoriságú, 2C/C kategóriákban viszont a két első gyakorisága szembetűnő, de csak C_1C_2/C_2 esetén kiugró az r+z, és az azt követő 2. is a többihez képest. C_1/C_1C_2 szembenállásainál szinte a 3. leggyakoribbtól kezdve kicsinyek az eltérések a példaszámban, C_1/C_2C_1 -nél a 2.—5. áll egymáshoz közel, s a 6.-tól kezdve 1-1 példán múlhat a sorrend, C_1C_2/C_1 -nél az egyformán gyakori első két szembenállás után csak a

3. frekvenciája előzi meg kicsit a 4.—8.-at, aztán némi ugrással a 9.-től lefelé szorosan egymás után következnek a többiek. A cezúra C_1C_2/C_2 esetén az 1., a 2. és aztán a 6. után található.

Az eddigi egybevetésnél csak az előfordulások számát vettem figyelembe. Ha azt is nézzük, hogy hány lehetőségből valósul meg pl. a C_1C_2/C_1 csoportban $24 \cdot 24 = o+z$, ill. $z+r$ kapcsolat (a függelék eseteit most figyelmen kívül hagyom), akkor a két azonos szám már különböző megterheltségre mutat. A 3 orrhang ui. a 8 zárhanggal $3 \cdot 8 = 24$ módon kapcsolódhat, a példák és a lehetőségek számának aránya $24 : 24 = 1$, vagyis olyan az $o+z$ megterheltsége, mintha minden lehetőségre 1-1 példa akadna. A 8 zárhang 8 réshanggal viszont $8 \cdot 8 = 64$ -féle kombinációra képes, az arány $24 : 64 = \frac{3}{8}$, azaz 1-1 kombinációra itt kb. harmadannyi megvalósulás jut, mint $o+z$ megvalósulásainál. Ilyen egybevetéssel az egyes csoportokon belül realisabb a kombinációk gyakoriságának összehasonlítása. A gyakorisági sorrend azonban így teljesen más, mert pl. a $p+1$ és az $1+p$ kombinációban, minthogy egy pergő és gyakorlatilag csak egy lateralis van (*ly* többnyire *j*-ként kezelhető), minden egyes megvalósulás az $1 \cdot 1 = 1$ lehetőségből egy egésszel növeli az arányt!

A megvalósult szembenállások és a kombinációs lehetőségek viszonya alapján összeállított gyakorisági sorrend elkészítésekor a függelékek viszonyaira is tekintettel voltam, hiszen $2C/C$ kettős mássalhangzó-kapcsolódásainál a kny. torlódásai szempontjából teljesen mindegy, hogy a nyj. szembenállásokban teljesen azonosan vagy módosulva található-e meg az egyik vagy a másik eleme, s ugyanez igaz $C/2C$ esetében, a földrajzilag szétszórt nyj. kételemű találkozásokról is. A XV. tábl. csak azokat a kapcsolódásokat foglalja össze, melyeknél az előfordulási és a kombinációs lehetőségek arányszáma $\cong 1$. A legtöbb példát tartalmazó C_1C_2/C_2 esetében akad természetesen a legtöbb ilyen terheltségű. A csoportok különböző példaszámát kiküszöbölő egybevetés a XVI. táblázatban látható, ahol 400-as nagyságrendre nagyítva (l. VII. tábl.) vannak az előfordulási számok, s Veres Péter megfelelő adatai is. Az előfordult kombinációk számát 400-as nagyságrendre nagyítva és a lehetőségek számához viszonyítva a 2 feletti aránymutatójukat a XVII. táblázatban foglaltam össze.

A XIV—XVII. tábl. egybevetéseiből látható, hogy a C_1/C_1C_2 csoportban abszolút számokban és viszonylag is az $o/o+z$ a leggyakoribb szembenállás típus; ennek a két mássalhangzó-fajtának a kapcsolódása a többi szembenállás csoportban is mindenfajta egybevetéskor a leggyakoribbak között szerepel. Az $r+z/z$ szembenállás, mely a XIV. tábl. alapján a legfrekvenciásabbnak látszik, a csoportok azonos nagyságúvá hozatala és a lehetőségek figyelembe vétele után már bele sem került a XVII. tábl. anyagába. Nyelvi szempontból a szembenállások ilyen összehasonlítása tehát szinte játék a számokkal, $2C/C$ szembenállásai mássalhangzófajtáknak a köznyelvben gyakori kapcsolódásai Veres Péter nyelvezetében is, $C/2C$ esetében, azonban földrajzilag különböző helyen megvalósuló kapcsolódások nem egy rendszerbe tartozó halmazára utalnak.

7.3.1. A VIII. és a XIII. tábl. összehasonlításából látható, hogy a kiemelkedően gyakran regisztrált mássalhangzó-fajták kapcsolódásaiban található általában a „*l e g g y a k r a b b a n* (tehát legfeljebb 20, illetőleg legalább 8 tőmorfémában) *e l ő f o r d u l ó*” (307) szembenállások, sőt többnyire nem is egy, pl. *o+z* esetében a 4 csoportból 3-ban van 3-3 ekkora. Az összefüggés azonban nem szükségszerű, a C_1C_2/C_2 csoportban a XIV. tábl. szerint az 5.—9. leggyakoribb mássalhangzó-fajta kapcsolódás *z+r, o+r, r+r*, ezekben nincs ilyen gyakori szembenállás, hanem sok közepes vagy kis gyakoriságú, ezzel szemben a *p+l*, vagy a *p+r* a *16 r//l*, ill. a *10 rs/s* ellenére sem tartozik az itteni leggyakoribb kapcsolódások közé, *s* ilyen példák természetesen a többi csoportban is találhatóak. A szembenállás gyakoriságának alsó határát 8-ban megállapítani egyébként teljesen önkényes, inkább gyakorlati, mint elméleti okból adódik. Ha ui. egy 400-as nagyságrendű csoportban 8 vagy annál több szembenállás tekinthető soknak, akkor a 300-as nagyságrendben 6, 200-asban pedig 4 lenne ez a határ. A táblázatok szembenállásainak az egybevetése is ezt igazolja.

7.4. Meg kell vizsgálni, hogy a XIII. tábl. 3-szor 4, azaz 12-féle módon képletbe foglalható (12 alcsoportba tartozó) 1268 szembenállása, melyhez még 20-nál kevesebb C_1/C_2C_3 és C_1C_2/C_3 képletű járul, nyelvileg sok-e vagy kevés.

Az I—III. táblázatban, ha a nagyon kis terheltségű *dz* és *dzs* affrikáta is következetesen benne lenne, 26 sor és 26 oszlop lenne, azaz elvben $26 \cdot 26 = 676$ kapcsolódási lehetőség van. Minthogy a mássalhangzók rövid—hosszú szembenállásait, a nyúlást és a rövidülést Lőrinczy Éva közelebbi indoklás nélkül kizárta vizsgálataiból (l. *p/pp, l//l* stb. 12—3), ezeknek a helye eleve üres marad, tehát $26 \cdot 25 = 650$ realizációs lehetőséggel kell $C/2C$ és $2C/C$ mindkét olyan csoportjában számolnunk, melyben a *kny.* és *nyj.* közös hang teljesen azonos. Ez már önmagában a 4 csoportban 2600 szembenállás lenne, akkor is, ha mindegyikre csak egy példa lenne; márpedig e 4 csoport összes példája, néhány gyakorinak mondható, 8—20 alkalommal megvalósult szembenállás ellenére is, összesen *c s a k* 1091 (az természetes eleve várható, hogy nem minden kombináció valósul meg).

A C_1/C_2C_3 és a C_1C_2/C_3 képlet kombinatív lehetőségei 26 mássalhangzó esetén sokkal nagyobb számot eredményeznek. C_1 ui. 26-féle módon választható, ekkor C_2 25-féleképpen (minthogy $C_1 \neq C_2$ úgy, mint az I—III. tábl. csoportjaiban) és C_3 már csak 24-féle módon (mert $C_1 \neq C_3$ és $C_2 \neq C_3$), azaz $26 \cdot 25 \cdot 24 = 15\,600$ kombinatív lehetőség van $C/2C$ és $2C/C$ esetében is, azaz összesen 31 200. Ebben azonban már azok a lehetőségek is benne foglaltatnak, melyeknél a két hang egyike a szembenállás két oldalán lényegileg azonos hang módosult változata (C_f, C_v). Ezt a 31 200 lehetőséget $145 + 32 + \max. 20$ példa illusztrálja az ŰMTSz.-ban!

Az $1091 + 145 + 32 + \max. 20$, azaz kevesebb, mint 1300 szembenállás a lehetséges $31\,200 + 2600$ kombinációhoz képest (kerekén 4%), nyilván nem tekinthető soknak.

Nyelvi szempontból akkor is jelentékenynek lehetne nevezni a szembenállások bizonyos típusait, ha azok egy bizonyos nyelvjárásra vagy a nyelvjárások egy csoportjára jellemzők lennének. Például, ha az *l+C/C* típus példaanyaga, a szótagzáró

/ kiesése, belekerült volna az ÚMTSz. anyagába (de ez csak kis mértékben került bele, l. 247), akkor lenne legalább egy ilyen típus a feldolgozott anyagban. Az ÚMTSz. gyűjtési elveinek következtében azonban legfeljebb néhány altípus köthető — bizonyos fenntartásokkal — nyelvjáráshoz, s akkor sem csak arra az egyre jellemző (l. 66, 97, 109, 120, 127, 134, 214, 254, 274, 295, 298, 304, 315—6 és az ott közölt utalásokat az altípusokra), az erdélyi nyelvjárások pl. talán egy kicsit többet fordulnak elő, az említésekben de nem magukban!

A földrajzi vonatkozású összefoglalásokban szinte mindenütt olvasható, hogy bizonyos szembenállások egy szóhoz vagy szócsoporthoz kötődnek, s nagy területi szétszórtság jellemző feljegyzési helyeikre. Lőrinczy Éva könyvéből sajnos nem tudjuk meg, hogy egy szembenállás egy-egy szó esetében „valójában . . . a morfémához kötődés jellemzi az idetartozó adatok földrajzi megoszlását” (53) részletesebb kifejtéséből látható, hogy pl. az *n/ng* szembenállásra nem 19 adat van, hanem sokkal több, mert egy-egy adata „az északi (palóc), továbbá az erdélyi, a moldvai és a bukovinai nyelvjárásokban” gyakoriak, másokra pedig „a nyugati nyelvjárásokból van a legtöbb” adat.

Mint a táblázatokból (I—VIII., XI—XII.) is látható, és Lőrinczy Éva is többször említi, a 8 vagy annál gyakoribb előfordulást (129, 307) nagyszámúnak tekinti. Megítélésem szerint még a leggyakoribbakat is kicsiny szám jelöli, hiszen 20-nál egyetlen szembenállásra sincs több példa. A közlés módjából pedig nem derül ki, hogy egy bizonyos helyről van-e 20 adat, vagy 20 különböző nyelvjárásból 1-1. Ez utóbbi eset is az elterjedtség szempontjából igen kicsiny lenne (a többi persze még kevesebb). A monográfia alapján a kutatópontok számáról semmiféle képet nem kapunk, egy így feltett kérdésre az ÚMTSz. sem ad választ. Az ÚMTSz.-ban az „előforduló földrajzi nevek jegyzéke” a 61—133. lapon, azaz 70-nél több lapon található, 63 sorban laponként. Több név egy sornál hosszabb, azonban így is legalább 4000-re becsülhető a szótárban szereplő földrajzi nevek jegyzéke. Egy bizonyos adat lelőhelyére természetesen több földrajzi név is utalhat (a település, a járás, a megye, a tájegység neve stb.), az átfedés lehet egyes esetekben (de nem mindig!) 4- vagy 5-szörös is. Azért legalább 800—1000-re mégis becsülhető az adatokat szolgáltatató különböző helyek száma. Ehhez viszonyítva nemcsak a 20-as maximális gyakoriság, de a C/2C, 2C/C 1300-nyi szembenállása is nagyon kisszámú. Az arány persze javulna, ha az előfordulási gyakoriság segítségével 'súlypontozva' lehetne a szembenállásokat számítani (pl. az *f/fl* egyetlen példája *forint/forint* hány helyről adható), erre viszont csak az ÚMTSz. segítségével lenne módunk válaszolni. Ha azonban tekintetbe vesszük, hogy könyve megírásához a szerző 30 000 kny./nyj. különbséget tartalmazó adatából (12) csak 6—7000-et használt fel (478), akkor ebből az következik, hogy a C/2C és 2C/C szembenállásainak a száma súlypontozva is feltétlenül 6—7000 alatt marad (hiszen a 6—7000-ben a 3 és a 4 tagú kapcsolódások is bennfoglaltatnak). Márpedig, ha az ország 800—1000 (vagy ennél több) különböző helyén a több ezer, sőt több-tízezer módon lehetséges, a szókincs és a toldalékmorfémákon is meglévő, azaz meg-

ismétlődő szembenállásokra összesen csak 6—7000 adat van, akkor az csak rendkívül szórványos jelenség!

8. Három mássalhangzó $C_1C_2C_3$ a magyar nyelv 26 mássalhangzójából $26 \cdot 25 \cdot 25 = 16\,250$ módon kombinálódhat. Az első elem u.i. bármelyik lehet a 26-ból, a 2. akármelyik a többi 25 közül (kivéve az első elemként ottlétvőt, tehát pontosan annyi a kombinációs lehetőség, mint C_1C_2 esetében), 3. elemként minden esetben újra 25 jön számításba, mert C_3 nem lehet C_2 -vel azonos (C_1 és C_3 azonosságára azonban van példa, l. *térdre/térre, szántnak/szánnak* stb.). A $3C/2C$ szembenállásaiban elmaradhat akár az 1., akár a 2., akár a 3. tag, tehát bármelyik, azaz 16 250 kombinációból 3-féle módon, azaz 48 750 módon maradhat el 1-1 elem, még akkor is, ha csak azokat az eseteket vesszük számba, melyeknél a megmaradó mássalhangzók megváltozása nélkül, csak hiány mutatkozik. A $2C/3C$ szembenállás esetei, ahol a nyj. többlettag a meglévő két mássalhangzó elé, mögé vagy közé járulhat, $3C/2C$ kategória eseteinek éppen a negatívját jelentik, ill. valamivel kevesebb lehetőséggel, mert C_1 nem lehet C_2 -vel azonos (pontosabban ilyen példa nincs az anyagban), ezért a $C_1C_2/C_1C_3C_2$ csoportban nem jöhet létre olyan nyj. hármas mássalhangzó-kapcsolódás, melynek első és harmadik eleme azonos. Azt hiszem, teljesen felesleges végigszámolni, hogy csak az 1., csak a 2. és csak a 3. tag 25-féle módon lehetséges megváltoztatása révén $3 \cdot 25 = 75$ -ször ennyi különböző módon jöhetnek létre olyan $2C/3C$ és $3C/2C$ kategóriájú szembenállások, melyeknél a már vizsgált eseteken kívül a 3 mássalhangzó egyikénél az indexben f vagy v, vagy 4-es index szükséges. Még az is lehetséges azonban, hogy egyszerre 2 hang változzék meg, mindegyik 25-25-féleképpen, azaz 625 módon kombinálódhatnak a megváltozások és ez a 625-féle változás is 3 módon lehetséges ($C_{1v}C_{2v}C_3$, $C_{1v}C_2C_{3v}$, $C_1C_{2v}C_{3v}$). Nagy, milliós számok közlése helyett elég arra utalnom, hogy a $2C/3C$ kategóriát a 135—72. lapon, a $3C/2C$ -t a 317—98. lapon találjuk, azaz az anyagközlés és a tárgyalás terjedelme alig több a $C/2C$ és $2C/C$ terjedelme felénél! Noha sokkal több a realizációs lehetőség, az anyag a $2C$ és C közötti szembenállásoknak látszólag csak a fele, a példák száma pedig valójában még az egyharmadánál is kevesebb (a negyedénél több).

A számítást hangokra felesleges, hangfajtákra azonban talán nem árt elvégezni. A 6-féle mássalhangzó-fajta mindegyikéhez 6-féle második kapcsolódhat, azaz 36 fajta kombináció lehetséges (l. XIII. tábl.). Gyakorlatilag $p+p$, de még $l+l$ kapcsolódására, sőt $a+a$ esetére sincs példánk (l. XXVII., XXVIII. tábl.), tehát csak 33-féle 2-es kombinációból épülhet tovább a 3 tagú; a $33 \cdot 6 = 198$ lehetőségből levonhatunk 15-öt, ha eleve kizárjuk, hogy az 5-5¹ pergő, lateralis, ill. affrikáta második tagú, két-elemű kapcsolathoz harmadik tagként ugyanazok járuljanak. Mint a XVIII—XXII. tábl. mutatja, a példaanyagban 183-féle kapcsolódási lehetőségnek a mássalhangzó-fajták között a harmada sem fordul elő.

¹ Azért 5-5, mert $p+p$, $l+l$, $a+a$, azaz a 6. már elmaradt az első 36 kombinációs lehetőségéből.

8.1. A XVIII. tábl. 2 kivételével¹ a 2C/3C kategória valamennyi szembenállását egyesítve mutatja be. A $C_1C_2/C_1C_2C_3$ csoport (135—42) 27, a $C_1C_2/C_3C_1C_2$ (142—51) 43, a $C_1C_2/C_1C_3C_2$ (155—61) 26 példáját, valamint az ezek függelékébe (152—3, 161—4) sorolt 6+8 szembenállást, azaz összesen 110-et. A háromféle csoportot csak úgy sikerült egy táblázatra helyezni, hogy középtűt a nyj. 3C kapcsolódás mássalhangzó-fajtáit adom meg, előtte jelezve, hogy ennek 1., 2. vagy 3. eleme hány példában nyj. többlet, a függelékhez pedig mögötte adva meg ugyanezeket a számadatok. Ily módon pl. az $o+z+1$ sora a következőt jelenti: $C_1C_2/C_3C_1C_2$ csoportban 4 példában van a $z+1/o+z+1$ szembenállásra, $C_1C_2/C_1C_3C_2$ -ben 1 esetben található $o+1/o+z+1$, $C_1C_2/C_1C_2C_3$ -ban viszont 7 $o+z/o+z+1$ típusú példa akad, a függelékben pedig 2 $z_1+1/o+z_2+1$ és 1 o_1+1/o_2+z+1 szembenállást regisztráltak.

A XIX. tábl. a 3C/2C adatait tartalmazza, ebben az esetben 3C a kny. mássalhangzó-fajták kapcsolódásait jelzi, előtte C_1 , C_2 , C_3 alatt pedig a számok az nyj. 1., 2. vagy 3. hang hiányát tartalmazó szembenállások számát mutatják, jobbra található ugyanígy a függelékbe helyezhetők előfordulási gyakorisága. A $C_1C_2C_3/C_1C_2$ (317—25) 25, a $C_1C_2C_3/C_2C_3$ (329—43) 55 és $C_1C_2C_3/C_1C_3$ (350—77) 125, valamint e 3 csoport függelékébe (325—7, 343—9, 377—84) sorolható 9+11+13, azaz összesen 238 szembenállást csak ilyen rövidített módon sikerült egyszerre áttekinthetővé tennem.

A XX. tábl. a 2C/3C és a 3C/2C azon megvalósult eseteit veti egybe, melyekben a szembenállásban a közös elemek teljes azonossága mellett csak egy hang a különbség; a közlés módja azonos a XVIII. és a XIX. táblázatával, a nyj. hiányok a 3C/2C, a nyj. többlethangok a 2C/3C felirat alatt találhatók. Minthogy 3C/2C 205 és 2C/3C 96 példáját veti a XX. tábl. egybe, az arányok realisabb szemléltetése kedvéért az utóbbi kategóriát a duplájára nagyítva tartalmazza.² A példák valójában regisztrált számát a XVIII. és a XIX. tábl. adatai mutatják.

A XX. tábl. adataiból valószínűleg levonható az a tanulság, hogy a magyarban 3 zárhang nem igen kapcsolódhat egymással, sőt a nyelvjárások egy mássalhangzó mögött további két zárhang kapcsolódását sem nagyon kedvelik, ilyenkor a 3 elemű kapcsolat középső zárhangját egyszerűsítésként többnyire elhagyják, $1. p+z+z, r+z+z, a+z+z$ kapcsolódásnál, $1+z+z$ esetén is ez a gyakoribb változtatási mód. Ugyanez a helyzet $o+z+z$ esetén is, bár ez az egyetlen olyan $z+z$ végű mássalhangzó-torlódás, mely nyelvjárásokban létre is jön, vagy úgy is fogalmazható, ahol a kny. o-ból a gyakori $o+z$ kapcsolat még z előtt is létrejön (vö. XIII. tábl.).

A XXI. tábl. a XX. tábl. anyagának konkrét realizációit tartalmazza. A terjedelem csökkentése miatt itt a nyj. többlet, ill. hiány hangja más típusal (kurzívval) van szedve, vagyis pl. ptr a 3C/2C fejléc alatt ptr/pr , a 2C/3C alatt pedig pr/ptr szemben-

¹ $C_1C_2/C_1C_3C_4$ és $C_1C_2/C_3C_4C_2$ példáját (vö. 4.1.) nem lehet ide beilleszteni.

² Erre téves megállapítások elkerülése miatt van szükség. LŐRINCZY ÉVA pl. azt írja: „Az orrhangok esetében az n hiánya a nyj. szóalakban eléggé jellemzőnek látszik; mindenesetre kétszer annyira, mint többlethangként való fellépése” (397), holott a hiány (15 a 230-ból) csak 6,5%, a többlet (8 a középérték 93-ból) 8,6%, tehát a 15 és a 8 megvalósulás egymáshoz elég közel áll ugyan, egész pontosan pedig a 8 viszonylag több a 15-nél.

állást jelöli. A függelékekbe sorolt szembenállásokat, mindössze 14, ill. 33-at, a XXII. tábl. egyesíti.

A 2C/3C szembenállás-kategória egyes csoportjainak összefoglaló tárgyalását (141—2, 153—5, 164—6) és az egész kategóriáét (167—72) csak a XVIII., XXI. és XXII. tábl., a 3C/2C csoportjaiét és az egész kategóriáét (327—8, 349—50, 384—6, 386—91) a XIX., XXI., XXII. tábl. adatait szemlélve tudtam követni (s nem csak elhinni Lőrinczy Éva megállapításait), a két kategória egybevető tárgyalása (391—8) a XX., XXI. és XXII. tábl. segítségével vált számomra világossá. Mellesleg ilyen táblázatok segítségével nemcsak a nyj. többlet-, ill. hiányhangokról (a $C_1C_2/C_1C_3C_2$ szembenállásaiban szinte kizárólagos zárhang többlethangról), a kny., ill. nyj. kéttagú kapcsolat első vagy második tagjáról nyer az ember áttekintést (mely még szemléletesebb egy-egy csoportra, ha kiemeljük az éppen vizsgált csoport adatait, ennek közlését azonban feleslegesnek tartottam), hanem olyan hibák lehetőségét is elkerüljük vele, hogy pl. a 2C/3C leggyakoribb nyj. háromelemű kapcsolatai sorba állítása-kor a cédulaanyag összekeverődése miatt a $p+z+r$ kapcsolódás frekvenciája 4, 3 és 1 megadásával forduljon elő (169—170), holott valójában 8 (minthogy a függelékek-ből $p+a/p+z+r$ ide, $p+r/l+z+r$ pedig nem ide sorolandó, l. XVIII. tábl.). A XXI. tábl. alapján pl. az *str* kapcsolatról fáradtság nélkül megállapítható, hogy háromféle szembenállástípusban többször is egyszerűsödik (10 *str/tr*, 4 *str/sr*, 2 *str/st*), bővüléssel csak kétféleképpen és csak ritkábban jön létre (2 *sr/str*, 1 *st/str*).¹ Megfelel az egyszerűsítő tendencia gyakoribb voltának, hogy 3C/2C példaanyaga nemcsak gazdagabb 2C/3C eseteinél, de az egyszerűsítést 3-féle módon létesítő szembenállás (l. még *sztr*, *mpl*, *ntl*, *ntr*) tükörképe a 2C/3C kategóriában soha sincs meg háromféle módon.

A függelékek egybevetésekor (XXII. tábl.) csak *ndf* [*ntf*]/*mf*, ill. *mf/ntf* esetében látható két olyan példa, amelyekben egymás tükörképe található; *rendfa/remfa*, *rémfa* és *szemfedél/szentfödél* (378, 162), a nyelvjárási hovatarozás azonban csak az ÚMTSz. (vagy más forrás) alapján állapítható meg, ezért ez az egyetlen példa semmi további következtetésre nem ad lehetőséget.

8.2. Két és három hang közötti szembenállásra 26 mássalhangzó között, a lehetőségek száma, mint láttuk, a sokszorososa az egy és két hang közöttinek, de a megvalósulásukra mégis harmadannyi példa sincs. Minthogy a zárhangok és réshangok együtt a használatban a statisztikázások szerint 60%-nál, orrhangokkal együtt 80%-nál is gyakoribbak (l. 1), így eleve várható, hogy a háromelemű kapcsolódásokban ezek domináljanak, mint ahogy az $o+z$ és a $r+z$ gyakorisága már a kételeműiek között és a folyamatos beszédben is (l. XIII—XVII. és XXX. tábl.) kiemelkedik, így minden valószínűség eleve amellet szól, hogy a gyakori kételeműek nőhessenek meg még egy taggal. Ezt az eredmények igazolják is a 2C/3C 110 példájából 35 (csaknem a harmada!) $o+z$ kezdetű, $r+z$ kezdetű már csak 15 van, a kettő együtt majdnem a

¹ A *tr/str* példája, *feltrájból*, ebben a formában valószínűleg létezik ugyan, de csak *ltr/lstr* szembenállásként van adatolva.

példaanyag fele, 3C/2C esetében pedig a 238 példa harmadánál több, 82 az r+z kezdetű, 65 pedig o+z kapcsolattal kezdődik, tehát együtt 60%-nál is több.

Nyelvileg feltétlenül a 3C/2C összefoglaló áttekintése az érdekesebb, mert ez egy rendszerből, a köznyelvből mutat be 238 statisztikák készítésekor más-kor fel sem merülő szempontok alapján összekeresett, háromelemű torlódást, míg a 2C/3C kategória 110 hármas mássalhangzó-torlódása a legkülönbözőbb keleti és nyugati, északi és déli nyelvjárásból, tehát nem egyazon rendszerből való. A XIX. tábl. szemlélésekor számomra az volt a megdöbbentő és további gondolkodásra, kutatásra készítő tanulság, hogy a kapcsolatok első és harmadik elemeként a 6 mássalhangzó-fajta mindegyike megtalálható, középső elemeként pedig egyszer sem fordul elő pergő vagy lateralis¹, sőt még orrhang is csak kevesebbszer, mint az orrhangnál különben sokkal ritkább affrikáta. Ezt a megfigyelést a XVIII. tábl. nyj. hármas kapcsolódásai is megerősítik, ott zár- és réshangon kívül csak affrikáta van még középső elemként, nincs pergő, lateralis, sőt orrhang sincs. (Az nem különösebben érdekes, hogy a ritka affrikáta első elemként itt hiányzik, ha a kny. 238 3C-nél 3 esetben affrikáta a kezdőhang, akkor 110 példából 0—2 közötti előfordulás teljesen reális.)

A példaanyagból kiderül, hogy összetett szavak csak $C_1C_2/C_1C_3C_2$ és $C_1C_2C_3/C_1C_3$ példaanyagában (és ezek függelékeiben) vannak ($C_1C_2C_3/C_1C_3$ -ban több mint 40%). Így felvetődik a gondolat, hogy két mássalhangzó közé többlet-hangként a nyelvjárásokban harmadik akkor kerül, ha az első tag szövége vagy a második szókezdeté bővílhet, ill. hármas kapcsolódásból a középső vagy az előtag szövégi, vagy az utótag szókezdő torlódásából maradhat el. Ez a lehetőség az első tag szövégi mássalhangzó-torlódásának feloldását illetően természetesen toldalék-morfémák hozzájárulásakor is fennáll: *konfektnek/konfetnek, konfekt/konfet*². A példák igen nagy részénél a középső kny. hang olyan esetekben hiányzik a népnyelvben, amire szövégi példa is van. Szövégi *-rg, -rgy, -rd, -rcs, -sd, -jt, -jg, -lp, -lv, -nyv, -nc* esetében nincs ugyan adatunk a szövégi mássalhangzó elmaradására, csak összetett szóban $C_1C_2C_3/C_1C_3$ példáiban, de az ÚMTSz. adattára nem lehet a szembenállásokat illetően teljes. Van például adat a *krisztkindli* szónál *kr/k, sztk/szk* és *sztk/sk* szembenállásra, nem szerepel azonban *ndll/nd* esetében, noha valószínűtlen, hogy *mándli/mándi* mellett ugyanazon a vidéken ne létezzék ebben a szóban is hasonló szembenállás.

8.2.1. A szókezdő és szövégi mássalhangzó-torlódásokat nagyobb anyagból máshol állítottam össze (NyK 86:168—9, 174—5, I. és IV. tábl.), valamint az ezekkel

¹ A kny. szóalakok háromelemű kapcsolatai között „résh+lat+pergő:l” szerepel a könyvben a 390. lapon, s nyilván innen átmásolva a 394-en is, ez azonban téves adat. Nem található ilyen egyetlen egy sem 3C/2C példaanyagában (317—98), s az egyes csoportok összefoglalásakor sincs középső hangként sehol sem laterálisról szó: $C_1C_2C_3/C_1C_2$ második elemeként a 328. lapon 18 zár-, 10 réshangról és 4 affrikátáról ír a szerző (ahol azonban az affrikáták helyén a 3 *nszt/nc* és 1 *nszk/nc* szembenállásban a kny. alakban még réshangok vannak l. 327), $C_1C_2C_3/C_2C_3$ csoportban 34 zárhang, 20 réshang és 4-4 orrhang, ill. affrikáta a középső hang (349), $C_1C_2C_3/C_1C_3$ kieső C_2 elemeként 123 zár-, 11 réshangot és 3 affrikátát (385) számolt össze Lőrinczy Éva. A 449. lapon 547 alatt is előfordul r+l+p utalással 350-re, ott azonban o+r+1 látható, l. még a 450. lapon is.

² A függelékbeli idetartozó, de kissé rendhagyó példa mindössze *megpróbál/metróból*.

kapcsolatosan észlelt szembenállásokat is (uo. II. és VI. tábl.). Ennek alapján megállapítható, hogy orrhanggal, pergővel és lateralissal szőkezdő mássalhangzó-torlódás sohasem kezdődik (affrikátával is csak *cv-* kezdetű újabb jövevényszavak), s szővégi mássalhangzó-torlódás pergővel sohasem, lateralissal 2 szavunkban s orrhanggal is csak néhány, kis fáradsággal felsorolható szóban található (uo. III. és VII. tábl.). Ily módon érthető, hogy háromelemű mássalhangzó-kapcsolat, $C_1C_2C_3$ középső eleme sohasem lehet sem összetett, sem toldalékolt szóban *r*, *ly*, továbbá orrhang is csak nagyon ritkán s csak kevés előtag toldalékolt és összetett szavában, s *l* is csak *ajánl* származékaiiban (szembenállásban l. XXIII. tábl.), valamint a *görl* szó toldalékolt alakjaiban és összetételeiben. Sok *-li* végű német jövevényszavunk (l. csak Lőrinczy Éva morfématarában: *cirkli*, *forhamentli*, *glázli* stb.) is arra utal, hogy mássalhangzó mögött lévő szővégi *l*-vel nem vettünk át szavakat.

Szőkezdeten *r*, *l*, *ly* és orrhang mögött mindig magánhangzó következik; szővégen sem állhat *r*, *ly* előtt más, mint magánhangzó. Ily módon felmerül az a *s e j t s*, hogy régi magyar nyelvi szabály szerint *r*, *l*, *ly* sőt még orrhang *m e l l e t t* is egyik oldalán — vagy előtte, vagy mögötte — magánhangzónak kell lennie. Ez alól csak két régi, a XIV. század óta adatolt szavunk (*ajánl* és *szárny*), továbbá néhány kb. két évszázados *C+m*, *C+n* végű jövevényszavunk és *-rny* végződésű nyelvújítási szó a kivétel. Megjegyzendő, hogy *m* és *n* előtt a szővégen csak *r*, *l* található; *-jm*, *-jn* mindössze a *slájm*, *üverbájn*, *kombájn* szavakban van. Ezt a szőkezdetek és szővégződés vizsgálatával alátámasztott, matematikai minta alapján sejtésnek nevezhető megállapítást nyelvi szabállyá csak akkor lehetne átminősíteni, ha azokat a mássalhangzó-torlódásos szavakat is összegyűjtenők, melyekben a *kny.* és a *nyj.* adatok között nincs az ÚMTSz. anyagában szembenállás, sőt még azokat is, melyeknél a *kny.* és a *nyj.* szó alakilag és jelentésileg is egyező, tehát nem került bele az ÚMTSz.-ba. A megfogalmazás óvatosságára az a tényállás is okot ad, hogy a szőkezdetek szótári ellenőrzésekor is akad több olyan hangkapcsolódás, melyre a szembenállások vizsgálatakor nincs szőkezdő példa, a szővégzések torlódásainak tanúsága szerint pedig (ahol a torlódást a nyelvjárások valószínűleg jobban eltűrik, mint kezdő helyzetben) kb. ugyanannyi a szembenállásokban elő nem forduló hangkapcsolódási lehetőségek száma, mint a szembenállásokban, s ezek közül egy (*görl*) addig üres mássalhangzó-fajta kapcsolódási lehetőséget ($p+1$) illusztrál.

8.3. A $2C/3C$ és $3C/2C$ kategória egybevetésekor Lőrinczy Éva több olyan megállapításra is jut, mellyel semmiképpen sem tudok egyetérteni. Szerinte arról, „hogy a magyar *msh*-rendszerben mely háromelemű kapcsolódások a legstabilabbak” (395) képet kaphatunk e két kategória háromelemű kapcsolatainak egybevetésekor (393—4). Minthogy pl. az $r+z+p$, az $o+z+l$, az $o+z+z$ kapcsolat a $2C/3C$ kategóriában valamint a $3C/2C$ kategóriában is gyakori, ez szerinte arra vall, „hogy az adott háromelemű kapcsolódások valóban a leggyakoribbak hangrendszerünkben, hiszen feloldásuk nem okvetlenül következik be, sőt még ilyenek kialakítása is előfordulhat” (395). Ezt a következtetést nem értem; Lőrinczy Éva anyaga nyelvünk leggyakoribb háromelemű kapcsolódásainak megállapítására szerintem semmiképpen sem alkal-

mas, mert a köznyelvi és a népszerűvelvi adatokban is azonos háromelemű kapcsolatokat a szerző ebben a művében teljesen figyelmen kívül hagyta, anyaggyűjtése csak a „kny. címszó és a hozzátartozó nyj. változat(ok) viszonylatában egy vagy több msh. tekintetében valamiféle különbséget” (12) mutató adatokra szorítkozott, ezért olyan példája nem is lehet, melyben a „feldolrás” nem következik be. Az ÚMTSz. több mint 600 000 cédulájából ily módon 5%, azaz 30 000 adat került gyűjtésébe, s ebből is csak 6—7000, azaz az ÚMTSz. anyagának 1%-a az ebben a munkában feldolgozottak száma. A gyakori, valamint a nem változó, a stabil háromelemű kapcsolatok tehát az anyagnak abban a 99%-ában keresendők, melyben nincs számbeli különbség a köznyelvi és a nyelvjárási adat(ok) között. De még az is kérdéses, hogy az ÚMTSz. egész anyagából lehet-e, szabad-e „a magyar hangrendszer egészére vonatkozólag következtetéseket levonni” (18), ill. pontosabban az „adott esetben a msh-rendszer egészére” (475). Itt nem annyira „a források esetlegessége és heterogenitása” (475), hanem az ÚMTSz. anyaga okozza a problémát: „Az ÚMTSz.-nak mint a magyar irodalmi és köznyelvből hiányzó, csak a nyelvjárásokban élő szóelemeket, vagyis az (alaki, jelentésbeli és valódi) tájszókat regisztráló . . . szótárnak” (9—10) az anyagában elsősorban a különbségek kereshetők és találhatók meg, nem pedig az egyezések (vö. IMRE S. MNy. 76:368—9). Biztosan nagyon sok esetben van a feldolgozatlan 99% anyagában (sőt az itt feldolgozott szavak hangtestének itt nem vizsgált részében is) kny.nC/nyj.nC azonosságra példa, de ezek a szilárd kapcsolatok jelen munkából, a munka célkitűzésének megfelelően nem derülhetnek ki. Erre ebben a könyvben legfőképpen a közölt szembenállások (30—42) hiányából lehet következtetni, pl. sem *mk/m*, sem *mk/k* vagy *mk/C* (ahol $C \neq m, k$) stb. nincs a munka jegyzékében (35) tehát a *háromkor*, *malomkapu*, *majomka*, *majomként* stb. *mk* kapcsolat stabilnak, szilárdnak, valamennyi nyelvjárásban megmaradandónak látszik (persze megterheltségéről, vagy arról, hogy nem morfémák határán is fellelhető-e, ilyen próbák nem adnak felvilágosítást). Olyan példa is kreálható, ahol a hiány is csak kritikával használható fel következtetésekre, pl. *lcb*, *lck*, *lcv* nincs a jegyzékben (33), noha a közismert *nyolcból/nyócból*, *nyolckor/nyóckor*, *nyolcvan/nyócvan* stb.-féle példák alapján az *lcb/cb*, *lck/ck*, *lcv/cv*-féle szembenállásokról mindenkinek van tudomása, ezek gyűjtését azonban kizárták az ÚMTSz. anyagából (247). Megjegyzendő, hogy az nC/nC azonossági szembenállások rendszeres számbavételekor nyilván az derülne ki, hogy nem a leggyakoribbak egyúttal a legstabilabbak, hiszen a gyakoriaknak van gyakori előfordulásuk következtében a legtöbb módjuk megváltozni, többnyire rövidülni. Az eddigi érthetőségi célból végzett statisztikai vizsgálatok alapján a közbeszédben a leggyakoribb kételemű mássalhangzó-kapcsolatok (fogyó sorrendben) *rt*, *lt*, *szt*, *nd*, *nk*, *nt*, *st*, *mb*, *ln*, *zd*, *ld*, *rg*, *tk*, *kt*, *ng*, *rn*, *kn* (l. XXIX. és VII. tábl.), ezek — *zd*, *kn*¹ kivételével — a tárgyalt szembenállások között (30—42) egy vagy többféleképpen megtalálhatók, nyj. rövidebb megfelelője mindnek van.

¹ Gyakori a *kn* a többes *k* jele és *n* kezdetű morfémák (*-nál*, *-nél*, *-nak*, *-nek*) találkozása miatt, tehát funkciója van mindkettőnek.

A 'stabil', köznyelvi és nyelvjárási adat(ok)ban mindig azonos kapcsolatok, tehát valószínűleg nem a leggyakoribbak között keresendők.

Ami a háromelemű kapcsolódások kialakítását illeti (395), azt pedig szerintem nem a példák számának egybevetése, hanem az etimológiák vizsgálata dönti el. Az a tény, hogy a 3C/2C kategóriába több példa tartozik, mint a 2C/3C-be, általában X/X-1-re több a példa, mint X/X+1-re kétségtelenül arra vall, hogy a nyj. inkább törekszik a háromelemű és általában a többelemű kapcsolatok megszüntetésére, mint kialakítására (391).

8.4. A 3C/C kategória az egyetlen, melynek tükörképe (C/3C) teljesen hiányzik az anyagból. A $C_1C_2C_3/C_3$ csoportban 8 esetben két morféma határa esik a 2. és a 3. mássalhangzó közé, jellemző, hogy mindig az új morféma kezdőhangja, C_3 marad meg a nyelvjárás(ok)ban a hármas torlódásból (XXIII. tábl.).

Az egyetlen példa az egész könyv anyagában, ahol lateralis nem magánhangzó mellett fordul elő a kny. adatban az idesorolt *ajánlkozik/ujákozik* vö. **8.2.1.**

Felesleges számítással igazolni, hogy a lehetőségekhez képest milyen kevés 3C/C esetében a megvalósulás. A valóságszámítás becsléseinek megfelelően itt is az o+z és az r+z kezdetek dominálnak a ritka affrikáta teljes hiánya pedig szinte eleve várható ilyen gyér számú példa esetében.

8.5. A nemcsak a kombinációs lehetőségekhez képest, hanem minden szempontból is kevés a négyelemű mássalhangzó-kapcsolódás, s még ez a kevés is 3 vagy 2 hanggal állhat szemben. A négyelemű mássalhangzó-kapcsolódások táblázatából (XXIV. tábl.) látható, hogy még 15 olyan különböző szó sincs az ÚMTSz. anyagában, melyben a kny. szóban (ha ugyan lehet valamennyit köznyelvinek nevezni, az ÉrtSz. nem tartalmazza mindet), négy mássalhangzó kapcsolódik egymáshoz, a nyelvjárásokban pedig éppen csak 8 ilyen példa akad. Ebből a kevés, de még így is 4 különböző kategóriába tartozó esetből kettőt törölnék: az egyetlen szóvégit (*mi-helyst/mihejnst*), ahol morfémák különbsége látható (174); *ezüststiglic/ezistiglic* esetében pedig inkább haplológiát látok (vö. né. *selbständig* < *selbst* + *ständig*) mint hangtani szembenállást. Valamennyi többi szó idegen eredete pedig még a laikusnak sem lehet kétséges.

8.6. Az ugyancsak gyér példaszámmal képviselt CC/Ø és Ø/CC kategória egybevetése (melyeknél mindkettőben $26 \cdot 25 = 650$ különböző szembenállás lenne lehetséges), s melyre 13, ill. 5 példa van, annyira szemléletes (421) s ugyanakkor elhanyagolhatóan kis számuk miatt a rendszer szempontjából oly érdektelen, hogy annak táblázatos közlése itt felesleges, egyébként úgyszólván benne vannak a XXVII—XXVIII. táblázatban. A tagok számát mindkettőben még kisebbnek látom mint Lőrinczy Éva: *mi/münk* megítélésem szerint alaktanilag különbözik, *iglicetüske/stiglicetüske* pedig, ahogy a szerző is írja, szókeveredésből származik (181—2); a *sifli(nt)*, *farta(ng)* és *mióra/mujvara* magánhangzóra végződő köznyelvinek mondott változatai közül pedig az ÉrtSz.-ben csak *sifli* található, de argó, ill. táj. minősítéssel; így kny. szavak hiányában ez a kategória inkább virtuálisan létezhet, mint valóban létezik. A 2C/Ø kategóriából a *kend/ke* szembenállást a *kegyelmed* további rövidülésének tekintem és

törölném. A megmaradó 12-ből 6 példa $-ri/\emptyset$ szóvégi, szembenállás azonban érdekes és figyelemre méltó relatív maximum, nemcsak a $2C/\emptyset$, hanem az $X/X-2$ kategóriának is a maximuma (439).

8.7. Lőrinczy Éva egyik összefoglalása a kny.X/nyj.X+1 szembenállások egyesítése. Összesíteni vagy valamennyi példát szabad és érdemes (vö. 167, 387), vagy csak a kiemelkedő gyakoriságúakat, azaz a $C/2C$ kategóriából a legalább 8, a $2C/3C$ kategóriából a legalább 3-4 példával igazolhatókat (ha ugyan ez elméleti szempontból is gyakorinak nevezhető). Abból viszont sem elméleti, sem gyakorlati következtetés nem vonható le, ha a két gyengén képviselt kategória valamennyi példáját egybevetjük a $C/2C$ gyakori példáival, ahogy a szerző itt tette (177—8), hiszen láttuk, hogy pl. C_1C_2/C_2 kategóriában van három kiemelkedően nagy kapcsolódása a mássalhangzó-fajtáknak, noha hangokra bontva egyetlen feltűnően gyakori szembenállás sincs benne (7.3•1.). A $C/2C$ kategóriában $z+l$, $p+o$, $p+l$, $l+o$ gyakori kapcsolódás, de csak a *msh*-fajták vizsgálatakor, hangokra bontva nem, ezért Lőrinczynél be sem kerültek a gyakoriak közé! A valamennyi mássalhangzó-fajta *nyj.* kapcsolódása első két elemét mutató XXV. táblázatból látható, hogy a leggyakoribb kapcsolódások az $X/X+1$ -re nézve teljesen azonosak a $C/2C$ kategóriára nyert eredményekkel, sőt a leggyakoribb, mely egészen kiemelkedő gyakoriságú, Lőrinczynél is ugyanaz (továbbá ugyancsak a 2—10. leggyakoribbak is; I. XXVI. tábl.).

A XXV. táblázatból az is látható, hogy *pergő*, *lateralis* és *többnnyire* az orrhang is, a másutt nyert eredményeknek megfelelően (8.1. kk.), úgy fordul elő, hogy előtte vagy mögötte magánhangzó található, ezért mássalhangzó-kapcsolódások második elemeként *r*, *l* vagy orrhang csak a $C/2C$ kategóriában található, *r* másutt nem fordul elő, *l* középső elemként csak a kérdőjeles *flaska/flgaska* szembenállásban; a torlódásokban középső hangként igen ritka orrhang példája *mihelyst/mihejnst* sem hangtani szembenállás, hanem „szinte bizonyosan szóalak-keveredés” (174—5) következtében jött létre.

Mint ahogy a XXV. tábl. tanúsága szerint az $X/X+1$ szembenállások kialakulása teljesen döntő módon $C/2C$ adataitól függ, így nem tudom megérteni, honnan adódott LŐRINCZY ÉVÁNAK az a megállapítása, hogy „a *kny.* szóalak *msh.*-ja, illetőleg *msh.*-kapcsolata e l ő t t leggyakrabban olyankor mutat a *nyj.* szóalak többliethangzót, ha az illető *msh.* vagy az illető *msh.*-kapcsolat első hangja *r é s h a n g*” (178). A $C/2C$ kategóriában a XIII. tábl. B-negyede szerint $285+24+9 C_1/C_2C_1$ csoportba tartozó példánál $128+15+1$ esetben van *nyj.* többliethang zárhang és csak $58+4+1$ esetben réshang előtt, s ez az arány $X/X+1$ összegezésekor is $347:153$ a zárhangok javára. (Megjegyzendő, hogy ezekben nem feltétlenül *nyj.* többliethang az első elem!) A megállapítás folytatása ugyanígy igazolhatatlan számomra; eszerint *nyj.* többliethang akkor kerül a köznyelvnek „utána...”, ha a *kny.* szóalak *msh.*-ja, illetőleg *msh.*-kapcsolatának utolsó tagja zárhang” (uo.). A XIII. tábl. A-negyedében $52+8$ zárhang és $63+24$ orrhang mögé kerül *nyj.* többliethang, s ugyancsak maradnak az arányok, a három- és a négyelemű kapcsolódások első két tagja eredményeinek hozzá-

számítása után is, $X/X+1$ összesítésekor is 249 orr- és csak 112 zárhang mögötti kapcsolódás látható a XXV. tábl. adataiban.

$X/X-1$ összesítésekor $2C/C$ domináló kny. szerepe ugyanígy kiugrik, mint ahogy $X/X+1$ -nél $C/2C$ nyomja rá az egyesítésre a bélyeget, ill. a nyj. kapcsolatokban $2C/C$ -ben nincs torlódás, ott $3C/2C$ adatai adják szinte az összesítés eredményét is.

9. Az egész anyag zömét, azaz a legtöbb szembenállást úgy lehet szerintem táblázatosan összefoglalni, ha egyrészt a kny., másrészt a nyj. kételemű mássalhangzókapcsolódások szembenállásait egyesítjük; ily módon a XXVII. és a XXVIII. tábl. mindet tartalmazza, kivéve a $3C/4C$, $4C/3C$, $3C/C$ kategóriájú, összesen 43 és a $C_1C_2/C_1C_3C_4$, $C_1C_2/C_3C_4C_2$ csoport 1-1 szembenállási, valamint C_1C_2/C_3 példáit azaz átfedi csaknem az egész anyagot. A XXVII. tábl. a III., a XI., XII., XVIII. és a XXIV. tábl. idevonatkozó anyagát egyesíti, a XXVIII. pedig az I., II., XI., XII., XIX., XXIV. tábl. kételemű nyj. szembenállásait. A XXVII. és a XXVIII. táblázatban $2C/C$ és $C/2C$ kategóriában a szembenállás egyelemű részénél megadtam a számszerű gyakoriságon kívül az ott meglévő mássalhangzó fajtáját is. Így pl. a XXVII. tábl. kny. C_1C_2 oszlopának $z+p$ sorában az előtte lévő 15 z 15 C_1C_2/C_1 csoportba tartozó $z+p/z$ szembenállást regisztrált, előtte, a C_1C_2/C_{1f} oszlopban lévő 3 z pedig 3 $z+p/z_f$ szembenállásra utal, s.í.t.; a sorban első 2 l, mely a C_1C_2/C_{2v} oszlopban található 2 r helyett l hangot tartalmazó 2 $z+p/l$ szembenállást jelöl (l. III., XI., XII. tábl.). A $2C/3C$ kategória C_f és C_v tagjaira csak összesítve utaltam, ezekről a XVIII., XIX. tábl., hangokra felbontva pedig a XXII. tábl. ad felvilágosítást. A $2C/4C$ szembenállásai: *dl/jndl*, *szt/jsztr*, $4C/2C$ alá pedig szerintem csak *jnsl/sl* és *nskr/sl* tartozik.

A XXVII. és XXVIII. tábl. tehát együtt tartalmazza Lőrinczy Éva könyvének valamennyi 1 és 2 msh. közötti szembenállását, nemcsak az I—XVII. tábl.-ba foglaltakat, hanem még a C_1/C_2C_3 típusúakat is (C_1C_2/C_3 hiányáról l. fent, 7.2., 7.3.).

A 2 és 3 msh. közötti szembenállások összefoglalásakor a függelékekbe sorolt f-indexű és nagyobb példaszámú, tisztán számokkal leírható csoportok problémamentesen összeszámálhatók, pl. $2C/3C$ kategória $C_1C_2/C_1C_3C_2$ csoportjában $o+r/o+z+r$ altípus 6 és a függelék $o+r/o_f+z+r$ 2 példájában a kny. kettős kapcsolódásban egyaránt $o+r$ van, azaz 8 esetben kerül orrhang és réshang közé zárhang. Ily módon a XVIII. táblázat függelékében szereplő 14 példából (vö. XXII. tábl.) 13, valamint a XIX. tábl. függelékének 33 esetéből 26 elhelyezése a XXVII. és a XXVIII. tábl.-ban problémamentes. A C_v -s példák (a XVIII. tábl. anyagában 1, a XIX.-ben 7) besorolása a XXVII. tábl.-ba a kny. $2C$, a XVIII.-ba a nyj. $2C$ realizációja alapján történt (tehát kny. a $+o$ alá került az $+o/p+r+o$ *esm/rsm* szembenállás), hasonlóképpen a nyj. realizáció alapján került a XXVIII. tábl.-ba a XIX. és a XXII. tábl. alapján megtalálható 6 $3C/2C$ kategóriájú C_v -s szembenállás; az *rc/rdsz* és az *rk/ntk* szembenállás azonban nemcsak a XVIII. tábl.-ban (l. lapalji jegyzet), de a XXVII.-ben sem helyezhető el, minthogy nincs mód egyszerre a többlehang és a változás minőségét is regisztrálni.

A lehetőségek számát a kny. 2C és a nyj. 2C tagú szembenállások esetében is milliós számok fejezik ki (l. 7.4., 8., 8.4., 8.5.), ehhez képest igen szerény a megvalósulások száma!

A kny. 2C szembenállásaiból $p+p$, $l+l$ kapcsolódásaira nem terjedt ki a feldolgozás, elvileg lehetne $a+l$, $a+p$, $a+a$ kapcsolódású példa is, de nem akadt az anyagban. Hasonlóképpen nyilván véletlen, hogy a nyj. kételemű mássalhangzó-kapcsolódások között nincs $l+p$, $a+o$, $a+p$, $a+a$ elemű, illetőleg az affrikáták ritkasága indokolhatja ezeket a hiányokat (elvi lehetőségükről l. fent, 7.3.).

A XXVII. és a XXVIII. tábl. összehasonlításából jól látható, hogy a kny. példákban az $o+z$ és az $r+z$ kapcsolódás száma kiugróan frekvenciát, 100 feletti, s ugyanezek a leggyakoribbak a nyelvjárásokban is, mint látható, sőt ott a leggyakoribb, az $o+z$ még észrevehetőbben gyakori, mint az azt követő $r+z$. A kny. szembenállások közül a $z+r$ és $o+r$, a nyelvjárásiak kisebb számú 2C kapcsolatainak összesítésében pedig még az $r+r$ és a $z+p$ kapcsolódásra van 50 vagy annál több példa. A két táblázatból fáradság nélkül leolvasható, hogy az egyes szembenállási kategóriákban milyen mássalhangzó-fajta és hányszor jelentkezik többször vagy hiányként a nyelvjárási adatokban. A XXVII. táblázatból világos, hogy a nyj. szembenállások többször rövidebbek, mint hosszabbak a megfelelő kny. kapcsolódásoknál. A XXVIII. tábl. alapján azonban tévedés volna arra gondolni, hogy a C/2C kategória nagyszámú megvalósulása 3C/2C, 4C/2C kevesebb esetéhez képest ellene mond a XXVII. tábl. alapján megállapítható rövidítő tendenciának, mert egyrészt már 2C/C adatainak a száma is nagyobb, mint a C/2C kategóriában foglaltaké, másrészt a C/∅ szembenállások feldolgozása (minthogy azokban sehol sincs torlódás), hiányzik a könyvből, s így ebből az összefoglalásból is.

A XXVII. táblázatból, mint már említettem, jól látszik, hogy a nyelvjárások általában csökkentik, nem pedig növelik a mássalhangzó-kapcsolatokban résztvevő mássalhangzók számát. Ez még a nyelvileg ritka affrikáták esetére is érvényes, mert 49 olyan kételemű kapcsolatuk van a köznyelvben, melynek a nyelvjárásokban csak egy mássalhangzó felel meg, s csak 16 olyan, ahol 3-elemű a torlódásuk. Ezt annál fontosabb hangsúlyozni, mert 2 msh. közül az affrikáta sohasem esik ki, ezért kny. C+a kapcsolat a C_1C_2/C_1 csoportban és függelékeiben (C_1C_2/C_{1f} , C_1C_2/C_{1v}) nem fordul elő; csak a C_1C_2/C_2 csoport és függelékei szembenállásaiban van C+a kapcsolódás, s ennek ellenére 49 esetben kisebb és csak 16 esetben nagyobb a kapcsolódó nyj. mássalhangzók száma. A kny. a+C szembenállások száma azonban olyan kicsiny, hogy erre már csakugyan nem terjed ki a nagyszámok törvénye: $3 a+z/a$ és $2 a+r/a$ szembenállás és 9 a+C/3C típusú található az ÚMTSz. anyagában.

9.1. A három- és a négyelemű mássalhangzók szerkezetére tett megfigyelések alapján pergő, laterális s bizonyos esetek kivételével az orrhang is csak szélső elem lehet, a 2C/3C kategóriában, ezért bizonyos szembenállások eleve sem várhatók, így $C_1C_2/C_1C_2C_3$ -nál a C+p, C+l, C+o sorát üresnek várhatjuk és találjuk is (r+l esetében csak egy kérdőjeles példa van!). $C_1C_2/C_3C_1C_2$ -nél ugyanennyi a tilalom: p+C, l+C és o+C nem vehet, s valóban nem is vesz részt a $C_1C_2/C_3C_1C_2$ szembenállásai-

ban, végül $C_1C_2/C_1C_3C_2$ esetén a legtöbb a tilalom, mert a középső járulékhang nem lehet pergő vagy lateralis; az ÚMTSz. példaanyaga alapján a nem magánhangzó melletti helyzetben amúgy is nagyon elvétve található orrhang sem került egyetlen esetben sem két kny. mássalhangzó közé; megjegyzendő, hogy harmadik elemként orrhang sem járult egyetlen példában sem két mássalhangzó mögé.

Affrikáta csak három esik ki a szembenállásokban, járulékhangként nem fordul elő, csak zárhangból vagy réshangból keletkezhet, 1. 7 példában C_1C_2/C_{1v} , C_1C_2/C_{2v} esetében. Érdekes, hogy a XXVIII. tábl. kevesebb nyj. adatából több példa van az $o+a$ kapcsolódásra, mint a kny. esetekben.

9.2. A szembenállásokban megvalósult példák számának és a kombinációs lehetőségeknek a viszonya valamennyi kny. kételemű kapcsolódás figyelembe vételekor is a $p+1$ kapcsolódásakor a legnagyobb, ezt $o+z$, $z+p$ arányszáma követi.

9.2.1. Ha nem mássalhangzófajták, hanem az egyes hangok kapcsolatait vizsgáljuk, akkor már veszt az rl kapcsolat és szembenállásainak a száma az összes többi lehengerelő maximalitásából, hiszen a $z+r$, $r+z$ kapcsolódások 64-es, a $z+z$, $r+r$ 56-os lehetősége (mert az azonos hangok kapcsolata kimaradt a vizsgálatból) hangokra lebontva tartalmazhat és tartalmaz is (l. VIII., XXI. tábl.) 16-nál, ill. 16+6-nál gyakrabban észlelt szembenállásokat. Ezért érdemes megnézni azokat a szembenállásokat hangokra lebontva, melyeknél a 2C/C kategória sok példájához a 2C/3C-ből 10-nél több csatlakozik. Vizsgáljuk meg az abszolút számokban leggyakoribb, 100-nál is több példát tartalmazó $r+z$ és $o+z$ kapcsolatok, és az ezek felénel is kevesebb példával illusztrálható $z+p$ kapcsolatok szembenállásait (l. a két leggyakoribbat és a 11.-et az abszolút számok szerinti gyakorisági sorrendben, i. m. 301).

A 8 réshang a 8 zárhanggal 64-féle módon kombinálódhatna, ebből azonban még 20 olyan sem valósul meg, melynek szembenállása a népnyelvben több vagy kevesebb hangot mutat fel (l. a legtöbbet 237—8., vö. még 203., 139., 146., 266., 271., 281., 296., 419. lapon, itt pedig a VIII., XI., XII., XXI., XXII. táblázatban). Az $r+z$ kapcsolatokból a kny. *sp*, *st* és *jb* esetén (az idézett helyeken) a népnyelvben több vagy kevesebb hang található:

20 <i>sp/p</i>			<i>sp/dsp</i>	<i>sp/rsp</i>
16 <i>st/t</i>	8 <i>st/t</i>	<i>st/str</i> , <i>st/stv</i>	<i>st/kst</i> , <i>st/nst</i> ,	<i>st/hst</i> , <i>st/lst</i>
2 <i>jb/b</i>		<i>jb/jbr</i> , <i>jb/jbl</i>		

Ezeket kívül csak csökkenő szembenállásra 3 *sk/k*, 1 *sk/s*, 5 *jd/d*, 1 *jd/j*, 2 *lyt/t*, 2 *lyt/ly*, növekvőre *szt/szty*, 2 *szt/jszt* esetében látunk különböző megoldásokat. A különböző megoldások talán földrajzilag elhatárolhatók, erre azonban Lőrinczy Éva adatközlése és földrajzi kötődésre való utalásai (203, 239, 139, 147 stb.) nem adnak lehetőséget, mert a *zt/jzt* moldvai és bukovinai (147) jellegét kiemeli ugyan az $r+z$ kapcsolatok közül, a többi, köztük a többféleképpen változókat, nem lokalizálja.

Az $o+z$ kapcsolatok esetében a 24 kapcsolódási lehetőségből 13 különböző valósul meg a regisztrált 112 példában (l. a legtöbbet 224—5., továbbá 194., 135., 156., 162., 263—4., 277. l., és itt a VIII., XI., XXI. tábl.). Az $o+z$ kapcsolatokból 5 (*ng*,

mp, nt, nd, nb) a 2C/C, a 2C/3C, sőt az *nd* és az *ng* a 2C/Ø kategóriában is előfordul, közülük a legritkább az *nb* 3 kategóriában tűnik fel 1-1 példában, az *ng* a leggyakoribb, 30 példában 9-féle szembenállásban található meg, *nt* is 20-nál többen. Földrajzi kötődés sem a kategóriákról, sem a csoportokról nem állapítható meg.

A *z+p* lehetséges 8 kombinációjából 6 van meg a regisztrált 40 szembenállás között, *pr, tr, kr* és *gr* esetében is van 2C/C és 2C/3C kategóriába tartozó példa, a 18 kny. *pr*-nek 5-féle különböző nyelvjárási szembenállása van, *tr* csak 10 példában fordul elő, *gr* 5-ször, de mindkettő ugyancsak 5-féle szembenállással (189, 218, 260, 268, 290, 142, 155). A 3 *pr/ptr* szembenállás erdélyi, a pergő elmaradása viszont a Dunától keletre is jelentkezik, de többször Erdélyben is, tehát földrajzi elhatárolása *z+p* szembenállásai esetén sem állapítható meg.

9.3. A szembenállások gazdag, de egy-egy nyelvjárási szempontjából feltehetően csak szórványos jelenségnek tekinthető anyagát érdemes pozíciójuk szempontjából is összefoglalni.

A magyarban, mint nyelvcsaládunk minden nyelvében, sőt mint minden agglutináló nyelvben, a szóvégi pozíció nem jelenti, s nem is jelentheti a kizárólag szóvégi előfordulást, mert a szóvégi helyzetből a hang vagy hangkapcsolat toldalékok előtt szóközépi pozícióba kerül. Az egy altípusba sorolt példák (*ajánl, ajánlom; arany, aranyos, aranyoz, aranyeső, aranyhal; bolt, bolti, boltos* stb.) is látszólag ezt illusztrálják. Azért **c s a k l á t s z ó l a g**, mert a nyelvjárási hovatartozás jelületlensége miatt megállapíthatatlan, hogy a toldalékolt esetek ugyanonnan valók-e (vagy ugyanonnan is), mint a szóvégi szembenállás példája. Az említett példák között összetételek is szerepelnek. Összetételkor nemcsak szóvégi, hanem szókezdő szembenállás is kerül szóközépi helyzetbe: *skatulya, aranyskatulya; sprajc, oldalsprajc, kisprajcol, felsprajcol; spricol, felspricol* stb., ahol a nyelvjárási hovatartozás problémája azonos az éppen említett szóvégiével. Ily módon toldalékolás és összetétel útján elvben minden szókezdő és szóvégi pozíció egyúttal virtuálisan szóközépi is. Ezért a pozíciót illetően szerintem nem a szám szerinti eloszlás kérdése az érdekes (hiszen a toldalékolt és összetett szavak hossza miatt a szóközépi helyzet legalább annyi, mint a kezdő és végső helyzet együtt), hanem a minőségi, vagyis, hogy **m i l y e n** hangkapcsolatok s ennek megfelelően milyen szembenállások lehetségesek szókezdeten, szóvégen, ill. csak szóközépen, minthogy az előző kétféle egyúttal szóközépre is kerülhet. Némely szembenállásról Lőrinczy Éva is megállapítja, hogy szókezdő vagy szóvégi helyzet jellemző rájuk (65, 96, 220 stb.), de az egész anyagot ebből a szempontból nem foglalja össze. A szókezdő szembenállásait összefoglaló táblázat (I. NyK 86: 170., II. tábl.) és az azt kiegészítő szótárakból gyűjtött szókezdő mássalhangzó-kapcsolódások (I. uo. I. tábl.) arra vallanak, hogy sokkal kevesebb a nyelvileg dokumentált, sőt mondhatnám megtúrt szókezdő kapcsolódás, mint a szóközépi, ez jól látható, ha akár 2C, akár a 3C kapcsolatokat tartalmazó (I—III., VIII., XI., XXI—XXIV.) táblázatokkal vetjük a szókezdő torlódások adatait egybe (NyK. 86:168—70., I., II. tábl.). A szóvégi lehetőségek gazdagabbak ugyan a szókezdő helyzetűeknél (NyK. 86:174—6.,

IV., VI. tábl.), de ezek is szegényebbek a szóközépi realizációkat is tartalmazó, valamennyi lehetőséget bemutató egybevetéseknél (I—III., VIII., XI., XXI—XXIV. tábl.).

A másik probléma a toldalékolt alakokkal kapcsolatosan, hogy a szóvégi szembenállások feltétlenül megmaradnak-e toldalékformák előtt, összetételek alkotásakor, ill. a csak ragok, képzők, jelek, összetételek határán feljegyzett szembenállások abszolút szóvégen, ill. szókezdeten is megvannak-e. Ez a kérdés megválaszolatlan, ill. az ÚMTSz. anyagából megválaszolhatatlan, mert pl. a *jázmín/jázmint, lécl/lérc, piac/piarc* mellett a *jázmínbokor/jázmintbokor, lécből/lércből, piacon/piarcon* stb. toldalékos alakokról és összetételekből csak gyanítható, de a nyelvjárási hovatartozás jelöltesége miatt nem állítható, hogy azonos kutatópontról származnak. Arra nézve sem ad az anyag semmi útmutatást sem (mint ahogy nem is adhat), hogy pl. a szóban forgó *n/nt, c/rc* stb. szóvégi megfelelés minden toldalékos alakban megfigyelhető-e (pl. *jázmínnak, lécről, piacra, léctől, piacnak, lécnek, piachoz, lécköteg, piachely* stb. esetében is), tehát kell-e ezeknél sok, a példaanyagban nem szereplő 2C/3C szembenállás lehetőségével is számolnunk; *akácból/akárcból, pőznek (dat.)/pőrsnek* esetében viszont éppen az a kérdés marad nyitva, hogy rag nélkül is bekövetkezik-e ugyanez a változás.

Ezeknél valószínűnek tartható ugyan, hogy a szó alapalakjában és teljes paradigmájában van népnyelvi változás, de nem biztos. Az egyszerűsödő szóvégződések — *konfekt/konfek, konfekt/konfet* esetében is nyitva marad ugyanez a kérdés, sőt a $C_1C_2C_3/C_2C_3$ alatt található *konfektnek/konfetnek* alatti észrevétel „e szembenállásra mindössze a tőmorféma e ragos formájában van példánk” (329), még ki is emeli a bizonytalanságot. Még problematikusabb *nyelvcsap/nyelcsap* esetében a helyzet, mert az első tag *v* nélküli ejtésére önálló szóként nincs adat, feltehetően más nyelvjárásból viszont van, *nyelv/nyev* s talán ismét máshonnan *nyelve/nyéve* adat is. Többször az ÚMTSz.-ből még valószínűsíteni sem tudjuk az első morféma nyelvjárási szóvégződését, így *férj, földszint, gönc, gyufagomb, haraszt, ing, izenbarg, katáng, kereszt, kert, pünkösöd, rost, szent, térd, test* stb. esetében nincs adat arra, hogy az utolsó mássalhangzó a szóvégén is elmarad-e. Toldalékolva vagy összetételben a $C_1C_2C_3/C_1C_3$ csoport példáiban sok ilyen akad *férjhez, férjnek, földszintre, göncbe, gyufagomblé, harasztkendő, ingpánt, ingváll, izenbargkörte, katángvirág, keresztbe, keresztfa, keresztfűrés, keresztkoma, kertben, pünkösdkor, rostkender, szentgőcs, szentgyörgynapi, szentjánoskenyér, térdre, testház, testhezálló, testhordó, testszin, testvér* stb. (sőt még *férjhez/féhez* szembenállás is van). Ezekben esetleg még az is feltehető, hogy csak hármas torlódás középső tagjaként maradnak el. Ha pedig csakugyan csak ott van szembenállásuk, akkor az alakilag és jelentésbelileg a kny. adattal egyező első tagoknak nincs is miért benne lenniök az ÚMTSz. anyagában. A kérdés annál jogosultabb, mert a *tölgyfa/tőfa* több nyugati, déli és keleti nyelvjárásból feljegyzett szembenállás, míg a *tölgy/tő* (419) viszont csak néhány nyugati nyelvjárásból van adatolva. Az a körülmény pedig, hogy *k/ng* egyetlen szó belsejében való példája, *selymékje* (bszó), *selymingje* (vö. 109) a szerző szerint az ugyanezen szembenállásnak többi, a szó végén adatolt szembenállásához számítandó, mert „ezek egyike (ti. a *selymékje*) szintén

szóvégi előfordulás ad hoc szóbeljeji realizációját mutatja” (110), arra enged következtetni, hogy ott Lőrinczy Éva számol egy fel nem jegyzett **selymék/selyming* szembenállás lehetőségével, míg a többi hasonló szembenállás (pl. *ezüstnél, férjhez, férjnek* stb.) esetében ilyen utalás nincs, sőt még ott sem, ahol pl. a *jsz/c* szembenállásra a toldalékkolt szóalak belsejében (nem az alapszó szóvégén) látható a példában (*fejszének*). Olyan szembenállásoknál mint *cserépfal/cseréfa, cserépfánk/cseréfánk, lepényleső/lepileső* az a probléma merül fel, hogy van-e a példák feljegyzési helyén *p/Ø, ny/Ø* stb. szembenállás; ennek a kérdésnek a vizsgálatát Lőrinczy Éva viszont eleve kirekesztette munkájából (minthogy ezekben nincs mássalhangzók kapcsolódása) — választ erre tehát csak máshonnan kereshetünk.

9.4. A diakrón szempont figyelembe vétele egyetlen egyszer sem zavar a mássalhangzó-kapcsolódások vizsgálatakor, sőt szinte vártam az összefoglalásban egy olyan összesítést, melyet csak a példaanyag etimológiáinak ismeretében lehet megtenni. A szerző sokszor, helyesen utal arra, hogy a nyelvjárási többlet archaizmus, arról is többször esik szó, hogy etimologikusan a kny. szóhoz tartozó hang hiányzik a nyj. adat(ok)ban, inetimologikus *n, j* stb. nyj. többletről vagy a szóvég nyomatékosításáról is többször esik szó. Szívesen láttam volna ezek összefoglalását kategóriánként is, az anyag egészéről is. Remélem, cikk formájában pótolja ezt a szerző.

Érdekes lenne azoknak a szavaknak a jegyzékét is látni, melyeken a szembenállások nagy területeken vagy többféleképpen figyelhetők meg. Jövevényszavak-e ezek, ill. az utóbbiak több helyről való átvételek-e? Feltűnő és jellemző jelenség, hogy a példaanyagban az uráli eredetű elemek csaknem teljesen hiányoznak!

9.5. A példaanyagból úgy látszik, hogy a morfémahatárok összetétel-tagjainál másképpen viselkednek a szembenállásokban, mint *tő* és toldalék találkozásakor.

Az összetett szavakban nemcsak olyankor maradhat el a szókezdő mássalhangzó, amikor a tagok jelentése már nem feltétlenül és mindenkinek világos (pl. *húsvét* az *sv/s* szembenállásra 3-féle realizációval is példa, továbbá *sv/sz-re* is), vagy amikor hangtanilag szinte összeolvadhat a szóvégződéssel (*szíjgyártó*), hanem többször olyankor is, amikor aligha lehet elhomályosult vagy elhomályosuló az összetétel: *alábbvaló, pókhálós, tűzhely, házhéja, préshurka, húshagyat, otthon, színjártig* stb. Az elmaradó szókezdő hang többnyire *h*, éppenúgy, mint a két mássalhangzó különbségű *sth/s* (*fűstház*), *lh/Ø* (*elhiszem*) összetétel határán lévő szembenállásban. A toldalékmorfémák esetében (*-ban, -ben, -nak, -nek, -ra, -re* stb.) egyetlen ilyen példa sincs az anyagban. (A *gyalogjában gj/g* szembenállása morféma változásának is tekinthető!) A szembenállásokban szereplő toldalékmorfémák vagy bővülnek a nyelvjárásokban (*-ék, -ít, -t acc., -t loc. -t igeképző*), vagy a magánhangzós kezdetű *-ért* rövidül; a két toldalék határán megfigyelt *ln/ny* szembenállás pedig a szótagzáró *l* kiesését és „a kny. alveoláris *n* helyett a nyj. szóalakban prepalatális *ny*-et mutató főnévi igenévképző” (286) esete. Minthogy pl. *j* kiesésére *kapj, rohanj* stb.-féle helyzetben sincs példa, felmerül a kérdés, a rövid kishangtestű toldalékmorfémák

kezdő mássalhangzóját talán funkciója őrzi meg a szembenállások során való eltűnéstől.¹

10. Felmerül a kérdés, nem lehet-e a könyvben tárgyalt valamennyi szembenállást egy képlettel megadni, mint ahogyan jellemzésük egy mondattal lehetséges: a mássalhangzó-kapcsolatban a nyj. adat(ok)ban a mássalhangzók száma 1 vagy 2-vel több vagy kevesebb, mint a köznyelvben. Ilyen összefoglaló képlet szerintem készíthető:

$$\begin{aligned} & \text{kny.nC/nyj.(n+m)C,} \\ & \text{ahol n, m egész szám,} \quad 0 \leq n \leq 4 \\ & \quad \quad \quad \quad \quad \quad \quad -2 \leq m \leq 2 \end{aligned}$$

A képlet azonban többet tartalmaz, mint a könyvben feldolgozott anyag, méghozzá:

ha $n=n$, $m=0$, akkor kny.nC/nyj.nC , azaz C/C , $2C/2C$, $3C/3C$, $4C/4C$
ha $n=0$, $m=1$, akkor kny.Ø/nyj.C ,
ha $n=1$, $m=-1$, akkor kny.C/nyj.Ø

Ezek közül nC/nC a stabil kapcsolatok összességére utal, melyek számbavétele nélkül csak az ÚMTSz. anyagának 1%-át kitevő példákat fejezi ki a képlet. $C/Ø$ vizsgálatának szükségessége a morfémahatárok mássalhangzó-kapcsolatainak vizsgálatakor is felmerült (l. 9.3.). A $Ø/C$ kategóriához pedig csak egy szubjektív megjegyzést tudok csatolni. Már a könyv olvasása előtt, a tartalomjegyzék alapján feltűnt nekem, hogy nincs $Ø/C$, $C/Ø$, $C/3C$, noha rájöttem, hogy az első kettő felvételét a könyv címe eleve kizárja, különböző összefoglalások ($X/X+1$, $X/X-1$), olvasásakor mindig újra feltűnt hiányuk (hiszen példák mindkettőre közismertek: *miért/mijért*, *kié/kijé*, *miénk/mijénk*, *reá/rejá*, *reá/riva*, *el/e*, *fell/fe*, *azóta/aóta* stb.), míg újra meg újra eszembe nem jutott a kizárás oka. Hogy idesorolásukat hiányoltam, arra vall, hogy a nyelvi rendszer szempontjából idetartoznak, nemcsak a képlet teljessége kívánja feldolgozásukat.

Felvethető az a kérdés is, hogy a magyar nyelvben csakugyan 4-e az $(n+m)$ maximuma (4 , $3+1$, $2+2$), ahogyan a vizsgált anyagból látszik. Kérdés, hogy ilyen szavak — példáim természetesen kissé erőszakolt jellegűek — mint *darabont-strázsa*, *part-strand*, *ponty-strand*, *hang-sztrájk*, *darált-spröd* stb., ahol morféma határán öt mássalhangzó kerülne összetételkor egymás mellé, nyelvileg lehetetlenek-e, vagy csak a vizsgált anyagban nem akadnak. Papp Ferenc volt szíves a figyelmemet felhívni a nyelvtörténeti adalékok között található *haltstráf* 'tartószalag?' címszóra (MNy. LXXX, 245, 1. 1750-ből *holtstraf* uo.). Kálmán Béla szíves közlése a harmincas évekből egy köznyelvi adat: a fényképezőgép önkioldója *zelpszknipszer*.

¹ Az összetett szavak viselkedése miatt nem igaz, „hogy toldalékmorféma, illetőleg összetételi tag kezdő msh-ja a fontos grammatikai funkció miatt nem eshet ki” (NyK. 84: 256).

11. Összefoglalásként megállapítható, hogy az ÚMTSz. anyagának 1%-ában megfigyelhető kny./nyj. szembenállások nemcsak a szótár anyagában, hanem a nyelvjárások összessége szempontjából is csak marginális jelenségeként mutatkoznak. Az eredmények matematikailag igazolják a nyelvjárásutatók eddigi eljárását, miszerint a nyelvjárások felosztásakor a konsonantizmusnak abba alig van beleszólása. Egy bizonyos szempontból bizonyos fokig azt a megfigyelést is igazolják a vizsgálatok, hogy a különböző magyar nyelvjárások beszélői kölcsönösen megértik egymást; egyrészt az ÚMTSz. cédulaanyaga alapján a konsonantizmus legalább 95%-ban szám szerint azonos mindenütt (pontosabban az ÚMTSz. anyagában 95%-ban s ezen kívül az ott meg nem található alakilag és jelentésileg is egyező szavakban), továbbá a mássalhangzók találkozásakor — mely Veres Péternél a hangtalálkozásoknak kevesebb mint 10%-a (XXIX. tábl.) —, ugyanolyan mássalhangzó-fajták kapcsolódása a leggyakoribb a köznyelvben is és a nyelvjárások összességében is. Ezeken az előre is várható eredményeken kívül az elvégzett nagy munka problémák tömegét veti fel, megoldásuk csak az ÚMTSz. anyagából eleve lehetetlen. Így pl. külön meg lehetne vizsgálni, hogy Erdély nyelvjárásaira csakugyan jellemzőek-e a mássalhangzók torlódásai, különösen szókezdeten; hogy a déli nyelvjárások a szembenállásokat illetően csakugyan még közelebb állnak-e a köznyelvhez, mint a többiek. Ha a széles körben elterjedt szavakat, melyekben egy vagy többféle szembenállás figyelhető meg, el lehetne különíteni a többitől, s akkor is kirajzolódának ilyen földrajzi elkülönülések, akkor érdemes lenne ezeket a kérdéseket külön megvizsgálni, számolva az esetleges negatív eredménnyel is. Akármilyen részletprobléma kidolgozásakor rendkívül nagy segítséget jelent majd, hogy e mű segítségével a hasonló helyzeteket könnyen meg lehet találni, s az ÚMTSz. alapján földrajzilag is lokalizálni.¹

VÉRTES EDIT

Zu den Regelmäßigkeiten des Systems der ungarischen Konsonantenverbindungen

Aus dem Neuen Ungarischen Dialektalwörterbuch (Új Magyar Tájszótár) wurden von Éva B. Lőrinczy alle Wörter zusammengestellt, in deren Konsonantismus das gemeinsprachliche Wort verglichen mit dem Dialektalwort eine in Zahlen erfassbare 'Oppositen' aufweist (wozu sich auch qualitative Unterschiede in den fraglichen Konsonantengruppen gesellen können). Oppositionsgruppen wurden anschaulich zusammengefaßt, größere Einheiten, die Kategorien der Oppositionen aber nicht, obzwar zur guten Übersicht des Materials, um das System und die Gesetzmäßigkeiten der Konsonantenverbindungen zu erfassen, auch die unentbehrlich sind,

¹ Lőrinczy Éva könyvéről írt ismertetésem végén (Nyr. 107: 380) jeleztem, hogy a tárgyközhöz a NyK.-ben fogok részletesebben hozzászólni. A fenti cikk az oda szánt közleményt is tartalmazza.

wenn auch die Tabellen etwas unbequem groß werden (Tab. I—III, VIII, XI—XIII, XVIII—XXIV, XXVII—XXVIII). Aus der tabellarischen Mitteilungsweise ergeben sich verschiedene miteinander vergleichbare Frequenzzahlen (Tab. IV—V, XIV, XXV—XXVI); um die verschiedenen Oppositionstypen miteinander mathematisch und sprachlich richtig zu konfrontieren, muß man aber entweder Prozentzahlen angeben oder die Ergebnisse in eine gemeinsame Größenordnung transponieren (Tab. VI—VII, XV—XVII, XX). Bei dieser Interpretationsweise in der großangelegten Monographie von Lőrinczy sticht im mitgeteilten Materials ins Auge, daß mittlere Glieder in Verbindungen von drei oder vier Konsonanten immer Explosivae, Fricativae und Affricaten sind (bis auf in *ajánkozik*). Da in einer drei- oder viergliedrigen Konsonantenhäufung im Ungarischen zwangsläufig immer eine Morphemgrenze zu finden ist, kann mit Hilfe der großen Wörterbücher, bzw. des rückläufigen Wörterbuches die Ursache dieser Erscheinung festgestellt werden. Im Ungarischen gibt es unter den mit einer Konsonantengruppe anlautenden Wörtern keine solche, deren erster Mitlaut *l, ly, m, n, ny, r* wäre (nur zwei ganz junge Fremdwörter), demzufolge kann in einem Kompositum das zweite Glied nach einem konsonantisch auslautenden ersten Glied keine Zusammentreffen mit *l, ly, m, n, ny, r* in der Mitte zustande kommen. Wenn aber im Auslaut in einer Konsonantengruppe das zweite Element ein lateraler, tremulanter oder nasaler Mitlaut ist, dann kann bei der Suffigierung, bei Ableitungen und bei Komposita dieser Auslaut in die Mitte einer Konsonantengruppe geraten. Seit dem XIV. Jh. solche Wörter wurden nur zwei registriert (*ajánl, szárny*), weiterhin wurden in den letzten 200 Jahre einige neue Wörter mit *-lm, -rm, -rn, -rl, -jn, -jm* aus dem Deutschen oder aus dem internationalen Wortschatz übernommen. Dieser Umstand weist darauf hin, das Liquidae und Nasalen selten in der Mitte einer Konsonantengruppe auftreten können, *r* aber zur Zeit nicht.

Die Frage wirft sich auf, ob das untersuchte Material, die quantitativen Oppositionen der Konsonantengruppen dazu geeignet sind, die phonotaktischen Regelmäßigkeiten des ungarischen Konsonantensystems, die stabilen Konsonantenverbindungen zu repräsentieren. Das als Grundlage dienende Dialektalwörterbuch enthält nur die tatsächlichen Dialektalwörter, die formell oder in der Bedeutung vom entsprechenden gemeinsprachlichen Wort abweichen, den bedeutendsten Teil des Wortschatzes, die in der Gemeinsprache und in den Mundarten identischen Wörter fehlen. Aus dem gewissermaßen sprachliche Besonderheiten enthaltendem Material gibt es auch nur in 1% qualitative Unterschiede in den Oppositionen, in weiteren 4% nur qualitative, und 95% des Materials berücksichtigte Lőrinczy überhaupt nicht, da sie da keine Oppositionen in den Konsonantengruppen feststellen konnte. Die stabilen Konsonantenhäufungen sind aber eben in diesem Material zu finden. Eine mathematische Überprüfung führt zum selben Resultat. Wenn man annimmt, daß die Zahl (*n*) der Konsonanten (*C*) in einer Konsonantenhäufung im Ungarischen maximal 4 sein kann, und der quantitative Unterschied in den Oppositionen (*m*) 1 oder 2 (Zuschuß oder Mangel) ist, können die im Material befindlichen Oppositionen in eine Formel gefaßt werden:

gemeinsprachlich nC/dialektal (n+m)C

wobei $n=0, 1, 2, 3, 4$

$m=\pm 1, \pm 2$

$n+m \geq 0$

Da bei den Untersuchungen von Lőrinczy nur Konsonantengruppen einbezogen wurden, muß noch die Beschränkung hinzugefügt werden, daß entweder n, oder n+m 2, oder größer sein muß. Auf diese Weise wurden die Oppositionen $\emptyset/1$, bzw. $1/\emptyset$ außer acht gelassen (was bei der Phonotaktik der Konsonanten belanglos ist, bei der Untersuchung der übrigen Oppositionen aber brauchbar gewesen wäre). Wenn m alle Werte von -2 bis +2 durchlaufen könnte, dann wären bei m=0 die Identitäten auch unter die Oppositionen eingereiht, also das Material (95% des Wörterbuches), welches die stabilen, unveränderlichen Konsonantengruppen enthält.

Um die Resultate sprachlich richtig zu schätzen, darf auch die Belastetheit der verschiedenen Konsonanten, Konsonantentypen und der Konsonantengruppen in der Rede nicht vernachlässigt werden.

E. VÉRTES

I. táblázat
A kny. C₁/nyj. C₁C₂ csoport szembenállásai

C ₁ \ C ₂	p	b	t	d	ty	gy	k	g	m	n	ny	r	f	v	sz	z	s	zs	j	h	l	ly	c	cs	ΣC ₁	
p				2								8			1						4				15	
b												3									3				6	
t												12		1							1				14	
d														1							1				2	
ty																									0	
gy																									0	
k												1									1	2			12	
g				1													1				1				3	
m	1	2																			1				4	
n		20	9			2	19																		50	
ny					8																1				9	
r		4	1	4					1	3				3							6	5			27	
f														2											3	
v																					1				1	
sz			6			1															4				11	
z			2										1												3	
s		4	1											1							1	2			9	
zs					1																				1	
j						1	1				1														3	
h																									0	
l			6																		2	3			12	
ly																					2				2	
c														4								1			5	
cs																									0	
ΣC ₂	1	2	40	14	2	13	4	20	1	1	3	27	0	11	0	0	0	1	0	11	21	18	2	0	0	192

II. táblázat
A kny. C₁/nyj. C₂C₁ csoport szembenállásai

C ₂ \ C ₁	p	b	t	d	ty	gy	k	g	m	n	ny	r	f	v	sz	z	s	zs	j	h	ly	c	dz	cs	ΣC ₂	
p												2													2	
b						3				1		3	2												1	
t													2												2	
d													3												1	
ty																									0	
gy																									0	
k					1							2	2							1					5	
g																					1				6	
m	2	5											1	1							1				10	
n			9	3		11	17						2	2								12	1	18	78	
ny				2	1																1				5	
r			1	1	2	1	3	1	2	1	3		1								7				38	
f																									0	
v							1														1				2	
sz							1																		1	
z																									0	
s			2						1														1		7	
zs																									0	
j	4	7	2		9	4			1	3		2	1	1	11	12	2			2	3	1	3		68	
h										1															1	
l	1	8	10		2	8	2		1	6			1	2	1							1	2		45	
ly	1																								1	
c																									0	
cs																									0	
ΣC ₁	7	9	27	16	4	5	36	24	5	12	3	9	4	11	17	13	5	2	0	6	17	3	22	1	27	285

III. táblázat

A kny. C₁C₂(nyj. C₁ (kurzív számlálószereű adatok) és a kny. C₁C₂(nyj. C₂ csoport szembenállásai

C ₂ C ₁	p	b	t	d	ty	gy	k	g	m	n	ny	r	f	v	sz	z	s	zs	j	h	ly	c	cs	ΣC ₁
p	1/1				1/1		1/1					8/1	1/2	1/1					1/1		5/			16/7
b												1/1	1/2	1/1							2/			6/4
t							1/4					3/3	2/3	1/1					3/3		1/			9/20
d			1/8						1/3			1/2	1/2							1/2	1/4			2/21
ty																					1/		1/1	0
gy							1/1		1/1	1/1		2/	1/1	1/1					7/1		3/		1/1	2/6
k									1/1	1/1		1/1	4/2								1/4		1/1	22/5
g									1/1	1/1		1/1	1/1	1/1					1/1		1/4		1/1	3/16
m	1/9	3/4							2/1/1				1/2	1/1					2/1/1		1/			10/17
n	1/1		9/8	6/6	1/1	1/1	1/5	4/11	1/1	1/1		1/1	1/3	1/2	1/3	1/6		1/1	1/2		1/2	1/8	1/9	23/74
ny			1/2				1/1		1/1	1/1		1/1	5/1	1/1					4/1		1/2			9/9
r	1/1		8/9	1/1	1/1	1/2	1/1	1/2	2/2	1/1			1/2	5/1	1/1	1/10		9/1	5/1		6/16		1/4	36/56
f												3/									2/			5/
v										1/1														1/1
sz	1/1		3/									1/1	1/1	1/1					3/					7/1
z									3/1	1/2	1/1	2/	2/3						1/1		4/1			2/
s	1/20		8/16				1/3												5/					25/47
zs									1/1	1/1	1/3	1/2	1/1	1/1	1/1	1/1			1/2		1/1		1/2	5/59
j		1/2	1/20	1/5			1/1	1/1	1/1	1/1	1/3	1/2	1/1	1/7	1/1	1/1			1/2		1/1		1/2	1/2
h			1/1									1/4	1/1	1/1	1/4	1/4		4/	2/9		1/1		1/2	10/58
ly	1/1		2/10	1/3			1/2	1/6	1/6	1/1		1/4	1/1	1/2					1/2	1/2				3/11
c			2/2				1/3	1/1					1/1	1/2						1/2				4/
cs							1/1						2/											1/1
ΣC ₂	1/31	5/10	36/81	8/16	1/3	2/5	4/27	4/22	4/13	3/12	1/6	2/115	1/16	28/19	1/12	1/4	1/22	0	18/5	31/23	28/31	5/2	1/16	200/414

IV. táblázat

A C_1/C_1C_2 és a C_1/C_2C_1 csoport frakvencia-adatai fogyó rendben

C_1		C_2		szembenállások	
C_1/C_1C_2	C_1/C_2C_1	C_1/C_1C_2	C_1/C_2C_1	C_1/C_1C_2	C_1/C_2C_1
50 <i>n</i>	36 <i>k</i>	40 <i>t</i>	78 <i>n</i>	20 <i>n/nt</i>	18 <i>cs/ncs</i>
27 <i>r</i>	27 <i>t</i>	27 <i>r</i>	68 <i>j</i>	19 <i>n/ng</i>	17 <i>g/ng</i>
15 <i>p</i>	27 <i>cs</i>	21 <i>h</i>	45 <i>l</i>	12 <i>t/tr</i>	12 <i>c/nc</i>
14 <i>t</i>	24 <i>g</i>	20 <i>g</i>	38 <i>r</i>	9 <i>n/nd</i>	12 <i>z/jz</i>
12 <i>k</i>	22 <i>c</i>	18 <i>l</i>	10 <i>m</i>	8 <i>ny/nygy</i>	11 <i>k/nk</i>
12 <i>l</i>	17 <i>l</i>	14 <i>d</i>	8 <i>t</i>	8 <i>p/pr</i>	11 <i>sz/jsz</i>
11 <i>sz</i>	17 <i>sz</i>	13 <i>gy</i>	7 <i>d</i>	7 <i>k/kh</i>	10 <i>d/dl</i>
9 <i>ny</i>	16 <i>d</i>	11 <i>v</i>	7 <i>s</i>	6 <i>r/rj</i>	9 <i>t/nt</i>
9 <i>s</i>	13 <i>z</i>	11 <i>j</i>	6 <i>g</i>	6 <i>sz/szt</i>	9 <i>k/jk</i>
6 <i>b</i>	12 <i>n</i>	4 <i>k</i>	5 <i>k</i>	6 <i>l/lt</i>	8 <i>t/lt</i>
5 <i>c</i>	11 <i>v</i>	3 <i>ny</i>	5 <i>ny</i>	5 <i>r/rh</i>	8 <i>k/lk</i>
4 <i>m</i>	9 <i>b</i>	2 <i>b</i>	2 <i>p</i>	4 <i>p/pl</i>	7 <i>l/rl</i>
3 <i>g</i>	9 <i>r</i>	2 <i>ty</i>	2 <i>v</i>	4 <i>r/rt</i>	7 <i>c/rc</i>
3 <i>f</i>	7 <i>p</i>	2 <i>ly</i>	1 <i>b</i>	4 <i>r/rgy</i>	7 <i>t/jt</i>
3 <i>z</i>	6 <i>h</i>	1 <i>p</i>	1 <i>sz</i>	4 <i>s/st</i>	6 <i>n/l</i>
3 <i>j</i>	5 <i>m</i>	1 <i>m</i>	1 <i>h</i>	4 <i>sz/szl</i>	5 <i>b/mb</i>
2 <i>d</i>	5 <i>gy</i>	1 <i>n</i>	1 <i>ly</i>	4 <i>c/cv</i>	4 <i>b/jb</i>
2 <i>ly</i>	5 <i>s</i>	1 <i>s</i>		3 <i>stb.</i>	4 <i>g/jg</i>
1 <i>v</i>	4 <i>ty</i>				3 <i>stb.</i>
1 <i>zs</i>	4 <i>f</i>				
192	3 <i>ny</i>	192	285		
	3 <i>ly</i>				
	2 <i>zs</i>				
	1 <i>dz</i>				
	285				
\emptyset <i>ty</i>			\emptyset <i>ty</i>		
<i>gy</i>		\emptyset <i>sz</i>	<i>gy</i>		
<i>h</i>	\emptyset <i>j</i>	<i>f</i>	<i>f</i>		
		<i>z</i>	<i>z</i>		
		<i>zs</i>	<i>zs</i>		
		<i>c</i>	<i>c</i>		
<i>cs</i>		<i>cs</i>	<i>cs</i>		

V. táblázat
A C₁C₂/C₂ és a C₁C₂/C₁ csoport frekvencia-adatai fogyó rendben

Szembenállások		C ₂		C ₁	
C ₁ C ₂ /C ₂	C ₁ C ₂ /C ₁	C ₁ C ₂ /C ₂	C ₁ C ₂ /C ₁	C ₁ C ₂ /C ₂	C ₁ C ₂ /C ₁
20 <i>sp/p</i>	9 <i>nt/n</i>	81 <i>t</i>	36 <i>t</i>	74 <i>n</i>	36 <i>r</i>
20 <i>jt/t</i>	9 <i>rj/r</i>	31 <i>p</i>	31 <i>h</i>	59 <i>j</i>	25 <i>s</i>
16 <i>rl/l</i>	8 <i>rt/r</i>	31 <i>l</i>	28 <i>l</i>	58 <i>l</i>	23 <i>n</i>
16 <i>st/t</i>	8 <i>pr/p</i>	27 <i>k</i>	28 <i>v</i>	56 <i>r</i>	22 <i>k</i>
11 <i>ng/g</i>	8 <i>st/s</i>	23 <i>h</i>	21 <i>r</i>	47 <i>s</i>	16 <i>p</i>
10 <i>lt/t</i>	7 <i>kh/k</i>	23 <i>cs</i>	18 <i>j</i>	21 <i>d</i>	10 <i>m</i>
10 <i>rs/s</i>	6 <i>nd/n</i>	22 <i>g</i>	8 <i>d</i>	20 <i>t</i>	10 <i>l</i>
9 <i>mp/p</i>	6 <i>rl/r</i>	22 <i>s</i>	5 <i>b</i>	17 <i>m</i>	9 <i>t</i>
9 <i>ncs/cs</i>	5 <i>pl/p</i>	19 <i>v</i>	5 <i>ly</i>	16 <i>g</i>	9 <i>ny</i>
9 <i>rt/t</i>	5 <i>nyv/ny</i>	16 <i>d</i>	4 <i>k</i>	11 <i>ly</i>	7 <i>sz</i>
9 <i>lh/h</i>	5 <i>rv/r</i>	16 <i>f</i>	4 <i>g</i>	9 <i>ny</i>	6 <i>b</i>
8 <i>dt/t</i>	5 <i>rh/r</i>	16 <i>c</i>	4 <i>m</i>	7 <i>p</i>	5 <i>f</i>
8 <i>nt/t</i>	5 <i>sh/s</i>	15 <i>r</i>	3 <i>n</i>	6 <i>gy</i>	5 <i>j</i>
8 <i>nc/c</i>	4 <i>kv/k</i>	13 <i>m</i>	2 <i>gy</i>	5 <i>k</i>	4 <i>c</i>
7 <i>jsz/sz</i>	4 <i>ng/n</i>	12 <i>n</i>	1 <i>p</i>	4 <i>b</i>	3 <i>g</i>
6 <i>nd/d</i>	4 <i>nyh/ny</i>	12 <i>sz</i>	1 <i>f</i>	2 <i>h</i>	3 <i>ly</i>
6 <i>ns/s</i>	4 <i>sl/s</i>	10 <i>b</i>	1 <i>sz</i>	1 <i>v</i>	2 <i>d</i>
6 <i>jcs/cs</i>	4 <i>lj/l</i>	6 <i>ny</i>	<u>200</u>	<u>1 sz</u>	2 <i>gy</i>
6 <i>lk/k</i>	3 <i>stb.</i>	5 <i>gy</i>		414	2 <i>z</i>
6 <i>lm/m</i>		5 <i>j</i>			<u>1 cs</u>
5 <i>nk/k</i>		4 <i>z</i>			200
5 <i>lcs/cs</i>		3 <i>ty</i>			
4 <i>stb.</i>		2 <i>ly</i>			
		<u>414</u>			
		∅ <i>zs</i>	∅ <i>ty</i>	∅ <i>ty</i>	∅ <i>ty</i>
			<i>ny</i>	<i>f</i>	<i>v</i>
			<i>z</i>	<i>z</i>	
			<i>s</i>		
			<i>zs</i>	<i>zs</i>	<i>zs</i>
			<i>c</i>	<i>c</i>	<i>h</i>
			<i>cs</i>	<i>cs</i>	

VI. táblázat
A IV. és V. táblázat leggyakoribb mássalhangzóinak
százalékos megoszlása

kny. C ₁ /nyj. C ₁ C ₂		kny. C ₁ /nyj. C ₂ C ₁		kny. C ₁ C ₂ /nyj. C ₂		kny. C ₁ C ₂ /nyj. C ₁	
C ₁	C ₂	C ₁	C ₂	C ₁	C ₂	C ₁	C ₂
26,0% <i>n</i>	20,8% <i>t</i>	12,7% <i>k</i>	27,4% <i>n</i>	17,9% <i>n</i>	19,6% <i>t</i>	18,0% <i>r</i>	18,0% <i>t</i>
14,0% <i>r</i>	14,0% <i>r</i>	9,5% <i>t</i>	23,9% <i>j</i>	14,3% <i>j</i>	7,2% <i>p</i>	12,5% <i>s</i>	15,5% <i>h</i>
7,8% <i>p</i>	10,9% <i>h</i>	9,5% <i>cs</i>	15,8% <i>l</i>	14,0% <i>l</i>	7,2% <i>l</i>	11,5% <i>n</i>	14,0% <i>l</i>
7,3% <i>t</i>	10,4% <i>g</i>	8,4% <i>g</i>	13,3% <i>r</i>	13,5% <i>r</i>	6,5% <i>k</i>	11,0% <i>k</i>	14,0% <i>v</i>
6,3% <i>k</i>	9,4% <i>l</i>	7,7% <i>c</i>	3,5% <i>m</i>	11,4% <i>s</i>	5,6% <i>h</i>	8,0% <i>p</i>	10,5% <i>r</i>
6,3% <i>l</i>	7,3% <i>d</i>	6,0% <i>l</i>	2,8% <i>t</i>	5,1% <i>d</i>	5,6% <i>cs</i>	5,0% <i>m</i>	9,0% <i>j</i>
5,7% <i>sz</i>	6,8% <i>gy</i>	6,0% <i>sz</i>	2,5% <i>d</i>	4,8% <i>t</i>	5,3% <i>g</i>	5,0% <i>l</i>	4,0% <i>d</i>
4,7% <i>s, ny</i>	5,7% <i>j, v</i>	5,6% <i>d</i>	2,5% <i>s</i>	4,1% <i>m</i>	5,3% <i>s</i>	4,5% <i>t, ny</i>	2,5% <i>b, ly</i>

VII. táblázat
C/2C és 2C/C leggyakoribb szembenállásai
(400-as nagyságrendre átszámítva)

	C ₁ /C ₁ C ₂	C ₁ C ₂ /C ₁	C ₁ /C ₂ C ₁	C ₁ C ₂ /C ₂	Veres Péter
	2.2-szeres (kerekítve)	2-szeres	1.5-szeres (kerekítve)	1 : 1	
1.	44 <i>n/nt</i>	18 <i>nt/n</i>	27 <i>cs/ncs</i>	20 <i>sp/p</i>	<i>rt</i>
2.	42 <i>n/ng</i>	18 <i>rj/r</i>	26 <i>g/ng</i>	20 <i>jt/t</i>	<i>lt</i>
3.	26 <i>t/tr</i>	16 <i>rt/r</i>	18 <i>c/nc</i>	16 <i>rl/l</i>	<i>szt</i>
4.	20 <i>n/nd</i>	16 <i>pr/p</i>	18 <i>z/jz</i>	16 <i>st/t</i>	<i>nd</i>
5.	18 <i>ny/nyg</i>	16 <i>st/s</i>	17 <i>k/nk</i>	11 <i>ng/g</i>	<i>nk</i>
6.	18 <i>p/pr</i>	14 <i>kh/k</i>	17 <i>sz/ljsz</i>	10 <i>lt/t</i>	<i>nt</i>
7.	15 <i>k/kh</i>	12 <i>nd/n</i>	15 <i>d/ld</i>	10 <i>rs/s</i>	<i>st</i>
8.	13 <i>r/rj</i>	12 <i>rl/r</i>	14 <i>t/nt</i>	9 <i>mp/p</i>	<i>mb</i>
9.	13 <i>sz/szt</i>	10 <i>pl/p</i>	14 <i>k/ljk</i>	9 <i>ncs/cs</i>	<i>ln</i>
10.	13 <i>l/lt</i>	10 <i>nyv/ny</i>	12 <i>t/lt</i>	9 <i>rt/t</i>	<i>zd</i>
11.	11 <i>r/rh</i>	10 <i>rv/r</i>	12 <i>k/lk</i>	9 <i>lh/h</i>	<i>ld</i>
12.	9 <i>p/pl</i>	10 <i>rh/r</i>	11 <i>l/rl</i>	8 <i>dt/t</i>	<i>rg</i>
13.	9 <i>r/rt</i>	10 <i>sh/s</i>	11 <i>c/re</i>	8 <i>nt/t</i>	<i>tk</i>
14.	9 <i>r/rgy</i>	8 <i>kv/k</i>	11 <i>t/jt</i>	8 <i>nc/c</i>	<i>ng</i>
15.	9 <i>s/st</i>	8 <i>ng/n</i>	9 <i>n/ln</i>	7 <i>jsz/sz</i>	<i>kt</i>
16.	9 <i>sz/szl</i>	8 <i>nyh/ny</i>	8 <i>b/mb</i>	6 <i>stb.</i>	<i>rn</i>
17.	9 <i>c/cv</i>	8 <i>sl/s</i>	6 <i>b/ljb</i>		<i>kn</i>
18.	7 <i>stb.</i>	8 <i>lj/l</i>	6 <i>g/ljg</i>		<i>jt</i>
		6 <i>stb.</i>	5 <i>stb.</i>		

Függelékbe sorolt és hasonló megokolással függelékbe sorolható szembenállások

Függelékbe sorolt szembenállások		Változás C/C _f	Függelékbe sorolható szembenállások	
2C/3C	3C/2C 4C/3C 4C/2C		C ₁ C ₂ /C ₃	C ₁ /C ₂ C ₃
<i>tl/ndl</i>	<i>sztb/szp</i> <i>ntl/nd</i>	<i>b/p</i> <i>t/d</i>	<i>bh/p</i> <i>tn/d, tr/d, rt/d, st/d,</i> <i>lt/d</i>	<i>b/pl</i> <i>t/jd</i>
<i>dl/ngl</i>	<i>ntl/nty, rst/sty</i> <i>gpr/tr</i> <i>ngl/ngy</i>	<i>t/ty</i> <i>d/g</i> <i>g/t</i> <i>g/gy</i>	<i>tl/ty, nt/ty, jt/ty, lt/ty</i> <i>dr/g</i> <i>ng/gy</i>	<i>t/typ, t/tyh</i> <i>g/nt</i> <i>g/nygy</i>
<i>mp/nfp,</i> <i>mf/ntf</i>	<i>mfl/nf</i> <i>jnp/mp, ncb/mb,</i> <i>ndf/mf, nfl/mf,</i> <i>ngl/ml</i> <i>jnkr/mkr</i>	<i>m/n</i> <i>n/m</i>	<i>nt/m, nd/m, ng/m, nv/m</i>	<i>m/ng, m/rn</i>
<i>szn/sztny</i>	<i>nyvt/nt,rsny/szn</i>	<i>n/ny</i> <i>ny/n</i>	<i>nt/ny, nd/ny, nty/ny,</i> <i>ngy/ny, ng/ny, nh/ny,</i> <i>dn/ny, gyn/ny, gn/ny,</i> <i>jn/ny, lyn/ny, ln/ny</i> <i>nyh/n</i>	<i>n/nyt</i> <i>ny/nt, ny/nd, ny/nk,</i> <i>ny/ng, ny/nc,</i> <i>ny/ndzs</i>
	<i>stv/sf</i> <i>kszt/st, sztk/sk</i> <i>rsny/szn, stv/szv</i> <i>stv/zsv</i>	<i>v/f</i> <i>sz/s</i> <i>s/sz</i> <i>s/zs</i>	<i>tv/f</i> <i>szl/s, ksz/s</i> <i>sv/sz</i> <i>sr/zs, rs/zs</i>	<i>sz/st</i>
	<i>mfl/fty</i>	<i>l/ly</i>	<i>lgy/ly, rl/ly</i>	
<i>esm/rcm</i>	<i>nck/esk, nkc/ncs</i>	<i>c/cs</i> <i>cs/c</i>	<i>nc/cs</i> <i>lcs/c</i>	
<i>rf/ltf</i>	<i>pszl/fl</i> <i>nskr/nsl, nskr/sl</i> <i>nszk/ck, nszk/nc,</i> <i>nszt/nc, rpsz/rc,</i> <i>vszk/ck</i>	<i>C/C_v</i> <i>p/f</i> <i>r/l</i> <i>sz/c</i>	<i>pr/f</i> <i>rt/l, rv/l, tr/l, gr/l, rj/l</i> <i>szv/c, jsz/c</i>	<i>sz/jc, sz/nc, sz/lc</i>
<i>esm/rsm</i>		<i>cs/s</i>	<i>ncs/s, lcs/s</i>	<i>cs/st, cs/sl, es/lc</i>

¹A VIII. tábl.- lásd a 202—203.lapon.

VIII. táblázat
Hangmódosulás nélküli szembenállások 1 és 2 mássalhangzó között

kny.C ₁ /nyj.C ₁ C ₂	kny.C ₁ /nyj.C ₂ C ₁	C+C	kny.C ₁ C ₂ /nyj.C ₁	kny.C ₁ C ₂ /nyj.C ₂
2 <i>pty, gd</i>	3 <i>tk, kgy</i>	z+z	3 <i>kt, pt, gyb</i>	{ 8 <i>dt, 4 tk, 4 tg,</i> 3 <i>gt, pt, pty, pk,</i> <i>gyp, gyk, kb, kt, gd</i>
—	<i>dn</i>	z+o	—	3 <i>dn, gym, gyn,</i> <i>km, gm, gn</i>
12 <i>tr, 8 pr, 3 br, kr</i>	3 <i>tr, 2 pr, 2 gr</i>	z+p	8 <i>pr, 3 tr, 2 kr, br,</i> <i>gr</i>	3 <i>tr, 2 dr, pr, gr</i>
7 <i>kh, pj, tv, th, dv</i> <i>kj, gs</i>	3 <i>dv, 2 tv, 2 ksz,</i> <i>gz, kh</i>	z+r	7 <i>kh, 4 kv, 3 th,</i> 2 <i>tv, pf, pj, bv, dv,</i> <i>gj</i>	{ 3 <i>tv, 3 th, 2 pf,</i> 2 <i>bf, 2 tj, 2 dv,</i> 2 <i>dh, 2 gf, 2 kv,</i> <i>pv, bs, tsz, gyv, gv,</i> <i>gh</i>
4 <i>pl, 3 bl, dl, kl, gl,</i> 2 <i>kly</i>	2 <i>dl, 3 gly, bl, kl</i>	z+l	5 <i>pl, 3 kl, 3 kly,</i> 2 <i>bl, 2 bly, tl, dl,</i> <i>gyl, gl</i>	4 <i>dl, 4 gl, bly</i>
—	<i>dc</i>	z+a	—	<i>gcs, gyces</i>
20 <i>nt, 19 ng, 9 nd</i> 8 <i>nygy, 2 nk, 2 mb,</i> <i>mp</i>	17 <i>ng, 11 nk, 9 nt,</i> 5 <i>mb, 3 nd, 2 mp,</i> 2 <i>nyty, nygy</i>	o+z	9 <i>nt, 6 nd, 4 ng,</i> 3 <i>mb, mp, nb</i>	{ 11 <i>ng, 9 mp, 8 nt,</i> 6 <i>nd, 5 nk, 4 mb,</i> 2 <i>nyt, nb, nty,</i> <i>ngy, nyg</i>
—	—	o+o	? <i>mn</i>	<i>mn, nm, nym</i>
—	—	o+p	—	<i>nr, nyr</i>
<i>mh, nyh</i>	3 <i>nsz, 2 nv, 2 nh,</i> <i>mf, mv</i>	o+r	5 <i>nyv, 4 nyh, 2 mj,</i> <i>mv, mh, nv, nsz, nj</i>	{ 6 <i>ns, 3 nv, 3 nz,</i> 2 <i>mf, 2 nf, 2 nsz,</i> 2 <i>nh, mj, nj, nly,</i> <i>nysz, nyh</i>
—	<i>ml, nyl</i>	o+l	<i>ml</i>	2 <i>nl, 2 nyl</i>
—	18 <i>ncs, 12 nc, ndz,</i> <i>nycs</i>	o+a	—	9 <i>ncs, 8 nc</i>
4 <i>rt, 4 rgy, rd</i>	3 <i>rk, 2 rty, rt, rd,</i> <i>rgy, rg</i>	p+z	8 <i>rt, rd</i>	{ 9 <i>rt, 2 rgy, 2 rg,</i> <i>rb, rd, rty, rk</i>
3 <i>rny, rm</i>	3 <i>rny, 2 rm, rn</i>	p+o	2 <i>rn</i>	2 <i>rn, rny</i>
6 <i>rj, 5 rh, 3 rv</i>	3 <i>rs, 2 rzs, rf, rh</i>	p+r	9 <i>rj, 5 rv, 5 rh</i>	10 <i>rs, 2 rf, rsz, rj,</i> <i>rh</i>
—	7 <i>rl</i>	p+l	6 <i>rl</i>	16 <i>rl</i>
—	7 <i>rc, 2 rcs</i>	p+a	—	4 <i>rc, rcs</i>

kny.C ₁ /nyj.C ₁ C ₂	kny.C ₁ /nyj.C ₂ C ₁	C+C	kny.C ₁ C ₂ /nyj.C ₁	kny.C ₁ C ₂ /nyj.C ₂
6 szt, 4 st, 2 zd, szk, sd, zsgy, jk, jg	9 jk, 7 jt, 4 jb, 4 jg, 3 sp, 2 st, 2 jd, vk, szk	r+z	8 st, 3 szt, sk, jd, jgy	{ 20 sp, 20 jt, 16 st, 5 jd, 3 sk, 3 jk, 2 jb, szp, jg, ht
jn	3 jn, sm, jm, hn	r+o	3 sm, jm	{ 3 jny, 2 sn, vny, sm, sny, jm, jn
2 fr, zr	2 jr	r+p	3 fr, 2 sr, zr	2 jr
vj, sv, sh	12 jz, 11 jsz, 2 js, 2 jh, jf, jv	r+r	5 sh, 3 szh, 2 sv, szv, zh, jv	7 jsz, 3 sv, 2 jh, jf, jz, js
4 szl, 2 sl, fl	3 jl, vl	r+l	4 sl, 2 fl, jl	sl, jl, hl
—	3 jes, jc, scs	r+a	—	6 jes, 2 jc
6 lt	10 ld, 8 lt, 8 lk, 2 lgy, 2 lg, lp lyp	l+z	2 lt, 2 lyt, lgy	{ 10 lt, 6 lk, 3 ld, 2 lgy, 2 lg, lp, 3 lyk, 2 lyt, lyg
—	6 ln, lm	l+o	—	6 lm, ln
—	—	l+p	—	4 lr
3 lh, 2 lj, lv, 2 lyh	2 lv, lf, lsz	l+r	4 lj, 2 lh, lv, lyv	{ 9 lh, 4 ls, 2 lf, lv, lyf, 2 lyv, 2 lyh
—	2 lcs, lc	l+a	—	5 lcs, 2 lc
—	—	a+z	2 ck, csk	—
—	—	a+o	—	—
—	—	a+p	—	—
4 cv	—	a+r	2 cv	—
cl	—	a+l	—	—
192	285	összeg	200	414

X. táblázat
Megváltoztatott képletek

A könyvben		a következőkben
„kny. $C_1/nyj. C_2C_3$ (\leftrightarrow kny. $C_1/nyj. C_1C_2$)”	(100–106)	$C_1/C_{1f}C_2$
ennek függelékei	(106–108)	$C_1/C_{1v}C_2$
„kny. $C_1/nyj. C_2C_3$ (\leftrightarrow kny. $C_1/nyj. C_2C_1$)”	(109–116)	C_1/C_2C_{1f}
ennek függelékei	(116–119)	C_1/C_2C_{1v}
„kny. $C_1C_2/nyj. C_3$ (\leftrightarrow kny. $C_1C_2/nyj. C_1$)”	(259–268)	C_1C_2/C_{1f}
ennek függelékei	(268–272)	C_1C_2/C_{1v}
„kny. $C_1C_2/nyj. C_3$ (\leftrightarrow kny. $C_1C_2/nyj. C_2$)”	(274–290)	C_1C_2/C_{2f}
ennek függelékei	(290–293)	C_1C_2/C_{2v}
„kny. $C_1/nyj. C_2C_3$ ($\leftrightarrow\emptyset$)”	(120–127)	C_1/C_2C_3
„kny. $C_1C_2/nyj. C_3$ ($\leftrightarrow\emptyset$)”	(295–298)	C_1C_2/C_3

XI. táblázat
C/2C, 2C/C kategóriájú szembenállások
(mássalhangzó-fajtán belüli módosulásokkal)

$C_1/C_{1f}C_2$	C_1C_2/C_{1f}	kny., nyj. C_1+C_2		C_1C_2/C_{2f}	C_1/C_2C_{1f}
? t/typ	? kt/g	z_f+z	$z+z_f$		
	? tn/d	z_f+o	$o+z_f$	2 nk/g, nt/ty 2 ng/k, ng/gy	d/nt, d/nygy 7 k/ng, ty/nt g/nt, g/nygy
p/br k/gr	tr/d dr/g, gr/k	z_f+p	$p+z_f$	rt/d, rt/k rt/g	
2 ty/kj, t/tyh k/th	bh/p kv/b	z_f+r	$r+z_f$	st/d, jd/gy 2 jt/ty, jg/k	t/jd d/st
b/pl	pl/b, tl/ty 2 kl/g, gl/k gly/k	z_f+l	$l+z_f$	2 lt/d, lty/t 6 lt/ty, lgy/d ld/t, lk/g 3 ld/gy, lg/k	d/lt
5 m/ng, 2 n/nyt 5 ny/nt, 5 ny/nd 4 ny/ng, ny/nk	2 nt/m, nd/m 3 nt/ny, nd/ny nty/ny, ngy/ny 2 ng/m, 4 ng/ny	o_f+z	$z+o_f$	5 dn/ny gyn/ny gn/ny	
	ny/m, nh/ny nyh/n	o_f+r	$r+o_f$	2 jn/ny	
		o_f+p	$p+o_f$? m/rn
		o_f+l	$l+o_f$	2 ln/ny, lyn/ny	
ny/nc, ny/ndzs		o_f+a	$a+o_f$		
sz/st	szt/z	r_f+z	$z+r_f$	tv/f, ksz/s, gz/s	f/kh
	sr/zs	r_f+p	$p+r_f$	rs/lj, rs/zs	
	sv/sz	r_f+r	$r+r_f$	jz/sz	z/jsz, zs/ljz
	szl/s	r_f+l	$l+r_f$	lv/lj	v/lj
	lgy/ly	l_f+z	$z+l_f$		2 ly/gl
		l_f+p	$p+l_f$	rl/ly	2 ly/rl
		a_f+o	$o+a_f$	nc/cs	
		a_f+l	$l+a_f$	lcs/c	
33	36	összesen		52	24

XII. táblázat
C/2C és 2C/C kategóriájú szembenállások
a képzés módját megváltoztató mássalhangzókkal

$C_1/C_{1v}C_2$	C_1C_2/C_{1v}	kny. vagy nyj.		C_1C_2/C_{2v}	C_1/C_2C_{1v}
		C_1+C_2	C_1+C_2		
	<i>2 pr/f</i>	z_r+p			
	<i>2 rt/j</i> <i>rt/l</i>	p_r+z p_1+z	$z+p_1$	<i>tr/l</i> <i>gr/l</i>	
	<i>rv/l</i> <i>rj/l</i>	p_1+r			
	<i>st/cs</i>	r_a+z	$o+r_a$ $p+r_a$ $r+r_a$	<i>? rs/cs</i> <i>3 jsz/e</i> <i>jsz/cs</i>	<i>4 sz/nc</i>
	<i>szv/c</i>	r_a+r	$l+r_a$		<i>sz/jc</i> <i>zs/jc</i> <i>sz/lc</i>
<i>c/szk</i> <i>2 cs/st</i>		a_r+z	$o+a_z$		<i>c/nt</i>
<i>? cs/sl</i>		a_r+l	$o+a_r$ $l+a_r$	<i>ncs/s</i> <i>lcs/sz</i> <i>lcs/s</i>	<i>cs/ls</i>
4	9	összesen		10	9

XIII. táblázat
C/2C és 2C/C szembenállásnak mássallhangzó-kapcsolódásai

A		C ₂		C ₁		C ₂		C ₁		B						
C ₂	C ₁	z	o	p	r	l	a	ny.	nyj.	nyj.	többlet					
ny. többlet																
z	3	—	24	13	12	—	—	52	z	4	1	7	9	7	1	29
o	l	—	2	4	l	—	—	8	o	50	—	l	l	2	32	3
p	22	—	—	2	—	2	—	63	p	12(+1)	—	9	9	2	(4)	93
r	9	4	—	14	—	—	—	24	r	9	6	7	7	9	9	12(+5)
l	17	1	3	3	7	—	—	27	l	?l	—	2	2	2	3	38
a	l(+3)	—	—	8	(l)	—	—	31	a	33	6	2	29	4	5	3
ny. többlet																
z	6	—	—	—	—	—	—	14	z	2	7	—	2	—	(2)	4(+2)
o	—	—	—	4	—	—	—	14	o	32	7	—	4	3	3	46
p	—	—	—	4	1	—	—	5	p	l	—	—	l(+1)	(l)	(l)	2(+2)
r	—	—	—	4	1	—	—	5	r	—	—	—	—	—	—	0
l	96	5	27	44	20	0	—	192 C	l	128	20	9	58	20	50	285 C
a	24(+3)	2	4	l(+1)	2	—	—	33(+4)	a	15(+1)	l	4(+1)	4	4	(7)	24(+9)
ny. többlet																
z	5	—	15	21	19	—	—	60	z	27	8	7	26	9	2	79
o	?l	?l	3(+2)	2	6	—	—	13(+2)	o	49	3	2	3	5	17	l0(+2)
p	24	?l	—	16	1	—	—	42	p	6	3	—	24	5	l(+1)	100
r	15	3	—	3	6	—	—	18	r	17	3	—	15	16	5	7(+1)
l	9	2	—	19	6	—	—	36	l	3	10	2	2(+1)	l	6(+1)	56
a	(3)	—	—	(2)	7	—	—	(5)	a	72	10	2	15	3	8	110
ny. többlet																
z	14	4	6	13	7	—	—	44	z	5	2	—	l(+4)	—	7	8(+4)
o	l(+1)	—	—	l(+1)	l	—	—	4(+2)	o	30	7	4	21	—	l(+2)	69
p	5	—	—	8	—	—	—	13	p	16	3	—	l	—	—	21(+2)
r	l	—	—	—	—	—	—	l	r	—	—	—	—	—	—	0
l	3	—	—	2	—	—	—	5	l	—	—	—	—	—	—	0
a	60	7	21	79	33	0	—	200 C	a	195	31	15	101	33	39	414 C
ny. többlet																
z	18(+4)	?l	4(+2)	6(+3)	7	—	—	36(+9)	z	30	12	(2)	7(+5)	l	2(+3)	52(+10)

XIV. táblázat

A mássalhangzófajták kapcsolódásainak gyakorisági sorrendje a C/2C és a 2C/C kategóriában és Veres Péter nyelvezetében

	C_1/C_1C_2	C_1/C_2C_1	C_1C_2/C_1	C_1C_2/C_2	Veres P
1.	o+z (61+22)	o+z (50+13)	o+z (24+15)	r+z (72+5)	o+z
2.	z+p (24+2)	r+z (33+2)	z+r (21+2)	o+z (49+6)	r+z
3.	r+z (17+4)	o+a (32+4)	z+l (19+6)	l+z (30+16)	l+z
4.	p+r (14)	l+z (32+1)	p+r (19+2)	z+z (27)	p+z
5.	z+r (13+4)	r+r (29+2)	o+r (16+3)	z+r (26+3)	z+r
6.	z+l (12+1)	z+r (9+1)	z+p (15+5)	o+r (24)	z+z
7.	p+z (9)	p+z (9)	r+z (14+2)	l+r (21+1)	z+o
8.	l+r (8)	p+a (9)	r+r (13+2)	p+z (17+3)	l+o
9.	r+l (7+1)	o+r (9)	p+z (9+3)	o+a (17+2)	z+p

XV. táblázat

A mássalhangzó-fajták kapcsolódásainak gyakorisági sorrendje az 1 és 2 hang közötti szembenállásokban a megvalósulási lehetőségekhez viszonyítva

C_1/C_1C_2	C_1/C_2C_1	C_1C_2/C_1	C_1C_2/C_2
	p+l (7+2):1=9	p+l 6:1=6	p+l (16+1):=17
	l+z (32+1):8=4 $\frac{1}{8}$		l+z (30+16):8=5 $\frac{3}{4}$
o+z (61+22):24=3 $\frac{11}{24}$			l+p (4):1=4
z+p (24+2):8=3 $\frac{1}{4}$		z+l (19+6):8=3 $\frac{1}{8}$	l+o (7+3):3=3 $\frac{1}{3}$
	o+a (32+4):12=3		
	o+z (50+13):24=2 $\frac{5}{8}$	p+r (19+2):8=2 $\frac{5}{8}$	l+r (21+1):8=2 $\frac{3}{4}$
		z+p (15+5):8=2 $\frac{1}{2}$	p+z (17+3):8=2 $\frac{1}{2}$
	l+o (7):3=2 $\frac{1}{3}$		l+a (7+3):4=2 $\frac{1}{2}$
	p+o (6+1):3=2 $\frac{1}{3}$		
	p+a 9:4=2 $\frac{1}{4}$		o+z (49+6):24=2 $\frac{7}{24}$
p+r 14:8=1 $\frac{3}{4}$			p+r (15+3):8=2 $\frac{1}{4}$
			o+l 5:3=1 $\frac{2}{3}$
z+l(12+1):8=1 $\frac{5}{8}$		o+z(24+15):24=1 $\frac{5}{8}$	
		p+z (9+3):8=1 $\frac{1}{2}$	o+a (17+2):12=1 $\frac{7}{12}$
p+o 4:3=1 $\frac{1}{3}$			p+a 5:4=1 $\frac{1}{4}$
	p+z 9:8=1 $\frac{1}{8}$		r+z (72+5):64=1 $\frac{13}{64}$
p+z 9:8=1 $\frac{1}{8}$	z+l (7+2):8=1 $\frac{1}{8}$		z+l 9:8=1 $\frac{1}{8}$
r+l (7+1):8=1	l+a (3+1):4=1	r+l (7+1):8=1	z+p (7+2):8=1 $\frac{1}{8}$
			o+r 24:24=1
			p+o 3:3=1

XVI. táblázat

A C/2C és a 2C/C kategória mássalhangzó-fajtái kapcsolódásának gyakorisági sorrendje 400-as nagyságrendben megadva

	C_1/C_1C_2 (2,1 : 1)	C_1/C_2C_1 (1,5 : 1)	C_1C_2/C_1 (2 : 1)	C_1C_2/C_2 (1 : 1)	Veres Péter
1.	o+z (128+46)	o+z (75+20)	o+z (48+30)	r+z (72+5)	o+z (75)
2.	z+p (50+4)	r+z (50+3)	z+r (42+8)	o+z (49+6)	r+z (59)
3.	r+z (36+8)	o+a (48+6)	z+l (38+12)	l+z (30+16)	l+z (54)
4.	p+r (29)	l+z (48+2)	p+r (38+4)	z+z (27)	p+z (51)
5.	z+r (27+8)	r+r (44+3)	o+r (32+6)	z+r (26+3)	z+r (29)
6.	z+l (25+2)	z+r (14+2)	z+p (30+6)	o+r (24)	z+z (24)

XVII. táblázat

C/2C és 2C/C szembenállásainak gyakorisági sorrendje a lehetőségek számához viszonyítva 480-as nagyságrendben

	C_1/C_1C_2 (192+37) · 2,1=481 2,1 : 1	C_1/C_2C_1 (285+33) · 1,5=477 1,5 : 1	C_1C_2/C_1 (200+45) · 2=490 2 : 1	C_1C_2/C_2 414+62=476 1 : 1
		p+l 13,5	p+l 12,00	p+l 17,00
o+z 7,3 z+p 6,8			z+l 6,25	
		l+z 6,2		l+z 5,75
		o+a 4,5	p+r 5,25 z+p 5,00	
p+r 3,7		o+z 3,9		l+p 4,00
		l+o 3,5 p+o 3,5 p+a 3,4		
z+l 2,9 p+o 2,8			o+z 3,25 p+z 3,00	l+o 3,30
				l+r 2,75 p+z 2,50 l+a 2,50 o+z 2,30 p+r 2,25
p+z 2,4				
r+l 2,1			r+l 2,00	

XVIII. táblázat
A kny. 2C/nyj. 3C kategória*

x-szer nyj. többlethang az			nyj. msh-fajták kapcsolódása	nyj. msh-fajták kapcsolódása a függelékben	x-szer nyj. többlethang az		
1.	2.	3.			1.	2.	3.
4	3	—	z+z+p				
2	—	—	z+r+z				
?1	—	—	z+r+p				
—	—	?1	z+r+r				
1	—	—	z+r+a				
—	6	—	o+z+z	o_f+z+z	—	2	—
1	—	1	o+z+p				
1	6	—	o+z+r	o_f+z+r	—	2	—
				$o+z_f+r$	1	—	—
4	1	7	o+z+l	$o+z_f+l$	2	—	—
				o_f+z+l	—	1	—
1	—	—	o+r+z				
2	—	—	o+r+l				
1	—	2	o+a+z				
—	—	3	o+a+r				
1	—	—	p+z+p				
—	3	4	p+z+r	p_1+z+r	—	1	—
				$p+z+a_r$	—	1	—
2	—	—	p+r+z				
1	—	—	p+r+o	$p+r_f+o$	1	—	—
—	1	—	p+r+r				
—	—	1	p+r+l				
2	—	—	p+a+z				
1	—	—	p+a+o	$p+a_f+o$	1	—	—
				$p+a_f+o$	1	—	—
—	—	?1	p+a+r				
—	2	—	r+z+o	$r+z+o_f$	—	1	—
2	3	2	r+z+p				
—	—	2	r+z+r				
1	1	1	r+z+l				
7	—	—	r+r+z				
3	—	—	r+r+o				
1	—	—	r+r+l				
—	—	?1	r+l+z				
1	—	—	r+a+z				
—	—	1	l+z+p				
1	—	—	l+r+z				
1	—	—	l+a+z				
1	—	—	l+a+o				
43	26	27	a példák számának összege		6	8	—

* A csak 1-1 példával képviselt $C_1C_2/C_1C_3C_4$ és $C_1C_2/C_3C_4C_2$ csoport nincs belefoglalva a táblázatba, 1.4.2.

XIX. táblázat
A kny. 3C/nyj. 2C kategória

x-szer nyj. hiányhang a			a kny. msh-fajták kapcsolódása	kny. msh-fajták kapcsolódása a függelékben	x-szer nyj. hiányhang a		
C ₁	C ₂	C ₃			C ₁	C ₂	C ₃
1	—	—	Z+Z+O				
—	1	1	Z+Z+p	Z+Z _f +p	1	—	—
3	1	—	Z+r+z	Z+r _f +z	1	—	—
1	1	—	Z+r+o				
—	2	—	Z+r+r				
—	—	1	Z+r+l	Z _r +r+l	—	1	—
1	19	—	O+Z+Z	O _f +z+o	—	2	—
—	1	—	O+Z+O				
2	3	2	O+Z+p	O _f +z+r	—	1	—
?1	8	1	O+Z+r	O+z _f +l	—	—	3
7	4	6	O+Z+l	O _f +z+l	—	1	—
—	2	—	O+Z+a	O+z+a _f	—	?1	—
6	2	1	O+r+z	O+r _a +z	1	—	4
—	—	—		O _f +r+z	—	1	—
1	—	2	O+r+l	O+r+l _f	1	—	—
—	—	—		O _f +r+l	—	—	2
1	1	—	O+a+z	O+a _f +z	1	—	—
—	—	—		O _f +a+z	—	1	—
—	3	—	p+z+z				
—	2	—	p+z+o				
—	1	—	p+z+p				
—	3	—	p+z+r				
2	—	1	p+z+l				
—	2	—	p+z+a				
3	1	1	p+r+z	p+r+z _f	1	—	—
1	1	—	p+r+o	p+r _f +o _f	1	—	—
—	—	1	p+r+p				
1	1	—	p+r+r				
1	—	1	p+r+l				
—	1	—	p+a+r				
—	17	—	r+z+z	r+z+z _f	—	1	—
—	6	—	r+z+o	r _f +z+z	—	1	—
16	12	5	r+z+p	r+z _f +p	2	—	—
—	15	1	r+z+r	r+z+r _f	—	1	—
—	3	—	r+z+l	r _f +z+r	—	2	—
—	—	—		r+o _f +z	1	—	—
1	—	—	r+o+r	r+r _a +z	1	—	—
2	—	1	r+r+z				
1	—	—	r+r+l				
2	4	—	l+z+z				
—	1	—	l+z+o				
—	2	—	l+z+r				
—	1	—	l+z+l				
1	—	—	l+r+o				
—	1	—	l+r+a				
—	1	—	a+z+z				
—	2	—	a+z+r				
55	125	25	a példák számának összege		11	13	9

XX. táblázat
A 3C/2C és a 2C/3C kategória egybevetése függelékeik nélkül

3C/2C nyj. hiányhang az			kny. illetve nyj. msh- fajták kapcsolódása	2C/3C duplájában nyj. többlettag az		
1.	2.	3.		1.	2.	3.
1	—	—	z+z+o	—	—	—
—	1	1	z+z+p	8	6	—
3	1	—	z+r+z	4	—	—
1	1	—	z+r+o	—	—	—
—	—	—	z+r+p	?2	—	—
—	2	—	z+r+r	—	—	?2
—	—	1	z+r+l	—	—	—
—	—	—	z+r+a	2	—	—
1	19	—	o+z+z	—	12	—
—	1	—	o+z+o	—	—	—
2	3	2	o+z+p	2	—	2
?1	8	1	o+z+r	2	12	—
7	4	6	o+z+l	8	2	14
—	2	—	o+z+a	—	—	—
6	2	1	o+r+z	2	—	—
1	—	2	o+r+l	4	—	—
1	1	—	o+a+z	—	—	4
—	—	—	o+a+r	2	—	6
—	3	—	p+z+z	—	—	—
—	2	—	p+z+o	—	—	—
—	1	—	p+z+p	2	—	—
—	3	—	p+z+r	—	6	8
2	—	1	p+z+l	—	—	—
—	2	—	p+z+a	—	—	—
3	1	1	p+r+z	4	—	—
1	1	—	p+r+o	2	—	—
—	—	1	p+r+p	—	—	—
1	1	—	p+r+r	—	2	—
1	—	1	p+r+l	—	—	2
—	—	—	p+a+z	4	—	—
—	—	—	p+a+o	2	—	—
—	1	—	p+a+r	—	—	?2
—	17	—	r+z+z	—	—	—
—	6	—	r+z+o	—	4	—
16	12	5	r+z+p	4	6	4
—	15	1	r+z+r	—	—	4
—	3	—	r+z+l	2	2	2
1	—	—	r+o+r	—	—	—
2	—	1	r+r+z	14	—	—
—	—	—	r+r+o	6	—	—
1	—	—	r+r+l	2	—	—
—	—	—	r+l+z	—	—	?2
—	—	—	r+a+z	2	—	—
2	4	—	l+z+z	—	—	—
—	1	—	l+z+o	—	—	—
—	—	—	l+z+p	—	—	2
—	2	—	l+z+r	—	—	—
—	1	—	l+z+l	—	—	—
—	—	—	l+r+z	2	—	—
1	—	—	l+r+o	—	—	—
—	1	—	l+r+a	—	—	—
—	—	—	l+a+z	2	—	—
—	—	—	l+a+o	2	—	—
—	1	—	a+z+z	—	—	—
—	2	—	a+z+r	—	—	—

(A nyelvjárási többlet ill. hiány van kurzívan szedve)

kny. C ₁ C ₂ C ₃ /nyj. C ₂ C ₃	kny. C ₁ C ₂ C ₃ /nyj. C ₁ C ₃	kny. C ₁ C ₂ C ₃ /nyj. C ₁ C ₂
ktn kst, kszp, kszt pfn	ptr kszt pfn kjf, gszf	gypr pszl
ngt 2 ntr ? nth 3 mpl, 2 ndl, ntl, ngl 2 nsp, 2 nst, nszt, nzb nfl nck	7 nfg, 4 nkt, 2 mbg, nrk, ndb, ndk, nrb, ngp, ngb, ntn ntr, npr, ndr 2 mbf, 2 ngv, mbj, ntj, adf, ngsz 2 mpl, mbl, nrl nkc, ngcs nszk, nysk nck	mbr, ntr nk 3 ngl, mpl, ntl, ndl nszt nfl, nfl
2 rtl 2 rsp, rst rsny rsh rsl	rbt, rrb, rgk rtm, rgyn rdr rff, rth, rks rtcs, rkc rsp rjn rjh rcsf	rb/ rst rsr rs/
10 str, 3 spr, szpr, sztr, skr jnz jszt jzl	5 sztg, 4 sztk, 2 szrp, sztb, stk, sdk, jtp, jtg, jgk 2 sztm, sztn, sztny, stm, stn 8 sztr, 4 str 3 sztv, 3 sth, 2 sztf, 2 sztsz, 2 jth, stf, stv, stsz 2 sztl, jdl	2 str, spr, skr, sztr jkv jszt
2 ltk lyst lzn	4 lrk ldm lpf, ltf ltl lvcs	
	ckp 2 ckf	
55 példa	125 példa	25 példa

XXIII. táblázat
A kny. 3C/nyj. C kategória példaanyaga

Csoport	Háromelemű kapcsolódás	Szembenállás	Kny. szó
$C_1C_2C_3/C_1$	r+z+o r+z+r	?stm/s sth/s	most meg füstház
$C_1C_2C_3/C_2$	o+z+l r+z+p r+z+p	mpl/p spr/p str/t	krumpli spriccelődött strimfli
$C_1C_2C_3/C_3$	o+z+z o+z+o o+z+o o+z+p o+z+r o+z+r o+z+l o+l+z p+r+r r+z+l l+z+r	?ngk/k ndny/ny ngny/ny ndr/r nth/h ndh/h ntl/l nlk/k rjh/h jdl/l lgyf/f	katángkóró mindnyának hétsingnyi kindrusz mintha mondhatta pántlika ajánlkozik férjhez vájdling tölgyfa

XXIV. táblázat
Szembenállások négy mássalhangzó kapcsolódásával

kategória	szembenállás (nyj. többlet)	kny. vagy nyj. négyelemű kapcsolódás	szembenállás (nyj. hiány)	kny. szó
2C/4C	<i>dl/jndl</i>	r+o+z+l		rédli
	<i>szt/jsztr</i>	r+r+z+p		gulászta
kny. 3C/nyj. 4C	<i>str/jstr</i>	r+r+z+p		flaström
	<i>mfl/mpfl</i>	o+z+r+l		stamfli
	<i>sztm/szktm</i>	r+z+z+o		asztma
	<i>lyst/jnst</i>	r+o+r+z		mihelyest
	<i>ltr/lstr</i> <i>lsr/lstr</i>	l+r+z+p l+r+z+p		feltrájból felsrófol
kny. 4C/nyj. 3C		z+r+z+p o+r+z+p o+r+z+p	<i>ksztr/sztr</i> <i>nstr/str</i> <i>nskr/skr</i>	extra [ksztr] instrumentum konksribál
		r+o+z+p r+o+r+l r+o+a+z r+o+a+r	<i>jnkr/nkr</i> <i>jnsl/nsl</i> <i>jneck/nck</i> <i>jncv/ncv</i>	sájnkrajcár ájnslág ájnckesej ájnkváj
		z+r _f +z+l _p r+o _f +z+p	<i>kszpl/spr</i> <i>jnkr/mkr</i>	explikál [kszpl] sájnkrajcár
		r+o+r+l l+r+z+p	<i>jnsl/jsl</i> <i>lspr/lpr</i>	ájnslág oldalsprajc felsprajcol felspriccol
		p+z+r _a +z z+r+z+p o+r+z+p _l	<i>rpszk/rck</i> <i>ksztr/kszr</i> <i>nskr/nsl</i>	korpszkommandáns extra [ksztr] konksribál
		4C/2C		z+r+z+r r+o+r+l o+r+z+p _l

XXV. táblázat
A kny. x/nyj. x+1 szembenállások nyj. első két eleme

C_1+ \ C_2		zárh.	rész.	affr.	lat.	pergő	orrh.	ΣC_1
orrhang	C/2C	152	11	38	2	—	—	249
	2C/3C	36	3	6	—	—	—	
	3C/4C	1	—	—	—	—	—	
		189	14	44	2	—	—	
részhang	C/2C	58	38	7	12	5	7	160
	2C/3C	15	11	1	?1	—	—	
	2C/4C	—	1	—	—	—	1	
	3C/4C	1	1	—	—	—	1	
	74	51	8	13	5	9		
zárhang	C/2C	8	34	1	22	34	1	112
	2C/3C	7	5	—	—	—	—	
	15	39	1	22	34	1		
pergő	C/2C	18	21	9	9	—	11	91
	2C/3C	10	7	6	—	—	—	
	28	28	15	9	—	11		
laterális	C/2C	39	14	4	—	—	7	71
	2C/3C	2	1	2	—	—	—	
	3C/4C	—	2	—	—	—	—	
	41	17	6	—	—	7		
affrikáta	C/3C	—	4	—	1	—	—	5
	2C/3C	—	—	—	—	—	—	
	—	4	—	1	—	—		
ΣC_2		347	153	74	47	39	28	688

XXVI. táblázat

A nyj. x+1 kapcsolatok leggyakoribb első két mássalhangzófajtája

C ₁ C ₂		Előfordulás gyakorisága			
		x+1-ben	C/2C-ben	Lőrinczy Éva szerint	
1.	o+z	189	152	1.	120
2.	r+z	74	58	6.	18
3.	r+r	51	38	3.	34
4.	o+a	44	38	2.	35
5.	l+z	41	39	4.	29
6.	z+r	39	34	10.	5
7.	z+p	34	34	5.	20
8.	p+r	28	21	8—9.	7
9.	p+z	28	18	7.	9
10.	z+l	22	22	—	—
11.	l+r	17	14	14—17.	1
12.	p+a	15	9	8—9.	7
13.	o+r	15	8	11—12.	3
14.	z+z	14	11	11—12.	3
15.	r+l	13	12	14—17.	1
16.	p+o	11	11	—	—
17.	p+l	9	9	—	—
18.	r+o	9	7	14—17.	1
19.	r+a	8	7	13.	2
20.	l+o	7	7	—	—
21.	l+a	6	4	14—17.	1

XXVII. táblázat

A kny. kételemű mássalhangzós kapcsolódások különböző nyj. szembenállásai

A szembenállás nyj. msh-fajtája							A nyj. többlethang, C ₃ msh-fajtája							2C/4C											
2C/∅	C ₁ C ₂ /C _{2v}	C ₁ C ₂ /C _{1v}	C ₁ C ₂ /C _{2f}	C ₁ C ₂ /C ₂	C ₁ C ₂ /C _{1f}	C ₁ C ₂ /C ₁	kny. C ₁ + C ₂	C ₁ C ₂ /C ₁ C ₂ C ₃				C ₁ C ₂ / C ₁ C ₃ C ₂			C ₁ C ₂ /C ₃ C ₁ C ₂										
	z	p	r	l	z	r		z	o	p	r	l													
	—	—	—	27z	?1z	5z	z+z	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
	—	—	7o	8o	?1z	—	z+o	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
	2l	2r	—	7p	3z	15z	z+p	—	—	—	3	—	4	1	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	
	—	—	3r	26r	2z	21z	z+r	—	—	?1	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	—	—	—	9l	6z	19z	z+l	—	—	—	—	—	—	6	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	
	—	—	—	2a	—	—	z+a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
3∅	—	—	6z	49z	15o	24o	o+z	—	1	—	7	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	—	—	—	3o	—	?1o	o+o	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	—	—	—	2p	—	—	o+p	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	—	—	—	24r	3o	16o	o+r	—	—	—	—	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	—	—	—	5l	—	1o	o+l	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	1r	—	1a	17a	—	—	o+a	2	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
6∅	—	{2r 1l	3z	17z	—	9p	p+z	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
1∅	—	—	—	3o	—	2p	p+o	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	?1a	2l	2r	15r	—	19p	p+r	—	—	—	1	5	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	—	—	1l	16l	—	6p	p+l	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	—	—	—	5a	—	—	p+a	—	—	?1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
?1∅	—	1a	5z	72z	1r	14r	r+z	—	2	2	1	—	—	2	1	2	7	1	—	—	—	—	—	1	
	—	—	2o	10o	—	4r	r+o	—	—	—	—	3	—	—	—	2	3	—	—	—	—	—	—	—	
	—	—	—	2p	1r	6r	r+p	—	—	—	—	3	—	?1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	4a	1a	1r	15r	1r	13r	r+r	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	—	—	—	3l	1r	7r	r+l	?1	—	—	—	1	—	—	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	
	—	—	—	8a	—	—	r+a	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
1∅	—	—	16z	30z	1l	5l	l+z	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	—	—	3o	7o	—	—	l+o	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	—	—	—	4p	—	—	l+p	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
1∅	—	—	1r	21r	—	8l	l+r	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	2r	—	1a	7a	—	—	l+a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	—	—	—	—	—	3a	a+z	—	—	—	—	—	—	—	1	2	1	1	—	—	—	—	—	—	
	—	—	—	—	—	—	a+o	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	1	—	—	—	—	—	—	
	—	—	—	—	—	2a	a+r	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
13	10	9	52	414	36	200	össz.	3+	4+	11+	9	33+	1	8+	13+	10+	15+	3	2	—	—	—	—	—	—

XXX. táblázat¹

A mássalhangzó-fajták kapcsolódási gyakorisága Veres Péternél, azaz a köznyelvben
(10 000 hangra átszámolva)

C_1+ \ C_2	Zárhang	orrhang	pergő	réshang	laterális	laterális	összesen
Zárhang	53,75	34,75	28,00	65,25	12,75	1,75	196,25
Orrhang	166,50	3,25	1,00	14,00	3,00	13,25	201,00
Pergő	113,50	18,75		23,25	2,00	2,50	160,00
Réshang	131,25	26,00	6,75	11,75	3,75	0,75	180,25
Laterális	120,50	31,50	1,00	25,25		1,75	180,00
Affrikáta	3,00	0,75	0,25	1,50	—	—	5,50
Összesen	588,50	115,00	37,00	141,00	21,50	20,00	923,00

¹ A XXIX. tábl.-t lásd a 224—225. lapon.

XXIX. táblázat
A mássalhangzók kapcsolódási gyakorisága Veres Péternél,

$C_1 \backslash C_2$	p	b	t	d	ty	gy	k	g	m	n	ny
p		*	1,25	*	—	—	1,50	—	*	0,50	—
b	—		—	—	—	—	0,50	—	—	*	—
t	1,75	3,00		—	—	*	11,00	1,00	1,50	7,00	0,75
d	—	2,75	—		—	—	0,25	*	0,50	6,25	—
ty	*	—	—	—		—	0,75	—	—	—	—
gy	*	0,50	0,75	0,25	—		0,50	0,25	1,50	0,25	—
k	*	6,50	10,50	—	—	—		*	—	10,00	*
g	*	6,25	2,75	1,00	—	—	0,50		1,75	4,25	0,50
m	1,00	23,25	1,00	—	—	—	0,50	—		1,00	0,50
n	—	—	36,00	47,00	0,50	5,75	37,75	10,50	0,50		0,50
ny	—	0,75	2,25	*	0,25	*	*	—	—	0,75	
r	0,75	3,75	78,50	8,50	1,75	0,50	8,00	11,75	8,00	10,25	0,50
f	—	—	—	—	—	—	—	—	—	*	—
v	—	*	—	—	—	—	—	—	—	0,25	—
sz	—	0,50	49,75	*	0,75	—	1,50	—	—	3,00	0,75
z	—	3,25	—	20,50	—	0,25	—	1,50	3,50	8,00	—
s	*	3,00	25,00	—	—	—	4,50	3,00	3,75	5,25	0,25
zs	—	0,25	*	0,25	—	*	—	*	—	*	—
j	*	0,75	9,50	4,50	0,75	—	1,00	0,50	—	1,25	*
h	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
l	0,25	4,00	73,25	18,00	—	3,00	9,00	13,00	9,00	21,50	1,00
c	—	0,25	—	—	—	—	0,25	*	*	*	—
cs	—	*	0,50	—	—	—	2,00	—	0,50	0,25	—

azaz a köznyelvben (10 000 hang esetén)

r	f	v	sz	z	s	zs	j	h	l	c	cs
2,00	0,25	0,25	1,00	*	*	—	3,75	0,50	2,00	—	0,25
1,00	*	—	0,50	—	—	—	—	0,25	1,50	—	—
4,50	0,50	6,75	3,00	—	5,75	—	—	6,00	6,25	1,25	*
7,00	—	2,00	0,75	—	0,50	—	0,25	3,25	0,25	—	—
*	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1,00	*	1,25	3,25	0,50	0,50	—	*	0,75	*	—	0,25
6,00	*	0,50	3,00	—	1,00	—	0,25	1,25	0,50	*	—
6,50	2,50	2,75	3,00	*	2,00	—	3,75	3,50	2,25	*	*
0,50	0,50	*	1,50	0,75	—	—	0,25	0,50	1,50	—	1,50
0,25	*	—	0,50	1,50	2,00	—	—	0,50	0,75	4,75	7,00
0,25	0,25	1,75	0,50	0,50	1,50	—	0,75	0,75	0,75	—	—
	0,75	3,50	3,50	3,50	4,25	0,75	5,00	2,00	2,00	1,50	1,00
0,75	—	—	—	—	0,25	—	*	—	—	—	—
—	—	—	—	—	0,75	—	1,00	—	—	—	—
2,00	—	—	—	—	—	—	—	0,50	0,25	—	—
0,25	*	1,50	—	—	—	—	—	2,25	1,25	—	—
3,50	0,50	0,25	*	—	—	—	0,25	2,25	0,75	—	0,25
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
0,25	*	—	0,50	0,25	0,75	—	—	0,50	1,50	—	0,50
—	—	—	—	—	*	—	—	—	—	—	—
1,00	2,25	5,50	2,00	—	4,00	—	8,75	4,75		0,25	1,50
0,25	*	*	1,25	—	—	—	—	*	—	—	—
—	—	*	—	—	—	—	—	*	—	—	—

